

RECENZIE

KLIMENT, K. Charles: *SLOVENSKÁ ARMÁDA 1939—1945*. Plzeň, Mustang 1996, 330 s.

České nakladatelstvo Mustang vydalo v edícii Military knihu Charlesa K. Klimenta *Slovenská armáda 1939—1945*, ktorá podľa anotácie na zadnej strane pútavej obálky poskytuje čitateľovi možnosť „dozvedieť se něco bližšího o slovenské armádě a její činnosti v letech 1939—1944“ a približuje mu „jak organizaci slovenské armády, armádního dělostřelectva, obrněných jednotek, letectva i Hlinkovy gardy, tak bojové nasazení slovenských jednotek v uvedených letech“. Záujem čitateľov o túto knihu potvrdzuje, že nakladateľstvo Mustang prišlo na knižný trh s prítazlivou témou, ktorá v dôsledku všeobecne známeho prístupu ku skúmaniu vojenských dejín Československa, a najmä Slovenska, zostávala viac než štyri desaťročia tabuizovaná a odborne nespracovaná. Aj preto azda každý, kto po tejto knihe siahol, očakával už podľa názvov 14 kapitol, doplnených bohatou obrazovou prílohou, že mu poskytne nemalý súhrn overených informácií o reáliách slovenskej armády v období druhej svetovej vojny. Po jej dôkladnom prečítaní však čitateľ musí pri najmenšom zapochybovať o dostatočnej pripravenosti autora spracovať problematiku, ktorá si vyžaduje rozsiahly základný výskum archívnych prameňov.

V prvej kapitole — Historické pozadie slovenského štátu — Charles K. Kliment podal svojrázny pohľad na históriu Slovenska od Veľkej Moravy až po vznik Slovenského štátu. Napriek tomu, že táto kapitola tvorí len vstup do riešenia vlastnej témy, t. j. slovenskej armády, musíme konštatovať, že mnohé uvedené tvrdenia nesvedčia o serióznom prístupe k historickým reáliám. Napr. na s. 7 v súvislosti s vlnou revolúcií roku 1848 tvrdí, že „slovenský národ byl díky stáletému pokoreni značně apatický“, že v štyridsiatych rokoch devätnásteho storočia v jazykovej oblasti „prevažil separatistický názor Ludovíta Štúra a Jozefa Miloslava Hurbana a oba jazyky se začaly vyvíjet odděleně. Důsledkem tohoto oddělení byly izolace Slovenska od západní kultury a posílení vlivu maďarizace.“ O nič menej subjektívne je tvrdenie autora, že na začiatku 20. storočia bolo obyvateľstvo Slovenska „tvárnou a pokornou masou, jejíž jedinou tížádosťou bylo trochu zlepšit svou ubohou ekonomickou situaci. Nebylo zde hrdinné minulosti ani vyhlídek do budoucna,“ (s. 8). Zákonite sa tu vynára otázka, čo autor vie o dejinách Slovákov, a najmä o ich národnoobrodneckom pohybe, keď ho hodnotí takto dehonestujúco. Rovnako „pozoruhodné“ sú však aj jeho ďalšie závery. Napríklad v súvislosti so vznikom ČSR, resp. Martinskou deklaráciou na s. 11 uvádza: „Slovenští politici cítili naléhavou potřebu akce, protože zatím co české země byly již svobodné, Slovensko budilo dojem pasivního národa, který není schopen a dokonce snad ani ochoten udělat cokoli pro své osvobodzení.“ Ďalej (s. 12) ponúka čitateľovi veľmi svojrázne vysvetlenie toho, prečo sa na Slovensku sformovalo separatistické hnutie a prečo získalo na popularite a význame. Podľa neho tu pôsobilo niekoľko vplyvov a jeden z nich bol čisto psychologický — „romantičtější založení Slováci pociťovali bližší vztah k živému maďarskému temperamentu než k přizemnější praktičnosti Čechů. Třebaže během stáletého útlaku utrpěli četné křivdy, rychle na ně zapomněli.“ Nehodláme poukazovať na všetky „pozoruhodnosti“ tejto kapitoly a konfrontovať ich so skutočnými historickými faktmi. Čitateľ, a nemusí to byť historik, si nepochybné dokáže na základe vlastných poznatkov zhodnotiť jej úroveň. No povšimnime si ešte jedno konštatovanie autora a jednu sotva ospravedlniteľnú chybu. Autor tvrdí (s. 16), že vyhlásením Slovenského štátu snem a vláda Slovenska „umožnili, aby Německo následující den okupovalo české země bez nebezpečí vnější reakce...“ a prekvapuje tvrdením (s. 18), že od „září 1944 do května 1945 se stal premiérem opět Dr. Tiso, který převzal také ministerstvo zahraničních věcí a spravedlnosti,„

V druhej kapitole sa autor pokúsil charakterizovať vývoj organizácie slovenskej armády v rokoch 1939—1944. Žiaľ, prehľad vývoja organizácie slovenskej armády v tomto období predložil veľmi nepresne, až zavádzajúco. Organizáciu armády z mája 1939 zmiešal s reorganizáciou, ktorá prebiehala od novembra 1939 (s. 21—22). Navyše ignoroval viaceré podstatné fakty. Armáda

nebola tvorená len útvarmi a jednotkami, ktoré tu vymenoval (aj to nepresne). Podľa organizácie schválenej 2. mája 1939 sa branná moc skladala z najvyššieho veliteľa, ministerstva národnej obrany, 3 vyšších veliteľstiev, útvarov a útavov priamo podriadených MNO. V tejto súvislosti nie je možné neuviesť, že MNO pozostávalo z troch odborov (prezidiálny, správny a inšpektorát) a z Hlavného vojenského veliteľstva (hlavný veliteľ, štáb, veliteľia zbraní a prednostovia služieb), že územie Slovenska bolo rozdelené na tri oblasti vyšších veliteľstiev (VV 1 — Trenčín, VV 2 — Banská Bystrica, VV 3 — Prešov), pričom v každej z nich bola dislokovaná jedna vyššia jednotka (divízia).

Kliment síce správne uviedol, že podľa organizácie z mája 1939 mala slovenská armáda 5 peších plukov a 6 samostatných práporov, ale v ďalšom opise toho, čo organizácia armády zahrňovala, sa dopustil viacerých nepresností a chýb. Pre porovnanie stačí, ak uvedieme, že armáda bola členená na zbrane a služby a z tohto pohľadu sa skladala z viacerých súčastí. Pechota zahrňovala 5 peších plukov a 6 samostatných práporov, cyklistický prápor, prápor útočnej vozby (nie pluk ako uvádza autor) a oddiel pozemnej obrany proti lietadlám. Jazdectvo pozostávalo z 3 samostatných koruhiev, 3 vozatajských eskadrón a vojenského žrebčínca. Delostrelectvo malo 7 plukov, z ktorých jeden bol protilietadlový. Automobilové vojsko bolo organizované do automobilového pluku (3 automobilové oddiely, náhradný oddiel a posádková automobilová kolóna v Bratislave). Letectvo (vzdušná zbraň) bolo organizované v rámci 3. leteckého pluku (10 letiek). Ženíjné vojsko predstavoval ženijný pluk (2 ženijné prápory a náhradný prápor) a telegrafné vojsko malo 3 prápory. Služby tvorili: duchovná služba (rímskokatolícka a evanjelická), zbrojná služba (ústredná zbrojnica Trenčín, zbrojnica I — Bratislava, zbrojnica II — B. Bystrica, zbrojnica III — Poprad, armádny muničný sklad — Nováky, vojenská továreň Žilina, vojenská továreň Zemianske Kostolany), zdravotnícka služba (vojenská nemocnica 1 — Bratislava, vojenská nemocnica 2 — Ružomberok, vojenská nemocnica 3 — Prešov, zdravotnícky sklad — Liptovský Mikuláš, Vojenský kúpeľný ústav Trenčianske Teplice, Vojenský liečebný ústav Matliare, Vojenský ústav pre choroby duševné a nervové Trnava), intendantná služba (proviantný sklad 1 — Bratislava, proviantný sklad 2 — Zvolen, proviantný sklad 3 — Poprad, hlavný odevný a ložkový sklad — Vrútky), veterinárna služba, justičná služba, doplnovacia služba, remontná služba, stavebná služba, vojenská železničná služba.

Po skončení účasti slovenskej armády na ťažení proti Poľsku začalo MNO s reorganizáciou armády, ktorá prebiehala od novembra 1939 a v čiastkových veciach pokračovala v prvých mesiacoch roku 1940. K jej najpodstatnejším znakom patrilo zavedenie novej organizácie MNO, zrušenie 6 samostatných práporov a vytvorenie nových 4 peších plukov (6., 7., 8. a 9.), zníženie počtu delostreleckých plukov na 4 (zrušil sa 4. a 52. dp), zriadenie armádnych útvarov (letecký pluk, delostrelecký protilietadlový pluk, automobilový pluk, ženijný pluk...), armádneho delostrelectva, ústredných skladov intendantného a zbrojného materiálu, vytvorenie jazdeckých priezvedných oddielov. Okrem toho už v októbri 1939 bola zriadená stráž prezidenta republiky, v novembri 1939 začala svoju činnosť Vojenská akadémia, reorganizovali sa vzdušné zbrane (letectvo, protilietadlový delostrelecký pluk a oddiel vzdušného spravodajstva), vo februári 1940 začala pôsobiť Vysoká vojnová škola atď.

Dezorientujúco musia na čitateľa pôsobiť údaje o reorganizácii armády z 1. januára 1940 (s. 22—23), a to predovšetkým preto, že k tomuto dátumu nijaká reorganizácia nebola. Fakty, ktoré tu Charles K. Kliment uviedol, zrejme čerpal z organizačného prehľadu armády k 1. januáru 1940. Prezentuje ho však v neúplnosti, s chybami v názvoch útvarov a jednotiek i v ich dislokácii.

Reorganizácia armády sa neuskutočnila ani 1. mája 1940. Aj v tomto prípade si autor zamenil dva rozdielne pojmy, a to organizáciu s dislokáciou. Údaje uvádzané na s. 24—26 totiž čerpal z dislokačného prehľadu slovenskej armády, ktorý platil od 1. mája 1940. O tom, že autor nevenoval dostatočnú pozornosť pochopeniu problematiky, svedčí jeho tvrdenie (s. 24), že 1. mája 1940 „byly vytvořeny tři pěší divize“. Tie však existovali aj predtým. Navyše ani zloženie divízií, ako ich uvádza Charles K. Kliment, nezodpovedá skutočnosti. V tomto prípade si poplietol dislokáciu útvarov a zariadení v jednotlivých divízijských oblastiach s organizačnou štruktúrou divízií. Svedčí o tom napr. zaradenie 51. delostreleckého pluku do zloženia 1. pešej divízie (s. 25), hoci tento delostrelecký pluk bol armádnym útvarom. Tak isto nesprávne zaradil pluk útočnej vozby do zlož-

nia 2. pešej divízie (taktiež patril medzi armádne útvary) atď. Svoju vôľu autor s názvami jednotiek, ktoré je charakteristické nielen pre túto časť práce, vyvoláva pocit zmatku. Napríklad pri opisovaní zloženia 1. pešej divízie (s. 25) uvádza pod jazdeckom I. a II. eskadrónu, hoci išlo o jazdecké priezvedné oddiely I a II. Rovnako pri opisovaní zloženia 2. pešej divízie namiesto jazdeckého priezvedného oddielu III uvádza III. eskadrónu (s. 26). Pritom jazdecké priezvedné oddiely sa skladali z eskadrón a boli vo veliteľskej a taktickej podriadenosti MNO.

Ďalšia reorganizácia armády bola v októbri 1940. Tá opäť zasiahla aj MNO, v rámci ktorého bola vytvorená Vojenská správa a Správa pracovného zboru a naopak, bolo zrušené Hlavné vojenské veliteľstvo. Namiesto neho vzniklo (mimo rámca MNO) Veliteľstvo pozemného vojska a Veliteľstvo vzdušných zbraní. Medzi najpodstatnejšie zmeny, ktoré sa udiali v organizácii armády, patrilo zníženie počtu divízií z 3 na 2, zníženie počtu peších plukov z 9 na 6 (zrušené boli pešie pluky 7, 8 a 9), zrušenie cyklistického práporu, jazdeckého priezvedného oddielu II, veliteľstva ženijného pluku, automobilového pluku, zbrojnice II. Okrem organizačných zmien došlo aj k premenovaniu ženijných práporov na pionierske prápory, telegrafných práporov na spojovacie. Nová organizácia armády určovala zborové a armádne jednotky. Medzi zborové jednotky (podliehali Veliteľstvu pozemného vojska) boli zaradené: pluk útočnej vozby (od októbra 1940 bola útočná vozba samostatnou zbraňou), delostrelecký pluk 11, delostrelecký pluk 12, pioniersky prápor 11, spojovací prápor 11, automobilový prápor 11, asanačná rota, vojenská nemocnica 11 (Ružomberok), proviantný sklad 11, zborový pioniersky park, stredisko pre výcvik remont, Vojenský súd (Bratislava, B. Bystrica, Poprad), vojenský prokurátor (Bratislava, B. Bystrica, Poprad), Vojenská delostrelecká škola, Zbrojná škola, Vojenská podkúvačská škola, výcvikové tábory Lešt, Smrekovica, Kamenica.

Armádne jednotky tvorili: stráž prezidenta republiky, ústredná zbrojnica, vojenský zdravotnícky sklad, sklad intendantného materiálu, Vojenský technický a chemický ústav, Vojenský zemepisný ústav, vojenský žrebčinec, vojenské kúpeľné ústavy — Piešťany, Trenčianske Teplice, vojenské zruby — Javorníky, Smokovce, Smrekovica, Hlavný vojenský súd, hlavný vojenský prokurátor, doplnňovacie okresné veliteľstvá, Vojenský dozorný úrad, Vysoká vojnová škola, Vojenská akadémia, Škola na dôstojníkov v zálohe.

Do zloženia 1. pešej divízie patrili: pešie pluky 1, 2 a 3, jazdecký priezvedný oddiel 1, delostrelecký pluk 1, pioniersky prápor 1, automobilový prápor 1, vojenská nemocnica 1, zbrojnica I, proviantný sklad 1.

Do zloženia 2. pešej divízie patrili: pešie pluky 4, 5 a 6, jazdecký priezvedný oddiel 2, delostrelecký pluk 2, pioniersky prápor 2, spojovací prápor 2, automobilový prápor 2, vojenská nemocnica 2, zbrojnica II a proviantný sklad 2.

Vzdušné zbrane zahŕňovali letecký pluk (3 stíhacie a 3 pozorovacie letky, letecká škola, letecký park, správa letísk), delostrelecký protiletadlový pluk, oddiel vzdušného spravodajstva.

Pri porovnaní uvedenej organizácie s organizáciou, ktorú opisuje Charles K. Kliment (s. 28—30), je zrejmé, že opäť sklzol len na úroveň problematiky peších divízií a aj tú predložil čitateľovi veľmi nepresne. Namiesto zloženia divízií totiž uviedol dislokáciu vojsk v jednotlivých divíznych oblastiach. Svedčí o tom fakt, že do zloženia 1. pešej divízie zaradil 11. delostrelecký pluk, 11. pioniersky prápor, 11. spojovací prápor, 11. automobilový prápor a pluk útočnej vozby, ktoré boli zborovými jednotkami. Do zloženia 2. pešej divízie zasa včlenil 12. delostrelecký pluk (zborová jednotka) a delostrelecký protiletadlový pluk (vzdušné zbrane).

V ďalšej časti 2. kapitoly autor opisuje organizáciu slovenských vojsk nasadených proti Sovietskemu zväzu. Hneď v prvej vete, ktorá sa týka tejto problematiky, sa dopustil chyby, keď uvádza, že „21. června 1941 bola k útoku na Sovetský svaz postavena Rychlá skupina“ (s. 30). Pričom minister národnej obrany a veliteľ armády gen. F. Čatloš vydal rozkaz na jej sformovanie až 22. júna 1941. Nepresné je aj uvedenie zloženia Rýchlej skupiny, ktoré sa postupne menilo. Jej veliteľstvo v žiadnom prípade nebolo utvorené z veliteľstva 2. pešej divízie, ako to uvádza Charles K. Kliment.

Neúplnosť a nepresnosť je charakteristická aj pre zloženie Poľného zboru, prezentované na s. 31. Autor nielenže vôbec nespomína veliteľstvo armády, veliteľstvo vzdušných zbraní a jemu podriadené jednotky, ale neposkytuje ani ucelený obraz o zložení peších divízií a armádnych jedno-

tiel. Na tej istej strane konštatuje, že „8. července byla z Rychlé skupiny a dalších motorizovaných jednotek sestavená Rychlá brigáda“ a uvádza jej zloženie, ktoré nezodpovedá stavu z 8. júla, ale zachytáva stav z 21. júla 1941. Nie je možné hodnotiť inak než ako nepravdivé tvrdenie autora (s. 31), že doplnením zvyškov Rýchlej brigády (po boji pri Lipovci) ďalšími jednotkami vznikla Rýchla divízia, pretože tá vznikla celkom inak a zvyšok jednotiek Rýchlej brigády bol do nej včlenený. S chybami uvádza aj zloženie Rýchlej divízie (s. 33, 34). Veď v tomto období napr. motorizované pešie pluky nemali samostatné guľometné a mínometné roty, v zostave Rýchlej divízie bol 11. priezvedný oddiel, a nie skupina, spojovací prápor 2, a nie 11 atď. Ešte povrchnejšie opísal zloženie Zaisťovacej divízie (s. 32), keď skonšatoval, že mala veliteľstvo, 101. peší pluk, 102. peší pluk a kombinovanú priezvednú skupinu. Na porovnanie uvádzame zloženie tejto divízie k 25. septembru 1941: veliteľstvo, peší pluk 101, peší pluk 102, náhradný prápor, delostrelecký pluk 31, jazdecký priezvedný oddiel 1, spojovací prápor 1, železničná stavebná rota 11, pionierska rota 3, intendančný park, divízny zbrojný park, delostrelecká protiletadlová batéria 14, poľné pekárne, poľné jatky (bitúnok), zdravotnícka rota, poľná nemocnica, dezinfekčná kolóna, veterinárska ambulancia.

Po pokuse charakterizovať organizáciu slovenskej armády v rokoch 1939—1941 autor opisuje jej organizáciu (bez letectva) k 24. marcu 1944. Pritom vôbec nespomína zmeny, ktoré sa udiali v predchádzajúcich rokoch v súvislosti so zriadením Pracovného zboru, či zavedením organizácie MNO za brannej pohotovosti štátu (január 1943) a organizácie slovenskej brannej moci za brannej pohotovosti (február 1944). O to viac pozornosti mal venovať charakteristike organizácie armády v marci 1944. Aj tú, tak ako predchádzajúce, čitateľovi predkladá v skreslenej podobe a s viacerými základnými chybami. Za úplný nie je možné považovať ani prehľad počtového stavu slovenskej armády k 20. júlu 1944 (s. 34), pretože Ch. K. Kliment do počtov armády nezahrnul dve technické divízie pôsobiace mimo územia Slovenska (v Taliansku a Rumunsku). Viacerých nepresností sa dopustil aj pri charakterizovaní zloženia Poľnej armády (Východoslovenská armáda), a to najmä preto, že nerešpektoval fakt, že sa skladala z veliteľstva, armádnych jednotiek, dvoch peších divízií a jednotiek vzdušných zbraní.

Pre čitateľa sú nepochybne zaujímavé údaje o stratách slovenskej armády (s. 37). Ani v tomto prípade sa však nemôže spoľahnúť na ich správnosť. Charles K. Kliment totiž tvrdí, že ide o straty v rokoch 1939 až 1944. V skutočnosti sú to straty slovenskej armády v období od 22. júna 1941 do 31. marca 1944, aj to neúplné.

V tretej kapitole Charles K. Kliment orientuje pozornosť čitateľa na problematiku Hlinkovej gardy a Domobrany (Haššikovej armády). To čo v nej uvádza, evokuje otázku o zmysle celej kapitoly, pretože svojím obsahom (s. 28—42) poskytuje veľmi málo informácií, a ani to nie vždy hodnoverných, na základe ktorých si nemožno utvoriť ucelenejšiu predstavu o organizácii, úlohách a rozsahu činnosti Hlinkovej gardy a Domobrany. Navyše táto problematika mala byť skôr súčasťou kapitoly o záverečných mesiacoch vojny (s. 134—136), pričom autor mal poukázať na skutočnosť, že hoci Hlinkova garda bola na začiatku jesene 1944 podriadená vojenskej súdnej právomoci, nepatrila do organizačného rámca armády.

V ďalších troch kapitolách má čitateľ možnosť oboznámiť sa s autorovou charakteristikou delostreleckých jednotiek, letectva a útočnej vozby slovenskej armády v rokoch 1939—1944. Svojou skladbou sú tieto kapitoly nesystémovým súhrnom informácií o organizácii, výzbroji a bojom nasadení jednotiek príslušného druhu zbraní. Ich najhodnotnejšími časťami sú pasáže o výzbroji, pri spracovaní ktorých sa autor mohol oprieť o publikované práce¹⁾ či nepublikované materiály, ktoré mal k dispozícii²⁾.

Hodnotu informácií obsiahnutých v tejto časti knihy znižuje množstvo nepresností a chýb najmä v odbornej terminológii a v prezentovaní faktov. Napr. na s. 46 Charles K. Kliment označuje 11. a 12. delostrelecký pluk ako armádne jednotky, hoci išlo o zborové jednotky. Na ďalšej strane

¹Napr. SLAVKOVSKÝ, D.: Vo vzduchu i na zemi. Bratislava, Obzor 1969. RAJLICH, J.—SEHNAL, J.: Slovenští letci 1939—1945. Praha, Label 1991.

²Napr. BAJTOS, I.: História slovenského pluku útočnej vozby 1939—1944, rkp.

(47) tvrdí, že v auguste 1942 boli jednotky delostreleckého pluku 31 prevelené na východný front ako posila delostreleckého pluku 11, „ktorý tak dostal ďalších 24 děl ráže 100 mm vz. 14/19“. Delostrelecký pluk 31 pritom nebol prevelený ako posila delostreleckého pluku 11, ale ako posila pre Rýchlu divíziu.

Dezorientujúcim spôsobom autor popisuje rozmiestnenie delostreleckých jednotiek k 22. júlu 1944, keď pod označením „záložné jednotky“ (s. 49) uvádza náhradné jednotky delostreleckých plukov (náhradné oddiely) ako delostrelecké pluky a zároveň ich uvádza ako súčasť Východoslovenskej armády.

Reorganizácia 153. delostreleckého pluku z decembra 1939 (s. 51), ako ju prezentuje autor, vyústila do hrubého skreslenia a je ukázkou povrchnej práce s archívnym materiálom. Nariadenie veliteľa vzdušnej zbrane pplk. gšt. R. Pilfouska k reorganizačným zmenám totiž určovalo nielen novú organizačnú štruktúru pluku, ale aj spôsob utvárania jeho oddielov. Uvádza sa v ňom: „I. oddiel kanónový v Spiš. Novej Vsi budú tvoriť: 2 hrubé batérie p. I. (doterajšia 1. a 2. batéria) a 2 ľahké batérie p. I. (doterajšie roty VGPL 3 a 7...), II. oddiel kanónový v Piešťanoch budú tvoriť 2 hrubé batérie p. I. (doterajšia 4. a 5. batéria) a 1 ľahká batéria (doterajšia rota VGPL 6), III. oddiel kanónový v Bratislave budú tvoriť: 2 hrubé batérie p. I. (doterajšia 7. a 8. batéria) a 1 ľahká batéria p. I. (doterajšia rota VGPL 5), IV. oddiel svetlometný v Piešťanoch budú tvoriť doterajšia 6. svetlometná a 9. svetlometná batéria, zlúčené do jedného oddielu, V. oddiel kanónový vo Vajnoroch budú tvoriť doterajšie roty VGPL 1, 2 a 4..., Zdá sa, že autor nepostrehol, že roty VGPL do tejto reorganizácie tvorili oddiel pozemnej obrany proti lietadlám, ktorý bol zrušený a jeho príslušníci boli prevedení do delostreleckého protilietadlového pluku 153. Dovtedajšie roty VGPL utvorili ľahké batérie pluku s novým číslovaním. Takže skutočné zloženie oddielov vypadalo celkom inak. A to: I. oddiel (kanónový) mal 1. a 2. ťažkú batériu, 3. a 4. ľahkú batériu; II. oddiel (kanónový) mal 5. a 6. ťažkú batériu, 7. ľahkú batériu; III. oddiel (kanónový) mal 8. a 9. ťažkú batériu, 10. ľahkú batériu, VI. oddiel (svetlometný) mal 11. a 12. svetlometnú batériu, VI. oddiel (kanónový) mal 13., 14. a 15. ľahkú batériu.

Táto organizácia 153. delostreleckého protilietadlového pluku sa v roku 1940 nezmenila, čo je v rozpore s tvrdením autora (s. 51). V tomto roku bola vytvorená vojnová organizácia slovenskej armády, ktorá počítala s pridelením 15. ľahkej batérie vojnovému armádnemu zboru, so začlenením 4. ľahkej batérie do vojrovej organizácie 2. pešej divízie a 14. ľahkej batérie do vojrovej organizácie 1. pešej divízie. V tomto prípade si autor pravdepodobne zamenil mierovú organizáciu s plánovanou vojnovou organizáciou.

Kapitola o obrnených jednotkách (jednotkách útočnej vozby) slovenskej armády je faktograficky v mnohom totožná s nepublikovanou prácou I. Bajtoša.³⁾ Na rozdiel od tohto autora sa však Charles K. Kliment dopustil viacerých chýb najmä v terminológii. Napr. namiesto názvu pluk útočnej vozby používa (s. 58) názov pluk obrnenej vozby, ktorý v slovenskej armáde neexistoval. Na tej istej strane tvrdí, že roty obrnených automobilov boli časťami 1. a 2. jazdeckej eskadróny, hoci v skutočnosti boli zaradené v ťažkých eskadrónach jazdeckých priezvedných oddielov. V súvislosti s tvorením Rýchlej brigády (s. 60) nazýva jej motorizovaný priezvedný oddiel priezvednou skupinou atď.

Skutočnosť, že Charles K. Kliment v kapitole o organizácii slovenskej armády problematiku letectva (vzdušných zbraní) neriešil, oprávňuje čitateľa očakávať, že ju nájde v kapitole venovanej letectvu. Autor to však urobil len čiastočne. Po uvedení organizácie z marca 1939 a zmien, ktoré nastali v závere toho istého roka, obišiel novú organizáciu letectva z apríla 1940. Podľa tejto organizácie letectvo slovenskej armády tvorili: I. peruť (1., 2. a 3. letka), II. peruť (11., 12. a 13. letka), letecká škola (cvičná letka, školná letka, technická letka), náhradná peruť (náhradná letka, hospodárska správa) a letecký park. Ani zmienku však čitateľ nenájde o zriadení letiskových rôt (február 1941), technickej správy leteckého pluku (január 1942), Študijného ústavu vzdušných zbraní (činnosť začal 1. 2. 1943), technickej perute (máj 1943), ktorej podliehali dovtedajšie letiskové roty premenované na technické letky, okrem letiskovej roty Vajnory (od 1. mája 1943 bola pretvorená na leteckú dopravnú skupinu), či o zriadení III. perute (bombardovacej), ktorú mali

³⁾Tamže.

tvorí letky 41 a 42. Žiaľ, aj zachytené zmeny v organizácii letectva, ktoré opisuje, sú nepresné. Napr. na s. 70 uvádza, že 1. júna 1943 bola zriadená 3. stíhacia letka. V skutočnosti to bola III. peruť, ktorá mala byť zložená z 13. a 14. stíhacej letky. V súvislosti s letkou 51, zriadenou 1. apríla 1943, sa žiadalo dodať, že už v septembri 1939 ju premenovali na cvičnú letku.

Zaujímavá je pasáž o plánoch na výstavbu slovenského letectva (s. 71). Ale plán, ktorý charakterizuje Charles K. Kliment (výstavba 3. leteckých plukov), bol vypracovaný už roku 1942. Nikdy sa však nere realizoval, rovnako ako plán výstavby letectva spojený so zámerom rozvinúť licenčnú výrobu lietadiel v Trenčianskych Biskupiciach. Začiatkom jari 1944 sa uvažovalo o výstavbe perute stíhacích lietadiel (Me 109), perute diaľkových bombardovacích a nočných stíhacích lietadiel (Ju 188), perute ťažkých bombardovacích lietadiel (SM 84), perute strmhlav útočiacich lietadiel (Ju 87) a kombinovanej perute ľahkých bombardovacích a prieskumných lietadiel (FW 189 a Š.328).

Škoda, že organizáciu Slovenských vzdušných zbraní (bez delostreleckého protilietadlového pluku) k 1. augustu 1944 Charles K. Kliment v podstate prevzal z práce D. Slavkovského⁴) i s chybami, ktorých sa autor dopustil a že svojimi úpravami túto organizáciu ešte viac znepresnil (s. 74—75).

Útržkovité poznámky o bojovej činnosti jednotiek letectva (s. 72—73) na východnom fronte a nad územím Slovenska ťažko vyvolávajú niečo iné ako sklamanie. Takéto hodnotenie sa v plnej miere vzťahuje aj na kapitolu s názvom „Bojové operácie slovenskej armády v letech 1939—1944“. Jej obsah výrečne dokazuje, z akej malej pramennej základne autor vychádzal, ako aj to, že si nedostatočne uvedomil, o čom by mal písať, aby text zosúlalil s názvom kapitoly. To čo ponúka na s. 77—105, je len „pohľadom z diaľky“ na bojové nasadenie vojsk slovenskej armády pri odrážaní agresie maďarskej armády v marci 1939, v ťažení proti Poľsku a vo vojne proti Sovietskemu zväzu, ktorý okorenil viac či menej nepresnými príkladmi organizácie a stavu jednotlivých súčastí poľných vojsk, či pravde nezodpovedajúcimi tvrdeniami. Pozornému čitateľovi neunikne „objav“ Charlesa K. Klimenta, ktorý prezentuje tvrdením (s. 83), že slovenská vláda „plánovala účasť na plánu Barbarossa již od léta 1940“. Záujemcom o dejiny druhej svetovej vojny totiž asi nie je neznámy fakt, že smernicu č. 21 (plán Barbarossa) Hitler podpísal až 18. decembra 1940 a že slovenská vláda s týmto plánom nebola oboznámená ani po jeho schválení. Autor však upravuje históriu nielen v tomto prípade. Napr. na s. 92 píše, že Rýchla brigáda ráno 23. júla 1941 „obsadila Lipovec bez boje, pretože jednotky Rudé armády se v noci stáhli“. Okrem ďalších nepresností v opisovaní boja, ktorý sa odohral 22. júla, by ani toto tvrdenie neobstálo v konfrontácii so skutočnosťou. Rýchla brigáda v tomto čase v Lipovci, ktorý obsadili nemecké jednotky, vôbec nebola. O niečo ďalej (s. 95) píše, že Rýchla divízia počas jej nasadenia v priestore južne od Kyjeva dala nemeckému XXXIV. zboru k dispozícii svoju ženijnú mostnú jednotku a protilietadlovú skupinu. Pri tom išlo o osobitnú skupinu zloženú z jednej batérie delostreleckého pluku 11, čaty 13. protilietadlovej batérie, pionierskej čaty a mostovej súpravy. História Rýchlej divízie Charles K. Kliment „upravil“ aj svojím tvrdením, že „byla v červnu (1942) stažena z fronty“ pri rieke Mius (s. 97). Jej príslušníci by to nepochybné uvítali. K ničomu takému však nedošlo. Po veľmi svojsky spracovanej organizácii 1. pešej divízie (reorganizovaná a premenovaná Rýchla divízia) z augusta 1943 a zmienke o jej ústupe na územie Rumunska (s. 100) autor ponúka ďalšiu nepravdivú informáciu, keď píše: „divize byla přeměněna na 1. technickou brigádu“. V júni 1944 bola totiž 1. pešia divízia reorganizovaná na 1. technickú divíziu, a nie na brigádu a jej príslušníci, ktorí padli do zajatia Červenej armády na konci vojny, neboli urýchlene „repatriovaní“, ale odvezení do táborov v Sovietskom zväze.

Povrchnosť, s akou autor píše o činnosti Zaisťovacej divízie a chyby, ktorých sa dopustil, nechceme komentovať už z priestorových dôvodov. Nemôžeme sa však nezastaviť aspoň pri niektorých pikantériách v kapitole o Slovenskom národnom povstaní. Pri jej spracovaní sa mohol oprieť ak už nie o prístupné archívne dokumenty, tak aspoň o dostatok literatúry, ktorá aj pri jej kritickom posúdení poskytuje dostatok overených informácií. Preto nie bez prekvapenia čítame, že Vojenské ústredie, ktoré viedol pplk. J. Golian, počas príprav povstania podporoval minister národnej obrany gen. F. Čatloš (s. 106), alebo že delegácia SNR vyslaná do Moskvy s vojenským

⁴SLAVKOVSKÝ, D.: C. d.

plánom povstania dohodla, „že povstání bude zahájeno podle tohoto plánu, pokud by popud k němu nedali sami Němci vojenským obsazením slovenského území“ (s. 107). Ťažko možno hodnotiť inak ako falzifikáciu tvrdenie, že Komunistická strana Slovenska roku 1943 „vytvořila ze svých řad Slovenskou národní radu“ (s. 106). Je možné, aby autor píšuci o SNP nepoznal jej zloženie? Podobný charakter má aj ďalší „objav“ Charlesa K. Klimenta, a to, že v septembri 1944 boli ku všetkým jednotkám 1. čs. armády na Slovensku „vyslání političtí komisáři“. Takto autor „opečiatkoval“ osvetových dôstojníkov povstaleckej armády. Dovolil by si takto nazvať aj osvetových dôstojníkov, ktorí pôsobili v jednotkách čs. vojska sformovaných vo Veľkej Británii a v Sovietskom zväze? Autorov „tvorivý“ prístup k problematike SNP by bolo možné dokumentovať aj ďalšími príkladmi, ktoré si pozorný čitateľ nemôže nevnímať rovnako ako viaceré ťažko ospravedlniteľné chyby (uveodenie skupiny armád Sever ako armádnej skupiny, armádnej skupiny Heinrici ako skupiny armád atď.).

Po prečítaní kapitol „Závěrečné měsíce“ a „Slovenští vojáci v boji za svobodu Československa“ sa natíska otázka, aký zmysel malo zaradiť ich do knihy, keď ich problematiku prezentuje len v podobe nevelmi vydarených encyklopedických hesiel. Ak by sme mali charakterizovať len najpodstatnejšie skutočnosti, ktoré autor mohol, resp. mal v týchto kapitolách uviesť, museli by sme tomu venovať viac priestoru než Charles K. Kliment v recenzovanej publikácii.

Množstvo chýb v charakteristike organizácie slovenskej armády z rokov 1939—1945, v opise bojovej činnosti jej súčastí, odbornej terminológii, uvádzaní mien a miestopisných názvov, ale aj mnohé nepodložené a zavádzajúce hodnotenia a závery Charlesa K. Klimenta, oprávňujú vysloviť presvedčenie, že by bolo prínosnejšie, keby sa bol vo svojej knihe venoval len problematike výzbroje a výstroja slovenskej armády, ktorá tvorí náplň 11. až 14. kapitoly.

Zaujímavosťou o históriu slovenskej armády, žiaľ, musia ešte stále čakať na seriózne spracovanie tejto náročnej témy, ktoré nie je možné bez poctivého výskumu archívnych dokumentov a objektívneho výkladu historických súvislostí a faktov.

Jozef Bystrický

POVAŽSKÝ, J.: *KONIEC LEGENDY O MISII GENERÁLA PAULA VON OTTA*. Martin 1996, 102 s.

Hlboko zakorenené historické legendy sa častým opakovaním veľakrát dostávajú do pozície trvalého, vo svojej základnej štruktúre nenarušiteľného postulátu. Legenda akoby žila svojím vlastným vnútorným životom, pričom sa často menia iba details, tak ako sa vo svojich prejavoch menia účastníci, tvorcovia a interpretátori legendy. Ale akýkoľvek pokus o prehodnotenie podstaty legendy, tých zdanlivo nehybných, fundamentálnych prvkov, na základe dosiahnutého stupňa poznania, je nesmierné náročné. Vyžaduje si nielen veľkú erudovanosť, ale i odvahu, a najmä silu bojovať s neočakávanými prekážkami v často takmer detektívnej práci. Už i preto, že takýto pokus, nesúci pečať akejsi svätokrádeže, sa nie vždy stretáva so sympatiami a absolútnou podporou.

Je pochopiteľné, že k takémuto činu nemožno pristúpiť s pevne stanoveným cieľom a protriedkami ako ho dosiahnuť, nanajvýš s rámcovým zámerom. A poznanie môže nakoniec viesť k takému prehodnoteniu pôvodných zámerov, že výsledná práca akoby postavila všetko „naruby“. V tom spočíva nenapodobiteľné čaro práce s historickou materiálou. Na druhej strane to od najširšej čitateľskej verejnosti vyžaduje schopnosť stráviť niekedy trpkú, ale vedecky doloženú historickú pravdu a rozlúčiť sa s legendou. Možno konštatovať, že toto je prípad zaujímavej publikácie z pera priameho účastníka Slovenského národného povstania Jozefa Považského, ktorá koncom roku 1996 obohatila náš knižný trh.

Už v predhovore práce, v súvislosti s kritickými pripomienkami k obsahu pamätnej tabule na železničnej stanici v Martine k aktu zneškodnenia spomínanej „misie“ 27. augusta 1944, autor akoby mimochodom vytyčuje tri základné problémy:

1. Išlo skutočne o diplomatickú misiu, alebo iba o skupinu nemeckých vojakov a dôstojníkov, ktorá z nejakých dôvodov, či prostým riadením osudu cestovala spolu v medzinárodnom rýchliku z Rumunska?

2. Aký bol podiel slovenských vojakov a dôstojníkov na jednej a partizánov na druhej strane na známom osude nemeckej „misie“?

3. Bol veliteľom misie skutočne gen. Otto alebo iná osoba rovnakého priezviska a inej hodnosti?

Sám autor ďalej hovorí: „Osud ‚misie‘ vyvoláva z pohľadu historického, právneho i morálneho celý rad nezodpovedaných otázok. Medzi ne patria, či išlo o nešťastnú udalosť, alebo vopred plánované postriešanie ‚misie‘ či sa to muselo stať, či jej bolo možné zabrániť, kto je za celú akciu zodpovedný a. p.“

Na zodpovedanie týchto otázok bol potrebný nielen kritický prístup k doterajšej historickej produkcii a komparácia spomienok priamych aktérov. Ale autorovi sa podarilo vyhľadať i viaceré žijúcich svedkov a ich svedectvá zachytiť formou úradne overených výpovedí. Ako sám hovorí nové „výpovede doteraz neznámych ľudí, roztrúsených po celej našej vlasti, vniesli do celého prípadu množstvo detailov, vlastných názorov, a tým aj nových podnetov, ktoré bolo potrebné konfrontovať s tým, čo o veci už bolo známe“.

Autor však išiel oveľa ďalej. Študoval v relevantných nemeckých archívoch a získal zoznam príslušníkov nemeckej vojenskej misie v Bukurešti, slovenské a nemecké záznamy o mŕtvych príslušníkoch „misie“, exhumačné zápisy atď. Napriek tomu, že zatiaľ neuspel v pokusoch študovať aj v ruských a ukrajinských archívoch, získal dostatočnú heuristickú základňu, aby formuloval závery, znamenajúce skutočný koniec legendy o misii gen. Paula von Otta.

Prvým zásadným záverom je, že nešlo o diplomatickú misiu, ale o skupinu nemeckých dôstojníkov, vojakov i civilných osôb, ktorej podľa subordinácie velil hodnostou najvyšší prítomný dôstojník, podplukovník Walter Ernst Adolf Otto.

Ďalej to, že odbojáři v martinskej vojenskej posádke, najmä veliteľ posádky pplk. Emil Perko a veliteľ rotý Pluku útočnej vozby npor. Cyril Kuchta vstúpili do deja akosi bez vlastného pričinenia, keď odbojoví pracovníci na železnici už zadržali rýchlik po avíze, že v ňom cestuje „misia“. A tým sa vojaci dostali pod tlak, najmä partizánov P. A. Velička, ktorí im zúžili manévrovací priestor na jedinú možnosť — prenocovať skupinu v kasárni PÚV a ráno 28. augusta 1944 pod zámienkou opätovného presunu na stanicu Nemcov odzbrojiť a zadržať. Podstatný je však záver, že i keď postriešanie „misie“ bolo chybou, nebolo zámerom ani vojakov, ani partizánov, ale prispeli k tomu sami jednotlivci z nemeckej skupiny pokusom o ozbrojený odpor pri odzbrojovaní. Svedčí o tom i poskytnutie lekárskeho ošetrovania zo strany slovenských vojakov žene a dvom dievčatám, ktoré strelbu v kasárni prežili.

Ďalším zásadným záverom je skutočnosť, že Nemci o likvidácii „misie“ nemali informácie v čase, keď by nejako mohli ovplyvniť ich rozhodnutie o okupácii Slovenska. O tej sa už zo strategických dôvodov rozhodlo dávno. Čiže táto udalosť nemohla byť tou príslovečnou poslednou kvapkou, po ktorej nasledovala povodeň — okupácia.

Textová časť publikácie (56 s. — P. Š.), je doplnená prílohami (38 s. — P. Š.) obsahujúcimi kópie dokumentov, grafické a fotografické prílohy, ktoré text nielen dopĺňajú, ilustrujú, ale zároveň i dokladujú. Verím, že čitateľská verejnosť svojím záujmom ocení nielen úsilie autora, ale i edičný počin vydavateľstva, ktoré publikáciu vydalo.

Pavel Šimunič

**ANDREW, Ch.—GORDIJEVSKIJ, O.: KGB. DŮVĚRNÁ ZPRÁVA O ZAHRA-
NIČNÍCH OPERACÍCH OD LENINA DO GORBAČOVA.** (Praha ?, East Art Agency Publishers
1994, 618 s.)

Vďaka pohotovým prekladom českých vydavateľstiev dostala možnosť nazrieť do tajov sovietskej spravodajskej služby v uplynulých rokoch okrem odborníkov aj široká čitateľská verejnosť na Slovensku. Z bohatého zoznamu preložených memoárov, monografií, encyklopédií, či ľahších

žánrov literatúry faktu až po špionážne bestsellery, za najvydarenejšie považujem práce: Encyklopedie špionáže. Praha, Libri 1993, 430 s.; KNIGHT, A.: Berija. Stalinův první pobočník. Liberec, Dialog 1995, 272 s.; SCHWARTZENBERGOVÁ, N. M.: KGB. Praha, ERM 1995, 130 s.; GORDIJEVSKIJ, O.: Příští zastávka poprava. Brno, Jota 1996, 332 s. Monografia KGB. Důvěrná správa... je prvou komplexnou a odbornou uznávanou historiografickou prácou o najväčšej a najsilnejšej spravodajskej službe na svete, o ruskej rozviedke a kontrarozviedke v 20. storočí, od jej koreňov a vzniku po tzv. Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii v roku 1917 (Čeka), až po éru politiky gorbačovovskej perestrojky v osemdesiatych rokoch. Súhlasím s názorom, že dejiny zahraničných operácií KGB patria k významným črtám histórie celej ruskej zahraničnej politiky — od vzniku ZSSR v dvadsiatych, až po jeho rozpad v prvej polovici deväťdesiatych rokov. Kniha čitateľa dokáže vtiahnuť do základných vzťahov, aspektov a protirečení historického vývoja za posledných 7—8 decenií, najmä pokiaľ ide o relácie medzi európskymi krajinami a USA, vrátane teritória a ľudí bývalej Česko-Slovenskej republiky. Autori poskytujú panoramatickú bázu informácií, ktoré získali dokonca zo živých zväzkov o najčerstvejších operáciách sovietskych spravodajských a bezpečnostných služieb v posledných dekádach 20. storočia. Išlo o operácie proti takým diverzifikovaným cieľom, ako boli Margaret Thatcherová, Ronald Reagan, poľská Solidarita, Európska únia, českí i slovenskí aktéri roku 1968 a normalizační disidenti, vojna v Afganistane, zostrelenie juhokórejského lietadla KAL 007, Líbya, Jásir Arafat a jeho Organizácia pre oslobodenie Palestíny (OOP), Fidel Castro, izraelsko-arabský konflikt, bulharské teroristické komandá s ich otrávenými dáždňikmi, Gorbačovove vzťahy ku KGB alebo dezintegrácia a rýchly rozpad sovietskeho východného bloku.

Recenzované dielo sa stalo skutočným bestsellerom. Nielen preto, že sa zaoberá subjektom a témou nanajvýš atraktívnou, ale predovšetkým vďaka excelentnej zostave jej autorského tandemu. Christopher Andrew patrí dlhé roky k popredným britským historikom pôsobiacim z mocnej základne v Cambridge. Svetové kapacity, ktoré sa profesionálne venujú historickému výskumu bezpečnostných otázok vo svete, ho pokladajú za popredného odborníka na problematiku dejín spravodajských služieb a špionáže a neoficiálnu „jednotku“ v oblasti výskumu ich európskych, najmä anglo-amerických a sovietskych štruktúr. Nečudo, veď Andrew už stihol napísať 11 veľmi serióznych monografií na tieto témy. Jeho spoluautor Oleg Gordijevskij pôsobil 23 rokov ako dôstojník KGB, keď prebehol v lete 1985 „na stranu nepriateľa“. Od roku 1980 bol zodpovedný za prípravu široko koncipovanej štúdie z dejín KGB „len pre vnútornú potrebu“, prípravy ktorej podliehali najvyššiemu stupňu služobného utajenia. Venovala sa operáciám KGB vo Veľkej Británii a ostatných krajinách západnej Európy. Gordijevskému sa podarilo zhromaždiť také závažné materiály, že najvyššie vedenie sa napokon rozhodlo obmedziť prístup ku štúdiu iba na vybraných špičkových dôstojníkov štábu výhradne z úzkeho „vnútorného okruhu“. Plukovník KGB a dezignovaný rezident v Londýne v čase úteku zo ZSSR pod hrozbou bezprostredného prezradenia pracoval pre spravodajskú službu Veľkej Británie ako „penetrovaný agent“ vnútri všemocného KGB už od roku 1974... Potom sa stal poradcom vydavateľa odborného britského časopisu Intelligence and National Security.

Vzhľadom na obmedzený priestor budeme podrobnejšie analyzovať iba vybrané časti monografie. Jej úvod sleduje i hodnotí oslnivú kariéru O. Gordijevského. Predchádza mu grafické znázornenie organizačných modifikácií štruktúry KGB v chronologickom prehľade a nevyhnutný zoznam skratiek. Prvé štyri kapitoly sa venujú koreňom a predpokladom vzniku KGB v rokoch 1565—1917, otázkam vzniku Čeky, kontrarevolúcii a Lockhartovmu sprisahaniu, vývinu sovietskej zahraničnej rozviedky v čase „aktívnych opatrení“ F. E. Dzeržinského a stalinskej ére špiónomanie.

5. kapitola sa zaoberá problematikou akcií OGPU proti „nepriateľom ľudu v zahraničí“ v rokoch 1929—1940. V prvej polovici tridsiatych rokov patrilo k hlavným cieľom OGPU bielogvardejské hnutie s centrárou v Paríži. Ich „zamorenie“ sovietskou agentúrnou sieťou slúžilo rovnako na získavanie spravodajských informácií, ako aj na destabilizáciu a demoralizáciu bielogvardejskej a „kontrarevolucionárskej“ komunity. Sovietski agenti—provokatéri zorganizovali niekoľko úspešných vražd a únosov „bielych“ (t. j. bývalých cárskeho) generálov a vysokých dôstojníkov (podvody a provokatérske operácie Syndikát, Trust). Zámerským cieľom sovietskeho spravodajsko-

bezpečnostného aparátu číslo jeden bol jednoznačne Lev Trocký, jeho syn Lev Sedov, ako aj ich nasledovníci v exile (v Turecku, Francúzsku, Nórsku a napokon v Mexiku). V čase, keď na čele OGPU a NKVD (Ludový komisariát vnútorných vecí) stáli V. R. Menžinskij a G. G. Jagoda, zahraničné operácie proti Trockému, jeho skutočným i domnelým spolupracovníkom sa obmedzovali na stály dozor a pozorovanie, prenikanie, destabilizáciu a zastrážovanie „trockistického hnutia rozvratníckej emigrácie“. Len čo sa funkcie šéfa zmocnil N. I. Ježov, NKVD prešiel k používaniu omnoho radikálnejších opatrení. Nezastavil sa ani pred uplatňovaním metód fyzického násillia, mučenia pri výsluchoch, či fyzickej likvidácie trockistických vodcov. Lev senior aj junior zomreli ako obeť atentátov. Syn mu podľahol v roku 1938 a otec skončil po útoku legendárneho Ramóna Mercadera roku 1940 v Mexiku. V roku 1936 Ježov založil Odbor pre zvláštne úlohy. Sám sa nominoval do jeho čela, aby mohol osobne riadiť „mobilné skupiny“, ktoré na základe príkazov J. V. Stalina vykonávali úkladné vraždy „nepohodlných“ osôb v zahraničí. Ich hlavným akčným poľom v tridsiatych rokoch bolo Španielsko, kde v prebiehajúcej občianskej vojne podporovali republikánov a medzinárodné brigády dobrovoľníkov. Éra „Veľkého teroru“ v ZSSR dosiahla vrchol, keď celú výkonnú moc nad spravodajskými službami i policajno-bezpečnostným aparátom sústredil v rukách L. P. Berija ako šéf NKVD. Stal sa ním v decembri 1938. Svoju pozíciu si ešte posilnil ako jeden z piatich členov Štátneho výboru pre obranu, do ktorého sa s pomocou Stalina prebral na jeseň 1941.

6. kapitola analyzuje výsledky činnosti služby pre rádiové odpočúvanie (spravodajské informácie získavané odposluchom, analýzou a dešifrovaním signálov, kódov a šifier z vysielania rádiodianíc i bežného rozhlasu) a prenikania agentov OGPU, NKVD i GRU (Hlavná správa rozviedky — vojenská spravodajská služba) do desiatok civilných, vojenských, bezpečnostných, politických, diplomatických a iných inštitúcií v Nemecku, Japonsku, Škandinávií, Francúzsku i ďalších krajinách v rokoch 1930—1939. Nechýba tu samozrejme anabáza Richarda Sorgeho, svetoznámeho, často mytologizovaného špióna operujúceho v Japonsku. Mimoriadnu pozornosť autori venovali otázke formovania siete vyzvedačov vo Veľkej Británii, ktorá veľmi úspešne fungovala a dodávala „top“ informácie pre Moskvu vyše 30 rokov pod vedením „Skvelej päťky“ z Cambridge. Pre špiónážny okruh pracovali muži s najlepším vzdelaním, najbohatšími skúsenosťami a konexiami, najvýkonnejší agent—dubléri medzi USA a Európou v celých dejinách KGB: Kim Philby, Guy Burgess, Donald MacLean, Anthony Blunt, John Cairncross. Skutočné meno a identita posledného z nich boli otvorene publikované v špecializovanej historiografickej literatúre po prvý raz práve v recenzovanej knihe. J. Cairncross mimochodom zomrel v roku 1996. Po vyše 40-ročnom nútenom pobyte v Taliansku a vo Francúzsku mu povolili návrat do rodnej Británie iba pol roka pred smrťou. Na knižnom trhu už boli avizované jeho pamäti ako veľká bomba v oblasti historickej memoaristiky. Cairncross v nich označil rok 1943 za bod vstupnej skúšky vlastnej kariéry špióna. Vtedy dodal Sovietom cenné informácie, ktoré pomohli Červej armáde vyhrať slávnu tankovú bitku pri Kursku.

7. kapitola pojednáva o spravodajských a kontrašpiónážnych operáciách NKVD/NKGB a ich organizačnom vývoji v prvej fáze druhej svetovej vojny (1939—1941). Tieto organizácie podporovali oficiálnu zahraničnú politiku ZSSR, usilujúcu o dosiahnutie kolektívnej bezpečnosti proti hrozbe nacistickej agresie dohodou so západnými veľmocami. No zároveň podnikali celkom opačné kroky s totálnym stupňom utajenia. Sondovali možnosti uzavrieť hoci dočasné spojenectvo s hitlerovským Nemeckom, kráčajúc po príliš tenkom ľade dôverných inštrukcií priamo od Stalina a V. M. Molotova. V období 1938—1939 NKVD pokračoval v prenasledovaní diplomatov, podozrivých zo sympatií k domácim „kontrarevolucionárom“ alebo krajinám západnej demokracie (M. M. Litvinov, N. N. Krestinskij). Kruté investigatívne a represívne postupy NKVD sa široko rozvinuli vzápätí po podpise nemecko-sovietskeho paktu o neútočení a tajnej zmluve o priateľstve a spoločnej hranici koncom augusta — v septembri 1939. Kým gestapo organizovalo perzekúciu „rasových nepriateľov“ v okupovanom Poľsku, agenti NKVD s príslušníkmi úderných jednotiek väznili a likvidovali „triednych nepriateľov“ vo východnom Poľsku, Estónsku, Litve, Fínsku (po tzv. Zimnej vojne 1939—1940) a v rumunskej Besarábii.

22. jún 1941 znamenal podľa hodnotenia autorov monografie pre ZSSR najzdravujúcejšiu porážku v spravodajskej oblasti za celú vojnu. Prečo mu nepomohla kolosálna špiónážna sieť, akú už

Soviety údajne nikdy potom v Európe nevybudovali? Príčiny neboli v nedostatku kvalitných spravodajských informácií, ale v ich nesprávnej analýze a praktickom využití z aspektu vojensko-politického rozhodovania kremeľských špičiek. Kniha podľa nášho názoru v danej otázke nedoceňuje chyby vyplývajúce z ochromeného fungovania vládneho bolševického systému, ale sa uspokojuje opisovaním „neskonalej zvrátenosti“ Stalina a jeho osobnej úlohy ako hlavného šéfa v pyramíde spravodajských analytikov. Stalin a NKVD podcenili aktuálnosť nebezpečenstva nemeckej invázie, pretože sa obávali troch neexistujúcich sprisahání: úsilia Británie vyprovokovať vojnu Rusov s Hitlerom, führerovho zámeru predložiť Stalinovi neočakávane ultimátum a popudzovania nemeckých generálov, ktoré malo velenie Červenej armády strhnúť, aby vydalo rozkaz na palbu na postupujúce nemecké jednotky.

V 8. kapitole autori rozoberajú zahraničné operácie NKVD (NKGB a GRU) v rokoch Veľkej vlasteneckej vojny (1941—1944). Konštatujú, že Kremeľ bol omnoho lepšie informovaný z otvorených i tajných spravodajsko-špiónážnych zdrojov o spojencoch v protifašistickej koalícii než o nacistickom Nemecku, najmä v období 1941—1943. Detailne sledujú aktivity Richarda Sorgeho v Japonsku, činnosť ilegálnych odbojových a spravodajských skupín ako boli Červený orchester, Červená trojka, Lucy, alebo Skvelá päťka v Nemecku, Švajčiarsku, Veľkej Británii, i ďalších krajinách strednej a západnej Európy. Sovietsi dosiahli pozoruhodné úspechy v infiltrácii spojeneckých anglo-amerických spravodajských služieb: britskej SOE (Special Operations Executive), MI 5 a 6 (Military Intelligence department 5, 6), SIS (Secret Intelligence Service) a americkej OSS (Office of Strategic Services, vojnový predchodca CIA). Pre vojenskú rozvedku a kontrarozvedku Červenej armády bolo charakteristické, že organizačne i personálne zosilnela až po bitke pri Stalingrade. Vojenské výzvedné služby, frontové „spojárske prapory osobitného určenia“, odpočívacia služba, letecký prieskum, takisto ako partizánske jednotky pod čiastočným velením špecialistov NKVD, pomohli regulárnym bojovým jednotkám brannej moci poraziť na hlavu protivníka v bitke pri Kursku. V pasážach o týchto supertajných formáciách (s. 250 a n.) by sme chceli upozorniť na zverejnenie údajov o donedávna tabuizovaných „spečbataliónoch“, ktoré sa zaoberali výlučne rušením nemeckej rádiových vln a vysielaním neveriteľne rafinovaných dezinformácií.

V rokoch 1944—1945 dosiahla zjavnú prioritu v spravodajskej činnosti vedecko-technická oblasť, rôzne formy a metódy priemyselnej špiónáže. Impulz pre zmeny perspektívnych trendov zamerania výzvedných služieb prišiel z prostredia vrcholovej vnútornej a zahraničnej politiky kremeľských bosov. Prednosť mimo poradia dostali otázky nukleárneho výskumu a skonštruovania vlastnej atómovej bomby. Na tejto vlne sa opätovne dokázal vyšvihnúť až k stupienkom najvyššej moci lavirujúci Berija. V druhej polovici štyridsiatych rokov konkuroval dokonca generalissimovi Stalinovi. Kooperácia OSS a SOE s NKVD aktuálne a pozitívne stimulovala rozvoj domáceho anti-fašistického hnutia v Juhoslávii, Bulharsku, Rumunsku, v Čechách, na Morave, Slovensku i v ďalších krajinách. Súčasne západní spojenci a ZSSR vzájomne súperili medzi sebou v spravodajstve. A to dosť nevyberaným, málo džentlmenským, ba neraz až nenávisným spôsobom. OSS, SOE a NKVD zohrali dôležitú úlohu tiež počas všetkých konferencií Veľkej trojky (Teherán, Jalta, Postupim).

9. kapitola zanecháva hlboký dojem najmä v čitateľoch z bývalých socialistických štátov. Skúma totiž zástoj a úlohu tajných služieb, sovietskych poradcov, ministerstiev vnútra a štátnej bezpečnosti pri nastolovaní kontroly ZSSR nad východnou Európou v rokoch 1944—1948. Zároveň precízne dokumentuje vojnovú expanziu Berijovho obrovského policajno-bezpečnostného impéria. Jeho chápadlá postupne ovládli aj organizáciu vojenskej kontrarozvedky Smerš (Smert špionom!). Vyvrcholili povojnovou vlnou reorganizácií, ktorá viedla k vytvoreniu dvoch mocných, nezávislých subjektov exekutívy — ministerstva vnútra a ministerstva štátnej bezpečnosti (MVD, MGB). V. N. Merkulov a V. S. Abakumov v nich vyrástli pod ochranou Stalina na zdatných Berijových sokov.

S pomocou bezpečnostných, spravodajských a v neposlednom rade aj vojenských orgánov Sovietskeho zväzu boli v krajinách východnej Európy (Rumunsko, Bulharsko, Poľsko, Maďarsko, Československo, Nemecká demokratická republika) nastolené prechodné, tzv. ľudovodemokratické režimy. Tamajšie komunistické strany ruka v ruku s novoutvorenými policajnými a bezpečnostnými zložkami i sovietskymi „poradcami“ boli schopné „exportovať revolúciu“ pomerne rýchlo — v priebehu 3—4 rokov. V zinscenovaných politických procesoch (ako najväčší a učebnicovo

klasický tu autori mylne označili Slánskeho proces) sa podarilo v spomínaných krajinách postupne, ale veľmi nekompromisne zlikvidovať, v lepšom prípade uväzniť všetkých skutočných i potenciálnych odporcov nových prosovietskych režimov. Netýkalo sa to iba opozičníkov medzi buržoáznymi silami, no i vrámci komunistického tábora. Takmer každý mesiac súdy a prokuratúra spolupracujúce s komandami tajnej štátnej polície odhalovali stovky „špiónov v službách zahraničných kapitalistov a imperialistov“. Menovite medzi pluralistickými politickými stranami, bývalými príslušníkmi nekomunistických skupín antifašistickej rezistencie z domáceho i exilového odbojového hnutia za vojny.

Stalinistická fáza studenej vojny (1945—1953) je v centre pozornosti kapitoly 10. Z celého radu charakteristík operácií sovietskych spravodajských služieb v tomto období pokladáme za veľmi príliehavé hodnotenie, podľa ktorého obrovské siete vyzvedačov a konfidentov vynakladali nesmierne úsilie i finančné prostriedky na odhalovanie skutočných odporcov komunistického režimu, ale s rovnakou vervou bojovali aj proti imaginárnym nepriateľom ZSSR „v imperialistickej cudzine“. Prensledovanie aktívnych, no vo väčšine prípadov prosto „vyfabrikovaných“ trockistov v tridsiatych rokoch, vyvolalo paralelnú ozvenu v kampani proti zväčša imaginárnym konšpirátorom v päťdesiatych rokoch — titovcom a sionistom. Opakujúc Stalinove „jasnozrivé teórie“, Berija i Abakumov interpretovali Titov rozchod s Moskvou v roku 1948 ako súčasť širokozaloženého sprisahania imperialistov s cieľom rozvrátiť sovietsky blok a zatahnuť ho do tretej svetovej vojny. V písomných dokumentoch NKGB/MGB začínali figurovať ako „Hlavný nepriateľ“ USA. Veľká Británia, najnebezpečnejší predvojnový cieľ NKVD, poklesla až na druhé miesto, priamo úmerne tomu, ako stratila svoje vedúce postavenie v zahraničnej politike povojnového kapitalistického sveta. Pod Berijovým vedením sa všetky pracovné sily pre atómový projekt (pravda, okrem vedeckých kapacít) regrutovali výlučne na zajatcov Gulagu (Glavnoje upravlenije lagerej — Hlavná správa pracovných táborov).

V roku 1947 Rusom vyrástol nový, mimoriadne silný a ambiciózný nepriateľ — CIA (Central Intelligence Agency, Ústredná spravodajská služba USA). S jej rozmachom v prvej polovici päťdesiatych rokov sa symbolicky končila oslnivá kariéra „Skvelej päťky“. Burgess a MacLean ušli do ZSSR, Cairncross bol odhalený a „vyzvedača storočia“ K. Philbyho prepustili zo SIS (defektoval až v roku 1963). Po Stalinovej smrti v marci 1953 sa Berija pokúšal uchvátiť pozíciu nového kremelského diktátora tak, aby súčasne disponoval absolútnou exekutívnou mocou. V nasledujúcom tvrdom boji vnútri politických, vojenských, spravodajských a policajno-bezpečnostných štruktúr sovietskej nomenklatúrnej hierarchie nebol úspešný. Jeho opatrný pokus o reformu v duchu destalinizácie ho stál život. Úvahy autorov na túto tému sa zdajú bez hodnoverných prameňov špekulatívne. Podobný názor mám na antedatovanie komparácie „reformátorstva“ od Beriju po J. V. Andropova. Andropov stál na čele KGB v rokoch 1967—1982. Po smrti L. I. Brežneva sa stal prvým aj posledným generálnym tajomníkom KSSZ, ktorý šéfoval obávanému Výboru štátnej bezpečnosti. Faktom zostáva, že jeho novátorské reformy KGB ho zrejme v prvej polovici osemdesiatych rokov inšpirovali presadzovať opatrenia vedúce k počiatkom deštrukcie systému tzv. gerontokracie. V istom zmysle teda skutočne bol „krstným otcom“ perestrojky, s ktorou ho po záhadnej a rýchlej smrti vystriedal M. S. Gorbačov.

Ešte aspoň letný náčrt problematiky záverečnej časti (asi 1/3) práce Ch. Andrewa a O. Gordijevského. V kapitolách 11 až 14 je značne medzerovito podaný výklad zložitej epochy od vzniku KGB pod týmto obávaným názvom (1954) až po jeho zrušenie (1991): bezprostredne po známom pokuse odstaviť Gorbačova v amatérsky zorganizovanom prevrate, kde posledný šéf KGB V. A. Krjučkov patril medzi jeho vodcov. Obsah záverečných troch kapitol tvoria: obdobie studenej vojny po Stalinovej smrti, Brežnevova éra, okruh problémov Východ — tretí svet — Západ, úpadok a krach politiky uvoľňovania napätia a gorbačovovské roky rozkladu KGB i celého ZSSR. Na záver ešte jedno márne povzdychnutie: oproti originálu knihy, ktorú vydalo vydavateľstvo Hodder & Stoughton (1990), český preklad citelne ochudobnilo vynechanie pôvodného vedeckého poznámkového aparátu, všetkých fotografických a niektorých schematických príloh. Rovnaký nedostatok majú, žiaľ, aj všetky v úvode tohto zamyšlenia citované práce. Úskalía prekladu odbornej terminológie z angličtiny do češtiny na viacerých miestach skreslili kvalitu originálneho vydania tohto vskutku ojedinelého diela.

ANOTÁCIE GLOSÝ

VOJENSKÉ UNIFORMY A VÝSTROJ. Obrázkový slovník. Z anglického originálu preložili a lektorovali V. DANGL a A. SIDORJAK. Vydavateľstvo Slovart, Bratislava 1995, 64 s.

Koncom roku 1995 vyšla vo Vydavateľstve Slovart ďalšia publikácia z edície Obrázkové slovníky, tentoraz o vojenských uniformách. Ide o zaujímavý nový druh slovníka, v ktorom dominantné postavenie majú ilustrácie zobrazujúce vývoj uniformiem najskôr vcelku, potom rozložené na jednotlivé časti, pričom každá z nich sa dá identifikovať podľa podrobného opisu. Pred čitateľom sa odkrýva široká paleta vyobrazení na veľkoformátových dvojlistoch. A to od výbroje a výstroja rímskeho legionára, stredovekého rytiera, ochrannej orientálnej zbroje, oblečenia samurajských bojovníkov, vyobrazenia a popisu slávnostných uniformiem, cez výstroj pikanierov, arkebuzierov a mušketerierov, prehľad pokrývok hláv v rôznych obdobiach, uniformy z obdobia americkej vojny za nezávislosť, rovnošaty husárov, karabiniérov, granátnikov a strelcov v čase napoleonských vojen, prehľad vojenských insignií a epoliet až po vyobrazenie uniformiem britského kráľovského námorníctva z čias admirála Nelsona, rady a vyznamenania rôznych štátov, rovnošaty armád Únie a Konfederácie na severoamerickom kontinente, vývoj vojenskej obuvi, káki uniformiem, opaskov, puzdier a pošiev a oblečenie vybraných typov britských, francúzskych a nemeckých vojakov z obdobia prvej svetovej vojny. V záverečných častiach nájdeme obrázky a opis výstroje západných armád od roku 1854 do konca prvej svetovej vojny, oblečenie britského kráľovského leteckého zboru po roku 1912, typy masiek a ochrany tváre, rovnošaty nemeckých pozemných síl v druhej svetovej vojne, maskovacie uniformy niektorých armád z nedávnej minulosti, výstroj a výzbroj amerického pešiaka a pešiaka Vietkongu z obdobia vietnamskej vojny, ako aj rovnošaty vojenských námorných síl Spojených štátov amerických a ZSSR a súčasný výstroj pilotov prúdových lietadiel.

Každá kapitolka je uvedená stručným textom charakterizujúcim dobu, výzbroj a výstroj vyobrazených typov vojakov. Kniha obsahuje vyše 200 kvalitných farebných fotografií a ilustrácií, množstvo výrezov a detailov uniformiem a výstroje. Orientácia je pohodlná, pretože obsahuje podrobný register viac než 3000 odborných termínov, ktoré prinášajú určitý poriadok do doteraz rôznorodého, nepresného a často až chaotického pojmového aparátu používaného v súvislosti so staršími uniformami a výstrojom rôznych druhov vojsk.

Tým, že publikácia je anglosaskej proveniencie, pochopiteľne, sleduje predovšetkým nadväznosť na vojenské dejiny Angličanov a Američanov, a tak tu až na malé výnimky chýbajú reálie k vojenským dejinám Rakúska, Rakúsko-Uhorska či Slovenska. Počín Vydavateľstva Slovart je však aj tak chvályhodný. Mal by iniciovať spracovanie a vydanie samostatnej publikácie o rovnošatách, výstroji a výbroji armád, ktorých účastníkmi boli v minulosti aj Slováci a, pravdaže, o rovnošatách slovenskej armády v rokoch 1939—1945 a súčasnej Armády Slovenskej republiky.

V. Dangel

ŠMÍD, Jan—MOUDRÝ, Petr: *BODÁKY HABSBURSKÉ MONARCHIE 1683—1918. ARS—ARM, Praha 1994, 270 s.*

Publikácia Historického ústavu Armády Českej republiky a Vojenského historického múzea v Prahe prináša prehľad o bodákoch rakúskej a rakúsko-uhorskej armády, ako aj iných ozbrojených zložiek monarchie, od najstaršieho dochovaného exemplára — bodáka použitého pravdepodobne pri tureckom obliehaní Viedne roku 1683 — až po bodáky z prvej svetovej vojny. Je určená predovšetkým zberateľom a múzejným pracovníkom a podľa toho je kniha aj štruktúrovaná. Po trojjazyčnom (českom, nemeckom, anglickom) stručnom úvode, v ktorom autori okrem cieľov, kto-

ré sledovali, prinášajú aj niekoľko užitočných rád pre zberateľov a informácie o výrobných, preberacích a evidenčných značkách bodákov, číslach vojenských útvarov a pod., rozoberajú príklady staršieho a novšieho značenia vojenských útvarov podľa vojenskej inštrukcie G 3. Tá totiž obsahovala všetky identifikačné znaky bodákov, ktoré ich umožňujú správne zaradiť aj dnes. Po týchto kapitolkách nasledujú v chronologickom slede popisy s nákrismi 120 typov bodákov. Každý z týchto typov od zátkových, cez tulajové, šablové a nožové, je tu podrobne popísaný (sú uvedené jeho základné rozmery, spôsob využívania, miesto výskytu a iné dostupné údaje). Okrem základných typov nájdeme v zozname aj typy individuálne upravených bodákov, bodáky z výzbroje cudzích armád pre rôzne typy pušiek vzor Mauser, Mannlicher, Berdan a iné, ako aj náhradné bodáky pre pušky, vzor Lorenz, Wänzel, Werndl, Mannlicher, Berdan II., Mosin, Mannlicher-Carcano a Ariasaka. Knižka je zostavená na základe údajov z odbornej, najmä nemeckej literatúry, z dobových vojenských predpisov, materiálov zo zbierok Vojenského historického múzea v Prahe a zo zbierok českých zberateľov. Doplnia ju zoznam použitej literatúry a niekoľko dobových fotografií s vyobrazením vojakov rakúsko-uhorskej armády vyzbrojených rôznymi typmi bodákov.

V. Dangl

REGAN, Geoffrey: ROZHODUJÍCÍ BITVY. Padesát dvě bitvy, které změnilí svět od Salamáiny k válce v Perském zálivu. (Preklad P. Svobodný). Naše vojsko, Praha 1994, 266 s.

Kým pred rokom 1990 sa na našom knižnom trhu s tematikou významných svetových bitiek neobjavili takmer nijaké tituly, dnes je to naopak. Na pultoch kníhkupečov sa množia prekladové publikácie s touto témou, predovšetkým anglosaskej proveniencie. Nájdeme tu preklady o významných bitkách svetových dejín, prvej a druhej svetovej vojny, o nedávnych vojenských konfliktoch, monografie o leteckých a námorných bitkách, o úlohách i omyloch vojvodcov a o ďalších vojnových aktivitách v minulosti. Určené sú rôznym typom záujemcov rozdielných vekových kategórií, spravidla bohato ilustrované a po grafickej

stránke veľmi vydarené. Žiaľ, nedá sa to vždy tvrdiť o obsahu. Ten je často povrchný, jednostranný, ba nájdú sa v nich hrubé chyby a omyly. Medzi prekladové tituly na dobrej úrovni, čo znesú aj kritiku odborníka, patrí kniha anglického vojenského historika Geoffreyho Regana v českom preklade s názvom *Rozhodujúci bitvy*. Vydalo ju Naše vojsko ako 4. zväzok edície *Malé dejiny válek*. Pochopiteľne, o výbere „rozhodujúcich bitiek“, ktoré Regan zaradil do svojej knižky, by sa dalo polemizovať, veď takáto selekcia je vždy do určitej miery subjektívna a ovplyvňuje ju viacero faktorov, o ktorých sa v úvode autor čiastočne zmienil. Zdôrazňuje, že sa nechal viesť nielen dôsledkami, ktoré tieto bitky mali pre svojich bezprostredných súčasníkov, ale aj tým, ako rozhodli konflikt rôznych síl v danom historickom období. Z tohto dôvodu niektoré bitky, opísané v iných publikáciách, ako napr. bitka pri Maratóne, porážka Hasdrubala roku 207 pred Kr. pri rieke Metaurus a pod. vynechal. Regan uznáva diskutabilnosť svojho výberu rozhodujúcich bitiek svetových dejín a zdôrazňuje, že si netrúfa nazvať ich ani najdôležitejšími.

Jeho výber 52 bitiek od bitky pri Salamíne, bitky antického sveta cez stredovek i novšie dejiny, nevynechávajúc ani niektoré vojenské konflikty koloniálneho obdobia až po kľúčové vojenské stretnutia svetových vojen, šestádnovú vojnu a operáciu Púštna búrka roku 1991, je na jedného autora skutočne impozantný. Je už inou otázkou, že ani Regan sa nevyhol tomu, čo môžeme vidieť aj na iných prekladoch historických prác, a čo má napokon svoje logické opodstatnenie, a to, že výber je vždy poznačený hľadiskom záujmovej sféry ostrovného štátu a tu vžitých historických tradícií. Takto sa do knihy dostali pre Stredoeurópana niektoré menej známe koloniálne bitky, ale napr. o významných bitkách panovníkov starovekého Egypta, Asýrie, Babylonu či starej Číny tu niet zmienky. Je zaujímavé, že autor do svojho výberu zaradil obliehanie Viedne roku 1529, ale už nie bitku pri Moháči roku 1526, ktorá mala za dôsledok trvalé ohrozenie strednej Európy, ani víťazstvo spojeneckých vojsk nad Turkami roku 1683 pod Viedňou, ktoré znamenalo začiatok konca osmanskej hrozby v tomto regióne. Našincovi by sa žiadalo doplniť zoznam aj o bitku národov pri Lipsku roku 1813, bitku pri Kursku roku 1943 a možno aj o ďalšie významné vojenské zrážky. V českom

vydaní publikáciu doplnil o bitku pri Lipanoch a bitku na Bielej hore Petr Čornej.

Tieto impresie majú, samozrejme, subjektívny charakter a neznižujú podnetnosť a prínos autorovho úsilia, najmä pre pedagogické využitie a rozšírenie poznatkov z tejto oblasti vojenských dejín. Knihu dopĺňajú vcelku „neošúchané“ ilustrácie a schémy o priebehu jednotlivých bitiek. V osobitných rámečkoch nájdeme stručné údaje o počtoch bojujúcich a mená hlavných protagonistov. Kvalitné farebné reprodukcie zvyšujú atraktivnosť diela, ktoré by záujemci o vojenské dejiny ľudstva mali mať vo svojej knižnici ako príležitostnú encyklopedickú príručku.

V. Dangl

BLATNÝ, Richard: *NAPOLEONSKÁ ENCYKLOPEDIA*. Praha, Aquarius 1995, 348 s.

Vybojoval 84 bitiek, v 77 zvíťazil, 3 dopadli nerozhodne a len 4 prehral, hovorí štatistika o vojvodcovských kvalitách jedného z najväčších vojenských géniov Napoleona I. Bonaparta, francúzskeho cisára. Tento údaj a veľké množstvo ďalších zaujímavostí, obsahuje Napoleonská encyklopédia (s podtitulom *Před dvěma sty lety začala vycházet hvězda...*), ktorú zostavil Richard Blatný. Vyšla dostatočne včas, aby s predstihom upozornila na 200. výročie prvého ťaženia mladého, 27-ročného generála Francúzskej republiky Napoleona Bonaparta, do Talianska (1796), v ktorom prekvapil Európu svojím talentom a schopnosťami. S armádou otrhaných, bosých a vyhladovaných vojakov vybojoval skvelé víťazstvá nad lepšie vyzbrojenými, vystrojenými a zaopatrenými vojskami Rakúskej monarchie a jej spojencov. Pokoril skúsených veliteľov aj ich skostnatené a zastarvané metódy vedenia boja feudálnych armád. Vtedy v ňom skrsla aj myšlienka presadiť sa na politickej scéne, čo s rozmachom a nevídaným úspechom realizoval.

Kniha neponúka presne to, čo sľubuje názov. Nie je encyklopédiou v pravom zmysle slova. Márne by sme v nej hľadali abecedne zoradené encyklopedické heslá. Ide skôr o anotovanú napoleonskú bibliografiu (najrozsiahljšiu v českom či slovenskom jazyku — zahŕňa 583 titulov), ktorej autor venoval prvé dve kapitoly — celú polovicu publikácie. Dopĺňa ich kapitola o rôznych črtách Napoleonovej osobnosti

s chronológiou (Napoleonův život v datech), registrom významných postáv napoleonskej éry a kapitola, posudzujúca osobnosť Napoleona, prínos a miesto v dejinách (Povstaňte, přichází soud!) s prehľadom prameňov.

Najhodnotnejšou a najkvalitnejšou spracovanou časťou sú práve kapitoly obsahujúce spomínanú bibliografiu. Prvá kapitola Napoleon — legenda a skutočnosť zahŕňa prehľad základnej svetovej literatúry od obdobia Napoleonovho života po súčasnosť (1994). Druhá, Napoleon a francouzská revoluce v české literatuře, ako hovorí sám názov, obsahuje prehľad základnej českej literatúry venovanej tejto problematike. Údaje v obidvoch kapitolách autor usporiadal chronologicky. Ponúka tak čitateľovi možnosť sledovať vývoj názorov na túto fenomenálnu osobnosť, ich transformácie s odstupom času, zmenou zorného uhla za rôznych historických okolností alebo podľa zameranosti, či sociálnej a politickej orientácie autorov. Dostatočne obsiahle poznámky s množstvom citácií nám zároveň umožňujú utvoriť si pomerne plastickú predstavu o Napoleonovi a jeho epoche.

Ostávajúce dve kapitoly možno chápať ako doplnok predchádzajúcich a ich informačná hodnota je kolísavá. Určite viac ako tri strany by si napríklad zaslúžila charakteristika Napoleona ako vojvodu. Autor treba pochváliť za rozsiahlu (temer 50-stranovú), veľmi dobre spracovanú chronológiu Napoleonovho života. Naopak, priam výčitku si zaslúži za *Přehled nejdůležitější kinematografie*, kam zahrnul len 11 titulov. Úváža v nej videofilmy firmy DAVAY zo spomienkových slávností na slávkovskom bojisku, ale opomenul napríklad filmové veľdielo Sergeja Bondarčuka *Waterloo* a mnohé ďalšie (autor sa evidentne cíti viac doma v literatúre).

Blatný neskrýva svoje sympatie k Napoleonovi, hoci mu nemožno uprieť úsilie hodnotiť ho čo najobjektívnejšie. Aj preto celkový „posudok“ Napoleonovej osobnosti vyznieva priaznivo, v duchu slov spisovateľa André Mauroisa, že Napoleon bol jedným z najväčších zjavov v dejinách ľudstva, ktorého klady bohato prevažujú nad jeho chybami a nedostatkami.

Publikáciu možno čitateľskej verejnosti len odporučiť. Kniha zaujme každého, kto sa venuje dejinám a napoleonskej epoche osobitne. Čitateľ uvíta možnosť zorientovať sa v základnej svetovej i českej literatúre o Napoleonovi

a ako vynikajúcu pomôcku ocení najmä spomínanú napoleonskú chronológiu.

D. Špirko

REVUE HISTORIQUE DES ARMÉES. CHATEAU DE VINCENNES

Historická revue armád, časopis francúzskych ozbrojených síl sa môže hrdiť skutočne pozoruhodnou tradíciou. Jej korene siahajú do roku 1802, keď francúzske ministerstvo vojny začalo vydávať historickú revue a revue vojenskej geografie pod názvom Memorial du dépôt de la guerre, ktorá vychádzala nepretržite bezmála 80 rokov. Od roku 1901 do vypuknutia prvej svetovej vojny mala francúzska armáda k dispozícii Revue d'histoire, časopis s prevažnou orientáciou na priblíženie priebehu prusko-francúzskeho konfliktu v rokoch 1870—1871. Po skončení druhej svetovej vojny poveril hlavný štáb armády svoju historickú sekciu (service historique) vydávaním periodika Revue historique de l'armée (Historická revue armády), zameraného spočiatku na analýzu udalostí po roku 1940, ktorého prvé číslo vyšlo v júli 1945. Od tohto dátumu vychádza časopis bez prestávky do dnešných dní, aj keď sa priebežne menilo nielen jeho obsahové zameranie, ale aj formálna stránka.

Za najvýznamnejší medzník možno považovať rok 1973, keď časopis rozšíril pôsobnosť na všetky tri základné súčasti francúzskej armády, pozemnú, vzdušnú a námornú a v súlade s tým sa aj v jeho názve začal používať plurál — Revue historique des armées (Historická revue armád — ďalej RHA). Zároveň redakcia zvýšila nároky na odbornú kvalitu publikovaných statí, v záujme dôsledného plnenia vytýčeného cieľa: propagovať vojenské dejiny Francúzska nielen v armáde, ale v spoločnosti vôbec. Rovnako po obsahovej stránke prešla RHA za vyše polstoročia kvalitátnym vývojom, ktorý možno rozčleniť zhruba do troch etáp.

V prvom období, do konca šesťdesiatych ro-

kov, v ktorom si časopis hľadal miesto na francúzskom mediálnom trhu a usiloval sa získať čo najširší okruh abonentov, prevažovali na jeho stránkach čitateľsky pútavé témy, približujúce populárno-vedeckou formou účasť francúzskej armády v obidvoch svetových vojnách a na území kolónií. Prelom nastal začiatkom sedemdesiatych rokov, teda približne v čase, keď RHA začala plniť interarmádnu funkciu. Vonkajším výrazom zmeny bol okrem iného prechod na moderný zošitový formát A4 a využívanie početných farebných ilustrácií. Z hľadiska obsahu je pre toto obdobie príznačné úsilie zaraďovať dovtedy nepreskúmané, alebo menej známe historické udalosti, najmä z rokov 1943—1945 i z vojny v Indočíne, ako aj posilniť vedecký charakter príspevkov. K zaujímavým patrí tiež monotematické číslo vydané pri príležitosti dvojstého výročia narodenia Napoleona Bonaparta,¹⁾ osobitné číslo RHA venované prehľadu vývoja francúzskeho delostrelectva od revolúcie roku 1789,²⁾ či osobitné číslo zaoberajúce sa bojom za nezávislosť Spojených štátov amerických.³⁾

Za tretiu, najprínosnejšiu etapu existencie armádnej revue pokladajú jej editori obdobie od roku 1982, charakteristické úsilím „podielať sa vo zvýšenej miere na osvojení si poznatkov o našich armádach, pozemnej, námornej a vzdušnej v čase vojny i mieru a reflektovať ich tak cez poznanie osudov jednotlivcov, ako aj prostredníctvom popularizovania dejín armády a jej inštitúcií vôbec.“⁴⁾

Takto široko koncipovaný zámer realizuje redakčná rada RHA, ktorá pozostáva zo štyroch univerzitných profesorov, troch riaditeľov historických sekcií, pôsobiacich pri každej zložke francúzskej armády a šéfredaktora (od roku 1984 zastáva túto funkciu generál J. Paillard), rozširovaním žánrovej pestrosti a zvyšovaním odbornej úrovne príspevkov. Čitateľ môže v RHA nájsť napríklad stať o logistike v období cisárstva,⁵⁾ ale aj o francúzskom maliarstve s vojenskými námietmi.⁶⁾ Časopis mu však sprostredkuje aj vývoj na frontoch roku 1916,⁷⁾ či analýzu bojovej sily francúzskej armády roku 1938,⁸⁾ podnetnú naj-

¹⁾200 anniversaire de la naissance de Bonaparte, RHA, 1969, č. 3, (dokončenie v č. 4).

²⁾Artillerie française de la Révolution à nous jours, RHA, 1975, č. 1—2.

³⁾Indépendance des États-Unis d'Amérique, RHA, 1976, č. 4.

⁴⁾RHA, 1994, č. 4, s. 10.

⁵⁾Général de la BARRE de NANTEUIL: La logistique sous l'Empire. Tamže, s. 14—22.

⁶⁾ROBICHON, F.—BRULLER, I.: La peinture régimentaire, testament artistique du général Boulanger. Tamže, s. 29—34.

⁷⁾RHA, 1996, č. 2 (monotematické).

⁸⁾RHA, 1983, č. 1 a č. 3.

mä pre tých historikov, ktorí sa zaoberajú otázkami možnej pomoci francúzskych ozbrojených síl Československu v období Mníchova.

Zo štúdií, uverejnených v RHA v uplynulom desaťročí, ktoré môžu prispieť k obohateniu vedomostí o niektorých stránkach našich vojenských dejín, sa žiada uviesť aspoň monoteematické číslo s názvom Medzi dvoma vojnami a malí spojenci na východe,⁹⁾ ktoré okrem pohľadu francúzskych vojenských historikov na spojenectvo s ČSR v rámci Malej dohody prináša aj štúdiu Československá armáda vo Francúzsku (1939—1940)¹⁰⁾ a výňatky zo zápisov plukovníka T. Alborda, ktorý po zrušení francúzskej vojenskej misie v Česko-Slovensku (k 1. 1. 1939) pôsobil do 10. mája 1939 ako vojenský atašé pri francúzskom vyslanectve v Prahe a potom do septembra 1940 vo funkcii vojenského pridelenca v Budapešti.¹¹⁾ Zaujímavý pohľad na franúzscko-československú spoluprácu v oblasti letectva v druhej polovici tridsiatych rokov prináša stať T. Vivierisa, v ktorej sa autor opiera o niektoré u nás menej známe dokumenty a publikuje pôvodné dobové fotografie.¹²⁾

V súčasnosti každé zo štyroch ročne vydávaných čísiel RHA, z toho spravidla troch monoteematických a jedného rôznorodého, prináša na približne 150 stranách okrem štúdií a tradičných rubrik s recenziami a anotáciami kníh, aj správy o vedeckých podujatiach s vojenskou problematikou a informácie o fondoch vo francúzskych vojenských archívoch. Inšpirujúca je najmä pravidelná príloha s názvom Tradície a vojenská symbolika. Tvoria ju farebné reprodukcie medailí, vyznamenaní a insignií jednotlivých druhov vojsk a väčšinou ju dopĺňa stručná história útvarov, ktoré sú ich nositeľmi.

Pohľad na stránky *Revue historique des armées*, ovenčenej roku 1954 cenou francúzskej akadémie a roku 1981 cenou Akadémie morálnych a politických vied presvedča, že jej tvorcom sa darí nachádzať súlad medzi požiadavkou vedeckosti a príťažlivou formou spracovania textu. Výberom interesantných tém a využívaním bohatého dokumentačného materiálu, čiernobielych i farebných fotografií,

máp, náčrtov a schém, RHA cieľavedome smeruje k naplneniu ambícií presadiť sa nielen v armádnom prostredí, ale aj v širšej čitateľskej verejnosti.

A. Krivá

TOMÁŠEK, Dušan—KVAČEK, Róbert.: *CAUSA EMIL HÁCHA*. Praha, Themis 1995, 240 s.

Monografia je venovaná jednej z rozporuplných osobností čs. histórie — dr. Emilovi Háchovi. Už skutočnosť, že vyšla v spolupráci profesora českých dejín na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej Róberta Kvačka a novinára, publicistu Dušana Tomáška, dáva tušiť, že táto monografia literatúry faktu doplní na erudovanej úrovni biele miesta v československých dejinách.

Ako autori naznačili už v úvode, zvolili si formu čo najkonkrétnejšej a najvýstižnejšej reportáže, založenej najmä na archívnych prameňoch, dokumentoch a dobovej tlači. Kniha je rozdelená do 7 kapitol a doplnená o najdôležitejšie medzníky Háchovoho života. Hlavný text každej kapitoly sprevádzajú v závere všeobecnejšie úvahy, ktoré konkrétne dopĺňajú a rámčujú historický obraz vtedajšej doby.

Dej knihy sa začína 30. novembra 1938, teda v deň voľby prvého a zároveň aj posledného prezidenta pomníčovského Česko-Slovenska. Zo šiestich potenciálnych kandidátov voľba napokon padla na jediného — prezidenta Najvyššieho správneho súdu JUDr. Emila Háchu. Politická hra okolo výberu vhodného kandidáta sa skončila. Výsledok voľby sa členom čs. parlamentu oznámil takmer symbolicky — 10 minút pred dvanástou. Z 312 odovzdaných lístkov, z toho 54 zo Slovenskej krajiny, bolo na 272 napísané Háchovo meno. Uplynulo 62 dní od Mníchova a 39 dní od odletu bývalého prezidenta E. Beneša za hranice. O 12,55 h vztýčili nad hlavným palácom Pražského hradu prezidentskú štandardu.

Zvolili sice nového prezidenta, no jeho funkcia mala byť predovšetkým reprezentatív-

⁹⁾ *L'entre deux guerres et le petits alliés de l'est*. RHA, 1985, č. 4.

¹⁰⁾ MARÉS, A.: *L'armée tchécoslovaque en France*. RHA, 1985, č. 4, s. 93—102.

¹¹⁾ ALBORD, T.: *Attaché militaire à Prague et à Budapest*. RHA, 1985, č. 4, s. 51—69.

¹²⁾ VIVIER, T.: *La coopération aéronautique franco-tchécoslovaque. Janvier 1933—septembre 1938*. RHA, 1993, č. 1, s. 70—79.

na, takže by vlastne ani nemal o čom rozhodovať. E. Hácha, inak aj dovtedy súkromný docent na Karlovej Univerzite, mimoriadny člen Českej akadémie vied a umení a prísediaci Stáleho rozhodcovského súdu v Haagu, bol dovtedajšou apolitickosťou a hlbokým náboženským presvedčením prijateľný azda pre všetkých, ktorí mali v pomnichovskom Česko-Slovensku rozhodujúce slovo. K jeho zvoleniu mu v decembri 1938 zo zahraničia blahoželal E. Beneš.

E. Hácha bol zdanlivo ideálnou osobnosťou na tento úrad. Ujal sa ho však vo veľmi zložitých časoch. Prešlo len niekoľko mesiacov, počas ktorých stihol prijať demisiu vlády J. Syrového a oboch autonómnych vlád (Slovenska a Podkarpatskej Rusi), vymenovať novú vládu, vedenú R. Beranom (1. decembra 1938), 4 slovenské a 2 podkarpatoruské autonómne vlády, rokovať o česko-slovenských vzťahoch a politike slovenskej autonómnej vlády vo Vysokých Tatrách (26.—30. decembra 1938), až prišiel pamätný marec 1939. Dňa 14. marca 1939 podľa scenára z Berlína Slovenský snem napoludnie rozhodol o slovenskej „samostatnosti„. Už o pár hodín neskôr dorazil osobitný vlak s prezidentom Háchom a nepočítnym sprievodom do Berlína. Nadránom nasledujúceho dňa priniesol nemecký minister zahraničných vecí J. von Ribbentrop prezidentovi už neexistujúceho štátu do salóniku Ríšskej kancelárie v Berlíne koncept vyhlásenia. Hovorilo sa v ňom, že „česko-slovenský prezident kladie osud českého národa a krajiny s plnou dôverou do rúk vodcu Nemeckej ríše“. Zlomeného Háchu museli posilniť injekciou glukózy, ktorú mu podal osobný lekár maršala H. Göringa, aby spolu s ministrom zahraničných vecí F. Chvalkovským podpísali tento dokument. Torzo bývalého Česko-Slovenska bolo vydané na milosť a nemilosť Hitlerovi. Vznikol Protektorát Čechy a Morava.

Takmer v priebehu jednej noci sa E. Hácha zmenil zo slobodne zvoleného prezidenta suverénneho štátu na štátneho prezidenta Protektorátu, vymenovaného Hitlerom. Táto skutočnosť rozhodujúco zasiahla do Háchovho života, a to aj napriek tomu, že sa vraj utešoval tým, že „prijatie Protektorátu nemá bez jednomyselného uznesenia čs. vlády právny podklad“. Bola to však útecha akademická, lebo v danom okamihu to na situácii nič nezmenilo.

Prvé mesiace vo funkcii protektorátneho

prezidenta vyvíjal E. Hácha nebývalú politickú aktivitu. Zameral sa najmä proti R. Gajdovi a ďalším českým fašistom. Tí sa pokúsili uchopiť moc prostredníctvom Českého národného výboru, ktorí sami ustanovili. Z Háchovej iniciatívy napokon vznikla už v marci 1939 organizácia Národné súručenstvo (ďalej NS). V nej sa mali zjednotiť všetky české nefašistické politické sily. Súčasne mala byť masovou platformou politickej línie protektorátnej vlády a tmelom národnej jednoty. V priebehu niekoľkých týždňov sa do NS dobrovoľne prihlásilo niekoľko stotisíc ľudí. Hácha, ktorý uveril tézam o českom protektorátom autonomizme, sa stal členom NS 26. apríla 1939. Od 25. júla 1939 Hácha bol aj hlavným veliteľom vládného vojska.

Z pozície štátneho prezidenta sa usiloval zasahovať všade tam, kde sa podľa jeho právnych zásad porušila spravodlivosť. Po fašistických represáliách, ktoré sa odohrali pri spomienke na vznik ČSR 28. októbra 1939 a vyústili do zlopestvného 17. novembra 1939, vytriezvel. Naďalej sa však rôznymi intervenciami pokúšal zmierniť dôsledky represálií a žiadal prepustenie zatknutých študentov. Vtedy mal ešte stále po boku najväčšiu a jedinou oporu — protektorátnu vládu. Na jej čele stál generál A. Eliáš, ktorý spolupracoval s domácim odbojom (Obrana národa) a mal kontakty s centrom zahraničného odboja v Paríži a Londýne. Rovnako aj ďalší ministri tejto vlády boli odbojovo činní, napr. minister poľnohospodárstva L. Feierabend, člen Politického ústredia domáceho odboja. Hácha bol o tom zaiste prinajmenšom informovaný. V tejto konštelácii sa vláda usilovala aspoň ako tak udržať situáciu. A to bolo podľa autorov aj Háchovým motívom zotrvania v prezidentskej funkcii.

Na jar 1941 sa však situácia radikálne zmenila. Hácha bol donútený odvolať z funkcie svojho hlavného poradcu, ministra dopravy J. Havelku. Po personálnych zmenách vo vedení NS postupne prevládla politika kolaborácie. Dňa 27. septembra 1941 prišiel do Prahy ako zastupujúci ríšsky protektor R. Heydrich. Dal uväzniť predsedu vlády A. Eliáša a vyhlásil stanné právo. Tento deň je ďalším tragickým medzníkom v Háchovom živote. Uvažoval o abdikácii ako už niekoľkokrát predtým. Prísľubom lojality zastupujúcemu ríšskemu protektorovi sa však E. Hácha napokon pod-

riadil novej situácii. Stratil tak aj poslednú možnosť odísť s politickej scény bez straty cti. Od tejto chvíle sa už nijaký jeho počin nedal ospravedlniť. Stal sa obvyčajnou bábkou v rozbehnutom nacistickom kolotoči.

V druhej dekáde januára 1942 bola vymenovaná nová protektorátna vláda pod vedením J. Krejčího. Ministrom v nej sa stal kolaborant plk. E. Moravec (školsťvo a národná osveta) a ríšsky Nemeec W. Bertsch (hospodárstvo a práca). Osud osamoteného a psychicky zlomeného Háchu sa uzavrel. Po atentáte na Heydricha (27. mája 1942) vystúpil s prejavom, v ktorom odsúdil „vraha Beneša“. V hlbkej depresii sa uchýlil na zámok v Lánoch, kde mu jediným spoločníkom a zároveň ošetrovateľom bola jeho dcéra. Lánsky zámok sa postupne stal pre nemohúceho, psychicky a fyzicky vyčerpaného chorého starca trvalým útočiskom.

V polovici januára 1943 nadobudlo NS charakter bezvýznamnej korporácie. Jeho úlohy sa obmedzili na kultúrnu a výchovnú oblasť. V priebehu toho roka Hácha prestal definitívne úradovať. Prezidentské vyhlásenia a prejavy nielenže nepísal, ale už ich ani nečítal. Od roku 1944 prestal postupne vnímať svet okolo seba a v takomto stave ho zastihlo aj oslobodenie Československa. Dňa 13. mája 1945 Háchu z Lánov previezli do upravenej cely väzenskej nemocnice na Pankráci, v ktorej o 14 dní neskôr, 27. júna o 21.00 h zomrel.

Po prečítaní knihy čitateľ zistí, že jej autori sa neusilovali Emila Háchu ani obhájiť, ani odsúdiť. Na základe nesporných faktov však dávajú každému čitateľovi priestor, aby si utvoril vlastný názor. A práve to by malo byť cieľom podobných monografií aj o iných rozporuplných osobnostiach spoločnej česko-slovenskej histórie. Žiaľ, v súčasnosti sme svedkami, že nielen v historickej vede jeden extrém vystriedal druhý.

M. Čaplovič

SPEER, Albert. : *V SRDCI TŘETÍ ŘÍŠE.*
Brno, Bonus A 1996, 560 s.

Pamäti Hitlerovho „dvorného“ architekta a ministra zbrojného priemyslu Alberta Speera patria v záplave biografíí a memoárov o nacistických pohlavároch bezpochyby k takej kvalite, akú nám súčasná prekladová literatúra z tejto oblasti ponúka iba sporadicky. V troch

zväzkoch (35 kapitol s epilógom) autor podal nadmieru inteligentný a prekvapujúco objektívny pohľad nielen na svoj osobný život a verejnú účinkovanie na výslni špičkovej politiky tretej ríše, ale aj citlivý psychologicko-historickú sondou do charakterov, motívov správania i konania vládnucej nacistickej kamarily a osobitne Adolfa Hitlera od tridsiatych rokov do konca druhej svetovej vojny, respektíve až do obdobia „zúčtovania“ v norimberskom procese.

Speerovo rozprávania aj hodnotenia sa zásadne líšia od podobných memoárov v tom, že ich autor, vo svojej profesii mimoriadne nadaný, zdatný odborník a novátor, zostal v podstate verný vlastnému „šustrovskému kopytu“ počas celej aktívnej kariéry. O dobrú povest experta — technokrata s umeleckými ambíciami tvorivého architekta, neprišiel ani ako minister pre zbrojársku výrobu. Do tejto funkcie ho fűhrer vymenoval vo februári 1942 po smrti F. Todta. Zasvätené postrehy Hitlerovho dôverníka z čajových posedení v Obersalzbergu, z porád na ríšskom kancelárstve, či v hlavnom velení nemeckej brannej moci, dokazujú dlhodobý úprimný obdiv a úctu k vodcovi, využívanie privilégií plynúcich z postavenia jeho favorita, obľúbencu a realizátora veľkolepých stavebnícko-umeleckých vízií. Speerovo vytriezvenie ani aktívna opozícia voči Hitlerovi nie sú, ako to býva u autorov s určitou „stratou pamäti“ zvykom, posunuté kdesi na samý začiatok ich vzájomných kontaktov, ale v zhode so železnou logikou vývoja na frontoch vojny ich možno nájsť práve v období strategického prelomu po Stalingrade roku 1943.

Osudové spojenie mladíka s nacizmom (povolanie a poslanie s „prehodením výhybky“ k NSDAP — 1930—1933) sa vynára hneď v 2. kapitole za prívátnym úvodom o mladosti, štúdiách, svadbe a založení rodiny. Hitler pôsobil ako katalyzátor nemeckej stavebnej megalománie. A tak sa mohol Speerov neoklasicistický štýl naplno uplatniť pri kolosálnych stavbách Zeppelfeldu v Norimbergu, prestavbe Berlína, vybudovaní Obersalzbergu—Berghofu atď. (4.—11. kapitola). V 12. a 13. kapitole sa s množstvom stavebných plánov objavuje prvé tušenie neodvratného pádu ríše (1940—1941 — prehliadka dobytého Paríža, rozšírenie vojny prepadaním Sovietskeho zväzu).

Obsahom 2. zväzku v 16.—22. kapitole je priebeh Speerovej ministerskej kariéry, počas

ktorej riadil najvýznamnejší úsek technickej vojny — zbrojársku výrobu. Charakterizovali ju ustavičné konflikty s intrigujúcimi straníckymi potentátmi a ich nekvalifikovanými zásahmi do zbrojného programu vojnového hospodárstva. Vnútoraná kríza spolu s Hitlerovým zostupom na jeseň 1943 predznamenal neskoršie pokusy o odstránenie A. Speera z funkcie a jeho zábery abdikovať. 3. zväzok s 23.—32. kapitolou analyzuje chyby vedúce k roztrieštenosti organizácie zbrojenia a ich príčiny v záverečnej fáze vojny 1944—1945 — (nasadzovanie väzňov z koncentračných táborov, nesprávne dispozície hlavného vedenia, expanzia H. Himmlera a SS, akcia Valkýra, zázračné zbrane, spory o pracovné sily, súperenie o Hitlerovo nástupníctvo, vyčerpanie ekonomických, finančných i ľudských zdrojov). V opisoch skazy tretej ríše sa symbolicky preplietajú „posledné zmätené výplody Hitlerovho chorého mozgu“, so Speerovými memorandumami proti totálnemu vydrancovaniu a zničeniu hospodárskeho potenciálu Nemecka i celého nemeckého národa a dramatickými udalosťami v berlínskom hlavnom stane pred a po samovražde Führera a rodiny Goebbelsovcov.

V Epilógu (33.—35. kapitola) sa autor zamyslel nad svojimi osudmi v spojeneckom zajatí, väzením, súdnym vypočúvaním a rozsudkami norimberského tribunálu. Trest 20 rokov väzenia prijal skepticky, ale s pokorou ako dôsledok kolaborácie technokratickej inteligencie s nacizmom. Poznámkový aparát i foto-príloha knihy obsahujú mnoho cenných faktov, dokumentov i perličiek, jednak z osobných spomienok autora, jednak z editorskej práce nakladateľstva Ullstein, ktoré v nemeckom originále vydalo Speerove „Erinnerungen“ 3 roky pred českým prekladom.

J. Korček

NOVOTNÝ, Josef: CAUSA DOHIHARA.
Edícia Armády. Plzeň 1994, 342 s.

Na pozadí životných osudov a vojenskej kariéry Kendžiho Dohiharu, od radového vojaka až po najmladšieho generála japonskej cisárskej armády a člena jej generálneho štábu, máme možnosť vytvoriť si plastický obraz o priebehu a vývoji expanzívnej politiky mili-

taristického Japonska, od začiatku 20. storočia po jeho porážku v závere druhej svetovej vojny.

Dohihara sa vojsko-politicky špecializoval spočiatku na Čínu a všetky otázky s touto krajinou súvisiace. Docielil utvorenie bábkového projaponského štátu Man-čou-kuo (Mandžukuo), pričom do jeho čela bol dosadený cisár Pchu-I. Dohiharovi sa podarilo taktiež odtrhnúť päť severočínskych provincií a utvoriť z nich samosprávnu oblasť Východnú Hopeu, kde dosadil k moci politickú radu Hopei-Čahar, ktorá v týchto provinciách výrazne oslabilala čínsku moc.

Vo svojom politickom presvedčení bol Dohihara presvedčeným nepriateľom komunizmu, a najmä Sovietskeho zväzu ako jeho najväčšieho predstaviteľa. Pomáhal preto budovať silnú Kuantunskú armádu s cieľom zničiť ZSSR a pričleniť k Japonsku jeho ázijské územia, hlavne surovinové zdroje na Sibíri.

Osobitnú pozornosť venuje autor druhej svetovej vojne a vzťahom Japonska k Nemecku. Odhaľuje menej známe príčiny váhového postoja Japonska pri úvahách o spoločnom útoku s Nemeckom na ZSSR. Samotný Dohihara bol architektom myšlienky a rozpracovania vojenského plánu o nevyhnutnosti zaútočiť na ázijské oblasti Sovietskeho zväzu. Lenže japonský generálny štáb i cisár Hirohito na tajnej porade 6. septembra 1941 prijali rozhodnutie o hlavnom útoku do južnej a juhovýchodnej Ázie s cieľom zmocniť sa potrebných surovinových zdrojov. Toto rozhodnutie, ako i vojnu Japonska proti USA, považoval Dohihara za úplne nezmyselné. Výsledkom bola totálna porážka jeho krajiny v druhej svetovej vojne.

Život generálplukovníka Kendžiho Dohiharu ukončilo rozhodnutie Medzinárodného súdneho tribunálu pre Ďaleký Východ, ráno 22. decembra 1948 bol popravený. Z pamäti Japoncov však nezmizol. Nad posvätným mestom Nagoja sa týči krásny pamätník s vytesanými menami desiatich slávnych samurajov. Na ôsmom mieste je i meno Kendžiho Dohiharu.

Publikácia je vďaka svojej vedecko-populárnej forme a ľahkému čítavému štýlu (napriek niekoľkým faktografickým chybám, ktorým sa nevyhne žiadna kniha) prístupná aj širšej verejnosti zaujímajúcej sa o históriu. Navyše je doplnená mnohými čiernobielymi a farebnými fotografiami a ilustráciami. Pre vo-

jenských historikov sú nesporným prínosom najmä posledné tri kapitoly a prílohy, venujúce sa výcviku a organizácii japonskej armády v rokoch 1900—1945, vybaveniu, organizácii, technike a vojenským hodnotiam v čase druhej svetovej vojny.

J. Havlíček

MASSON, Philippe: *HISTORIE NĚMECKÉ ARMÁDY 1939—1945*. Naše vojsko. Praha 1995, 367 s. (Histoire de l'armée allemande 1939—1945. Librairie Académique Perrin, 1994.)

Druhé svetovej vojne sa v porovnaní s ostatnými historickými udalosťami a obdobiami po jej skončení venovalo nesporne najväčšie množstvo publikácií, či už vedeckého, vojensko-teoretického, populárno-náučného, memoárového alebo biografického charakteru. Francúzsky vojenský historik Philippe Masson sa pokúsil priblížiť priebeh vojnovnej apokalypsy z nemeckej strany, čo je pre čitateľa krajín strednej a juhovýchodnej Európy, ktorý bol desaťročia pod vplyvom bývalej sovietskej vojenskej historiografie a historiografie satelitných štátov sovietskeho bloku, pohľad nesporne osviežujúci a prínosný. Nie je to však pohľad glorifikujúci, ospravedlňujúci Nemeccko a nemeckú brannú moc. Masson sa pokúsil vykresliť logiku zmýšľania vodcu tretej ríše Adolfa Hitlera a generálneho štábu armády, častokrát kontroverznú v ich spoločnom úsilí o svetovládnu.

V úvodnej kapitole sa v krátkosti venuje genéze Wehrmachtu, od malého stotisícového Reichswehru v tridsiatych rokoch, až po moderne vybavenú a organizovanú európsku armádu v predvečer vojny. Neobchádza ani nástup Hitlera a nacizmu k moci, anšlus Rakúska, Mníchov a širšie politické súvislosti tohto obdobia. Pozoruhodný je najmä konflikt Hitlera a nemeckého generálneho štábu v otázke prepadnutia Československa (tzv. Zelený plán). Podľa memoranda generálneho štábu z júla 1939 Hitlera odrádzali od vojnových príprav a vpádu do ČSR. Keďže generalita nebola presvedčená o dostatočnej sile a prevahe nemeckej armády, usilovala sa začiatok vojny oddialiť. Hitlera však memorandum natoľko popudilo, že v auguste obvinil generálny štáb zo zbabelosti a defetizmu. Na úžas všetkých generálov nariadil prepracovať Zelený plán

tak, aby bol zrušený tzv. kliešťový vpád zo Sliezska a Dolného Rakúska. V úsilí „potrestať“ generalitu presadil premiestnenie jednotiek a nariadil útok armády od Norimbergu smerom na Plzeň a Prahu, priamo cez hraničné hory a české opevnenia.

V nasledujúcich sedemnástich kapitolách chronologicky zachytáva a hodnotí priebeh najvýraznejších operácií nemeckej armády, od vpádu do Poľska, až po porážku Wehrmachtu v Berlíne (1945). Pozitívne môžeme oceniť úsilie autora o doloženie presných početných stavov vojakov i zbraní na obidvoch zúčastnených stranách počas frontových operácií (na východnom i západnom fronte) zdôraznené priblížením nemeckej taktiky a bojového umenia. V závere krátko zhodnotil význam a prínos operačného taktického myslenia nemeckej armády, z čoho čerpali v podstate všetky moderné armády v druhej polovici 20. storočia. Publikáciu dopĺňa chronologický prehľad najdôležitejších udalostí limitujúcich vývoj nemeckej armády v rokoch 1933—1945. Citelným nedostatkom tejto populárno-vedeckej práce je však absentujúci prehľad citovanej literatúry, ako i prehľad archívov, z ktorých autor čerpal.

J. Havlíček

PRACOVNÉ JEDNOTKY A ÚTVARY SLOVENSKEJ ARMÁDY 1939—1945. VI. ROBOTNÝ PRÁPOR. Zborník z medzinárodného seminára v Bratislave 22.—23. novembra 1995. Zostavil Dezider TÓTH. Bratislava, Zing Print 1996, 211 s.

Zborník tvoria referáty a príspevky, ktoré odzneli na medzinárodnom seminári k 55. výročiu vzniku VI. robotného práporu Pracovného zboru MNO z obdobia vojnovaj Slovenskej republiky. Seminár inicioval Výbor bývalých zaradcov práporu a konal sa v spolupráci s Múzeom SNP v Banskej Bystrici, Vojenským historickým ústavom v Bratislave a Ústrednou radou Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov. Cieľom stretnutia a prínosom vydaného zborníka bolo podať ucelený a objektívny obraz o problematike, ktorá zostávala na okraji záujmu oficiálnej historiografie. Zborník vyplnil medzeru v poznaní jednej zo smutných kapitol diskriminácie Židov a Cigánov počas druhej svetovej vojny.

Prehistóriou VI. robotného práporu boli **protižidovské zákony a právne normy v brannej politike Slovenského štátu**, ako to vyplynulo i z referátu Kataríny Zvackej. Túto problematiku ďalej rozvinul Ivan Kamenec v referáte s názvom **Nútená pracovná povinnosť ako súčasť politickej a rasovej perzekúcie občanov I. Slovenskej republiky**. Charakterizoval v ňom systém fungovania koncentračných táborov pracovného a internáčného charakteru na území Slovenska v rokoch druhej svetovej vojny. **Vznikom, organizačným vývojom a činnosťou pracovných jednotiek a útvarov slovenskej armády 1939—1942** sa zaoberal príspevok Pavla Šimuniča. Na základe analýzy vládnych nariadení z júna 1939 možno už v tom roku konštatovať začiatok oklieštenia brannej povinnosti osôb židovskej národnosti a ich zaradenia do osobitných pracovných útvarov. Autor podrobne analyzuje aj Branný zákon Slovenskej republiky z 18. januára 1940, ktorý bol jedným z nosných perzekučných protižidovských zákonov v slovenskej armáde. V dôsledku legislatívnych úprav tohto zákona vznikol v januári 1941 Pracovný zbor národnej obrany. Jeho kompetenciám, štruktúre a činnosti jednotlivých zložiek venoval ďalšiu časť príspevku. Na tému chronologicky nadviazal referát Jána Korčeka. V rozsiahlom príspevku **Vojensky organizované pracovné formácie v pôsobnosti MNO a MV Slovenskej republiky 1942—1945** rozčlenil problematiku na časť týkajúcu sa osobitne Pracovného zboru národnej obrany v rokoch 1942—1944, Slovenskej pracovnej služby 1942—1944, Pracovného zboru Národnej obrany a Domobrany 1944—1945, a Slovenskej pracovnej služby 1944—1945. Materiál je cenným faktografickým prínosom. Podrobne zachytáva organizačnú štruktúru pracovných jednotiek s menami veliteľov a počtovým stavom. Načrtnuté obdobie plasticky ilustruje denným režimom mužstva i poukázaním na úlohu, ktorú jednotky plnili. **Niekoľko poznámok k histórii Pracovného zboru MNO** predniesol J. Bystrický, zachytil v nich výrazné momenty formovania pracovných jednotiek v období 1939—1943. V Štefanský analyzoval **vzťah dôstojníckeho zboru a mužstva Pracovného zboru slovenskej armády a vzťah gen. Čatloša k nim**. Ctibor Nečas sa zaoberal diskrimináciou Rómov pod názvom **Pracovné útvary tzv. asociálov v ro-**

koch 1941—1945. Arne B. Mann v príspevku **Židia a Rómovia — paralely osudov** načrtnol v skratke genézu periférneho postavenia Židov a Rómov od stredoveku až po vyhladzovacie opatrenia v druhej svetovej vojne. Anton Rašla ako pamätník a justičný dôstojník slovenskej armády rozvinul tému **Pomoc vojenskej justície slovenskej armády rasovo prenasledovaným občanom**. Genéze VI. robotného práporu (1941-1943) sa venoval príspevok Ladislava Zajaca pod názvom **Vznik, pôsobenie a zánik VI. robotného práporu. Sociálne, zdravotné a psychologické aspekty príslušnosti k VI. robotnému práporu** vypracoval Alexander Pelach a doplnil Ladislav Minárik. 1. júna 1943 bol VI. robotný prápor rozpustený a zaradený do pracovnej služby. **Pôsobením bývalých zaradencov VI. robotného práporu slovenskej armády po jeho rozpustení** sa zaoberal D. Tóth. Niektorí príslušníci VI. robotného práporu bojovali v SNP, čo vyplynulo i z príspevku J. Jablonického **Židia v rezistencii na Slovensku**.

Vedecke referáty oživilí spomienkové vystúpenia bývalých zaradencov VI. robotného práporu. Zaujímavým doplnkom je fotodokumentácia vládnych nariadení z roku 1939 i náčrt organizačnej štruktúry VI. robotného práporu.

M. Stanová

STANISLAV, Ján: LETECTVO V PRÍPRAVÁCH NA OZBROJENÉ VYSTÚPENIE A JEHO ÚČASŤ V SNP. Bratislava, Veda 1996, 297 s.

Monografia je cenným vkladom do slovenskej historiografie, a to komplexným spracovaním problematiky povstaleckého letectva od príprav SNP, vrátane jeho priebehu, to všetko na pozadí širokých súvislostí domáceho i zahraničného odboja. Autorovi sa podarilo preklenúť dosiaľ pretrvávajúce rezíduá o nepriateľovi tým, že činnosť povstaleckých jednotiek hodnotí v časových, priestorových a príčinných súvislostiach s operačnou činnosťou Luftwaffe i pozemných síl Wehrmachtu.

Vojenskopolitickým otázkam spojeneckej pomoci pripravovanému povstaniu na čs. území v rokoch 1942—1944 do vypuknutia SNP sa venuje v prvej kapitole. V rámci nej mapuje úsilie čs. exilovej vlády v Londýne zabezpečiť

povstaniu náležitú leteckú pomoc. Autor zároveň poukazuje na súvislosti, pre ktoré rozsah pomoci spojencov SNP nebol adekvátny potrebám povstaleckého frontu. V ďalšej kapitole analyzuje vojenské projekty povstania a sovietske postoje k nim. Chronologicky sa problematika viaže na obdobie jari 1944, kedy vzniklo Vojenské ústredie, až po koniec augusta 1944. Pozornosť venuje aj úlohe Východoslovenskej armády a jej leteckej zložke — Skupine vzdušných zbraní vo vojenskom pláne povstania vypracovanom Vojenským ústredím v júni 1944, ako aj v tzv. Čatlošovom memorande. Autor analyzuje príčiny zdržanlivého postoja sovietskych kompetentných orgánov k vojenskému plánu povstania, ktorý priviezol npor. Ján Korecký, či o pár dní neskôr, delegácia SNR a Vojenské ústredie (doručený bol aj Čatlošov plán protinemeckého vystúpenia — spomínané memorandum) začiatkom augusta 1944. Načrtáva súvislosti, ktoré sa prejavili v radikálnej zmene spojeneckej doktríny ZSSR v otázke leteckej pomoci Slovensku po vypuknutí SNP.

V tretej kapitole Úloha a miesto SVZ vo Východoslovenskej armáde, príčiny jej odletu do ZSSR a odzbrojenia Malárovej armády venuje pozornosť odletu Skupiny vzdušných zbraní 31. augusta z letiska Išla. Pretože tá svojimi tromi poľnými letkami predstavovala hlavnú údernú silu slovenského letectva. V mierových posádkach Zápoľnej armády zostali len torzá leteckej výzbroje a malé počty výkonných letcov a pozemného personálu. Autor poukazuje na súvislosti medzi odletom SVZ a odzbrojením veľkej časti Východoslovenskej armády jednotkami nemeckej armádynej skupiny Heinrichi. Konštatuje, že odzbrojenie a internácia časti Východoslovenskej armády potvrdili, že slovenská armáda koncom augusta nebola v stave skutočnej pohotovosti na ozbrojené vystúpenie. Nosnú časť monografie predstavuje kapitola o vyústení ilegálnych leteckých príprav na ozbrojené vystúpenie do SNP. V nej venuje pozornosť pplk. J. Tóthovi — prednostovi materiálo-technického zabezpečenia a zástupcovi náčelníka VVZ a pplk. J. Zadzorovi — veliteľovi DPLP v Zlatovciach — organizátorom príprav letectva na povstanie. Autor podrobne zachytáva priebeh ilegálnych príprav na letiskách Tri Duby, Piešťany, Mokrď, Trenčianske Biskupice, Poprad, Spišská Nová Ves, Žilina, Vajnory s jej personálnym a materiálnym zabezpe-

ním, ako aj nástup leteckých jednotiek do SNP. V osobitnej kapitole je spracovaná činnosť Kombinovanej letky v SNP — jej vznik a reorganizácia operačne podriadených jednotiek na letisku Tri Duby. Spracované sú boje Kombinovanej letky proti Luftwaffe, pozemným jednotkám Wehrmachtu a jednotkám zbraní SS, podpora Kombinovanej letky vlastných pozemných síl, jej bojové výsledky v SNP. 17. septembra začal na povstaleckom území operovať Prvý čs. stíhací letecký pluk ako prvá čs. zahraničná jednotka presunutá zo ZSSR. V tle nepriateľa pôsobil až do 25. októbra 1944 z poľného letiska Zolná, neskôr Tri Duby. Jej vzniku, bojovým akciám venuje autor poslednú kapitolu monografie.

M. Stanová

MACKSEY, Kenneth: *NĚMECKÁ INVAZE DO ANGLIE 1940*. JOTA, Praha 1996, 286 s. (The German Invasion of England, July 1940.) Greenhill Books London a Presidio Press Novato (Kalifornia, USA).

Na našom knižnom trhu sa nedávno objavila zásluhou českého nakladateľstva JOTA kniha britského autora Kennetha Mackseyho s názvom *Německá invaze do Anglie 1940*.

Autor, bývalý dôstojník obrnených jednotiek britskej kráľovskej armády, na základe štúdia inváznych plánov nemeckého hlavného velenia (plán Seelöwe) priblížil udalosti, ktoré by sa mohli udiať pri úspešnej realizácii tohto plánu.

V 15 kapitolách vykresľuje a umelecky rozohráva dej vojnových udalostí od mája do júla 1940, od príprav až po fiktívnu inváziu nemeckej armády na Britské ostrovy. Farbisto opisuje akcie nemeckých parašutistických oddielov v grófstve Kent, vylodenie pozemných vojsk na plážach medzi Doverom a Hythe, vzdušné boje príslušníkov Luftwaffe a Royal Air Force či boje medzi Kriegsmarine a Royal Navy. Dej historickej fikcie vrcholí bitkou pri Maidstone, ktorá uzatvára dvojmesačné ťaženie nemeckej armády na pôde Veľkej Británie a končí sa odchodom britskej vlády a kráľovskej rodiny do exilu. Štáty západnej Európy utrpeli porážku a ríšsky kancelár Adolf Hitler upriamil pozornosť na pochod na Východ.

Kniha Kennetha Mackseyho je zaujímavým pohľadom na vývoj vojnových udalostí,

ktoré sa mohli odohrať, keby Hitler konal podľa rady maršala Kesselringa a vpadol na Britské ostrovy okamžite po páde Dunkerque, čoho sa obávali aj predstavitelia britskej spravodajskej služby.

P. Šumichrast

PECKA, Jindřich a kol.: *SOVĚTSKÁ ARMÁDA V ČESKOSLOVENSKU 1968—1991. Chronologický přehled*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1996, 231 s.

Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky spracoval v rámci projektu Pobyt sovietskych vojsk na území Československa 1968—1991 pomerne rozsiahlu dokumentáciu a celý rad materiálových štúdií. Minulý rok vyšli súbežne dve z týchto prác: Zborník dokumentov a Chronologický prehľad, ktorý zahŕňa pôsobenie Sovietskej armády v Čechách a na Slovensku v rokoch 1968—1991. Publikácie sú určené širokému okruhu záujemcov o najnovšie dejiny Česko-Slovenska. Chronológia je pre lepšiu prehľadnosť rozdelená do troch častí. Prvá zahŕňa udalosti súvisiace so vstupom intervenčných vojsk Varšavskej zmluvy na územie ČSSR v noci z 20. na 21. augusta 1968, vojenské operácie a ich vnútorné a medzinárodné súvislosti. Táto časť sa končí 18. októbrom 1968, keď Národné zhromaždenie schválilo vnútenú zmluvu o dočasnom pobyte sovietskych vojsk v Československu. Druhá časť zachytáva dlhú etapu od októbra 1968 do konca roka 1988, v ktorej Sovietska armáda zasahovala do vnútorných záležitostí okupovanej krajiny a vytvorila si vlastné politické väzby v oficiálnych štruktúrach i mimo nich. Tretia časť zachytáva postupný odsun sovietskych vojsk z Československa. Prvé veľké jednotky odišli (tak ako z NDR) v rámci dohôd veľmocí o obmedzení počtu vojsk v Európe už roku 1989. Vlastný odsun všetkých sovietskych vojsk presadila až ponovembrová vláda ČSSR, ktorá odmietla riešiť túto záležitosť ako súčasť celoeurópskeho procesu bezpečnosti a spolupráce a vynútila si od vtedajšieho ZSSR bilaterálnu dohodu o úplnom stiahnutí vojsk. Prvé jednotky začali s odsunom vo februári 1990 a posledný vojak Sovietskej armády opustil Československo 27. júna 1991. Bola to veľká skúška, v ktorej československá diplomacia obstála. Publikácia je

vybavená prehľadmi a tabuľkami, ktoré dokumentujú zloženie ústavných orgánov, dislokáciu a štruktúru ozbrojených síl Varšavskej zmluvy a strednej skupiny sovietskych vojsk rozmiestnených v Československu a iné. Pripojené registre odkazujú na čísla záznamov.

M. Stanová

PECKA, Jindřich: *ODSUN SOVĚTSKÝCH VOJSK Z ČESKOSLOVENSKA 1989—1991. Dokumenty. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Praha 1996, 351 s.*

Úvod publikácie kontinuálne zachytáva riešenie požiadavky stiahnuť sovietske vojská z územia Československa bezprostredne po 21. auguste 1968 až po rokovania ponovembrových politikov ČSSR o tomto probléme, ktoré napokon vyústili do podpísania dohody o ich odchode z Československa 26. februára 1990. Tri etapy realizácie odsunu dopĺňajú údaje o počtoch osôb i techniky.

Dokumenty nepredstavujú pramennú edíciu v pravom zmysle slova, pretože archívna sieť nedisponuje písomnosťami z rokov, v ktorých sovietske vojská z Československa odchádzali. Väčšina dokumentov je súčasťou živých registratúr. Pretože materiál Generálneho štábu Armády ČR a materiál bývalého ZSSR nie je dostupný, výber materiálov bol obmedzený. Publikované dokumenty pochádzajú z archívnych fondov a zbierok Archívu Federálneho zhromaždenia ČSFR, Archívu vlády SR, štátnych okresných archívov, mestských úradov, regionálnej tlače, celoštátnej tlače.

Z 347 zhromaždených dokumentov je publikovaných 100. Charakter dokumentov približuje prehľad počtu publikovaných dokumentov podľa pôvodcu, príjemcu a podľa miest, ku ktorým sa viažu. Z prehľadu o druhu písomností možno konštatovať, že najväčšie zastúpenie majú protokoly zo schôdzí a rokovaní (22), ktoré sa dotýkajú expertných skupín, vládnych či parlamentných delegácií, miestnych organizácií a komisií. Uznesenia a stanoviská predstavujú spolu 18 dokumentov. Správy o činnosti, situácii, škodách 13. Ďalej je to korešpondencia (13), listy známych osobností, alebo naopak, neznámych respondentov známym osobnostiam, ministrom, centrálnym či regionálnym komisiám vo veci od-

sunu vojsk, takisto otvorené listy, anketa a interview, ktoré sú čiastkovými sondami do československej verejnej mienky a pri absencii ruských prameňov sú jediným zdrojom na zistenie názorov odchádzajúcich sovietskych vojakov. Tlačové spravodajstvo je zastúpené 9 dokumentmi. Rezolúcií, vyhlásení, výziev a petícií je 7, referátov a prejavov verejných činiteľov je 5. Zápisy z kroník (2) vznikli po opísaných udalostiach v rokoch 1990—1991.

87 dokumentov je v českom jazyku, 13 v slovenskom a usporiadané sú chronologicky podľa dátumu vzniku. Každý dokument má poradové číslo, záhlavie s registrom, údajmi o archívnom uložení a poznámkami za dokumentom.

Dôležitou časťou sú prílohy. Tvoria ich: a) prehľad krajských, okresných a miestnych národných výborov, v ktorých obvode boli sovietske vojská dislokované, b) dislokácia sovietskych vojsk v ČSSR roku 1968, c) organizácia Správy pre zabezpečenie odchodu sovietskych vojsk, d) zloženie parlamentných komisií pre dohľadnutie na odchod sovietskych vojsk z Československa, e) vlády ČSSR a ČSFR (1981—1991). Prácu uľahčujú registre: menný, miestny, vecný, register pôvodcov dokumentov, register príjemcov, register dokumentov podľa miesta vzniku, register podľa miesta uloženia, register dokumentov podľa archívov a registratúr.

M. Stanová

KRONIKA

JUBILUJÚCI VOJTECH DANGL

Do istej miery náhodou, no pritom so symbolickou príznačnosťou sa práve zrod nového slovenského časopisu pre vojenské dejiny časovo prekrýva so životným jubileom popredného slovenského vojenského historika PhDr. Vojtecha Dangla, CSc.

Vojtech Dangel sa narodil 15. apríla 1937 v Šahách. V metropole Poiplia navštevoval základnú a strednú školu. Roku 1955 začal vysokoškolské štúdiá na Stavebnej fakulte ČVUT v Prahe. Prenikavý záujem o históriu, ktorá ho podľa vlastného vyjadrenia upútala už v školských laviciach, zaiste aj vďaka rodisku známom nejednou významnou udalosťou najmä v časoch protitureckých vojen, ho však zakrátko priviedol na Filozofickú fakultu Karlovej univerzity v Prahe. Roku 1962 vyštudoval odbor história — filozofia a na základe vtedajšieho systému tzv. umiestneniek začal pracovať ako odborný pracovník v Múzeu SNP v Banskej Bystrici. Vzápätí nastúpil vojenskú prezenčnú službu, z ktorej sa vrátil roku 1964 ako dôstojník v zálohe. Vojtech Dangel patril ku generácii tých absolventov vysokoškolského štúdia, ktorých príslušné vtedajšie nariadenia — na rozdiel od predchádzajúcej i neskoršej praxe — postihli výkonom 2-ročnej základnej vojenskej služby. V rokoch 1966—1970 pracoval v Slovenskom ústave pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave, kde mal na starosti národnokultúrne pamiatky. Odrazom jeho tvorivej činnosti v tejto oblasti boli aj tri monografie: *Kalište — pamätník SNP* (1967), *Čierny orol — národná kultúrna pamiatka* (1970), *Krompachy — pamätné miesto robotníckej vzbury* (1976). Dňa 1. júla 1970 nastúpil V. Dangel na Oddelenie vojenských dejín Slovenska v Bratislave, ktoré bolo súčasťou Vojenského historického ústavu so sídlom v Prahe. V tomto oddelení mu pripadla úloha profesionálne rozvíjať staršie národné a vojenské dejiny. Pritom sa však neobmedzil iba na obdobie rokov 1848—1914, ktoré mal v pracovnej náplni. Šírku jeho záberu približuje napokon aj priložená výberová bibliografia. Roku 1968 po rigorózných skúškach na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe získal doktorát a roku 1979 po obhájení dizertačnej práce *Rakúsko-uhorský militarizmus a protivojnové prejavy na Slovensku v rokoch 1910—1913* získal vedeckú hodnosť kandidáta historických vied.

Zúročením viacročnej práce a bádania vojenského historika Dangla, okrem spoluautorstva a vedeckej redakcie II. dielu *Vojenských dejín Československa* (1986), boli tri monografie vydané v relatívne krátkom časovom slede: *Slávni vojvodcovia* (1981), *Bitky a bojiská — Od Wogastisburgu po Lamač* (1984), *Slovensko vo víre stavovských povstaní* (1986). Tieto priekopnícke diela sa stretli s nevšedným čitateľským záujmom a naplnili hneď niekoľko cieľov; stali sa základom slovenských vojenských dejín i východiskom slovenskej modernej vojenskej historickej vedy, po odhalení a zmapovaní neznáme a neprebádané úseky našich národných dejín a v neposlednom rade významne prispeli k prehĺbeniu historického vedomia slovenského národa. Ku cti autora slúži aj to, že ide o monografie bez nánosu vtedy nanucovaného ideologického marazmu. Na druhej strane nemožno pochybovať o tom, že s odstupom času by aj autor vedel v týchto svojich priekopníckych dielach čo to doplniť či poopraviť. Práve netradičnou formou spracovania — čiže skĺbením erudovaného historického prístupu s vedeckopopulárnym štýlom — sa Vojtech Dangel stal aj priekopníkom pôvodnej literatúry faktu na Slovensku. Len mimochodom, ako jeden z mála slovenských historikov je aj členom Spolku slovenských spisovateľov.

Vojtech Dangel sa ako uznávaný odborník stal roku 1990 zástupcom náčelníka Oddelenia vojenských dejín Slovenska VHÚ a po definitívnom skonštituovaní Vojenského historického ústavu v Bratislave roku 1994 ho vymenovali do funkcie riaditeľa Odboru vojenskohistorických výskumov VHÚ. V nových podmienkach tak PhDr. Vojtechovi Danglovi, CSc. pripadla zodpovedná úloha zabezpečiť a riadiť rozvoj slovenskej vojenskej historiografie. Významnou mierou prispel k realizácii viacerých vedeckých zámerov, projektov a počínov, z ktorých zaiste najvýznamnejším je vydanie zatiaľ štyroch zväzkov *Vojenských dejín Slovenska*. On sám má rozhodujúci autorský

podiel na II. zväzku venovanom obdobiu rokov 1526—1711 a III. zväzku, ktorý mapuje obdobie rokov 1711—1914.

Tvorivý entuziazmus a inšpiratívny prínos Vojtecha Dangla sa však prejavuje aj mimo rezortu Ministerstva obrany SR. Aktívne pracuje vo viacerých sekciách Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV. Je členom Vedeckého kolégia SAV pre historické vedy a Vedeckej rady Historického ústavu Slovenskej akadémie vied. Od roku 1990 je členom redakčnej rady *Historického časopisu*, ktorý vydáva Historický ústav SAV, a po niekoľko rokov bol aj vedeckým redaktorom *Štúdií k československým vojenským dejinám*, ktoré vydával Vojenský historický ústav v Prahe. Cennými radami, konštruktívnymi pripomienkami, no napokon aj autorsky sa hneď od prvých chvíľ zapísal na profilácii *Historickej revue*, prvého populárno-vedeckého časopisu svojho druhu na Slovensku. Za zahraničné ocenenie činnosti Vojtecha Dangla treba považovať predovšetkým jeho členstvo v Newyorskej akadémii vied (The New York Academy of Sciences).

K načrtnutému profilu jubilanta sa však žiada dodať aspoň pár slov o jeho osobnostných kvalitách. Nielen pracovitost a poctivosť znásobená zmyslom pre kritickú sebareflexiu, ale aj prirodzená autorita, priateľský a dobrušedečný vzťah k spolupracovníkom a nemalá dávka životného optimizmu patria medzi dominantné črty jeho osobnosti.

V prípade Vojtecha Dangla akoby téza o relatívnosti času platila dvojnásobne. Len na základe zhodnotenia záslužného rozsahu jeho bohatej vedeckej i publikačnej činnosti a čiastočne i neúprosných šedin by sa dal dedukovať dosiahnutý vek. Avšak každý, kto Vojtecha Dangla čo len trochu osobne pozná, by neveril, že všestranným elánom prekypujúci a mladickou sviežosťou obdarený jubilant dosiahol šesťdesiatiny. Je ctou i milou povinnosťou, aby sme mu do ďalších rokov zaželali veľa zdravia, spokojnosti a tvorivej pohody, a to práve na stránkach prvého čísla časopisu, o ktorého vznik sa aj on nemalou mierou zaslúžil.

Vladimír Segeš

VÝBEROVÁ BIBLIOGRAFIA VOJTECHA DANGLA

(Knihy, štúdie, články)

MONOGRAFIE

— **Bethlen proti Habsburkům.** — In: Slovo k histórii. — Praha: Melantrich, 1992. — Roč. 1, č. 37 (1992). — 31 s. — Fotogr.

— **Bitky a bojiská. Od Wogastisburgu po Lamač.** — 1. vyd. — Bratislava: Mladé letá, 1984. — 256 s. — Fotopríl. 24 s.

— **Čierny orol — národná kultúrna pamiatka. Pamätné miesto prvomájového zhromaždenia v r. 1918 v Lipt. Mikuláši.** Fot.: Karol Bodický,... — 1. vyd. — Bratislava: Pallas, 1970. — 104 s.

— **Kalište — pamätník SNP. Národná kultúrna pamiatka.** Foto: Ladislav Borodáč...1. vyd. — Bratislava: vyd. SFVU pre Slov. ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody 1967. — 42 s. — Fotopríl. 27 s.

— **Krompachy — pamätné miesto robotníckej vzbury.** — 1. vyd. — Košice: Východ. vyd. pre Vlastivedné múzeum v Spišskej Novej Vsi, 1976. — 113 s. — Fotopríl. 58 s.

— **Rakúsko-uhorský militarizmus a protivojnové prejavy na Slovensku v rokoch 1910—1913:** K niektorým vojenským a vojenskopolitickým otázkam v predvečer 1. sv. vojny. — Bratislava: Vojenský historický ústav — Oddelenie voj. dejín Slovenska 1977. — 597 s. stroj.

— **Rakúsko-uhorský militarizmus a protivojnové prejavy na Slovensku v rokoch 1910—1913.** Autoreferát dizertácie na získanie vedeckej hodnosti kandidáta hist. vied. — Bratislava: SAV, 1979. — 30 s.

— **Slávní vojvodcovia.** — Bratislava: Mladé letá 1981. — 321 s. (Medailóny maršalov a ge-

nerálov vypracoval Pavel Šimunič.)

— **Slovensko vo víre stavovských povstaní.** — 1. vyd. — Bratislava: SPK, 1986. — 212 (2) s. — Fotomp.

— **Vojenské dějiny Československa: 1526—1918.** — 2. díl. (aut. kol.) — Praha: Naše vojsko, 1986. — 589 s. (24) s. — Příl. mp. a obr. — ilustr.

— **Vojenské dějiny Slovenska: 1526—1711.** — 2. zv. Spoluaut. **V. Kopčan.** — Bratislava: MO SR 1995. — 224 s. (16) s.

— **Vojenské dějiny Slovenska: 1711—1914.** — 3. zv. Spoluaut. **V. Segeš.** — Bratislava: MO SR, 1996. — 241 s. (16) s. — Příl. obr. — fot. — sch. — tb. — mp.

PREKLADY

— **Vojenské uniformy:** Obrázkový slovník: /spoluaut. A. Sidorjak — Bratislava: Slovart, s. s. r. o. 1995. — 64 s. Preklad z orig.: The Visual Dictionary of Military of Uniforms: Eyewitness Visual Dictionaires:/Dorling Kindersley Limited. — London, 1992.

VEDECKÉ ŠTÚDIE

— **Bitka pri Krasniku 1914.** — In: Historie a vojenství (HaV). — Roč. 39, č. 3 (1990), s. 57—73. — Lit. 44.

— **K otázke zapojenia Juraja I. Rákociho do tridsaťročnej vojny.** — In: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. K 350. výročí bitvy u Jankova 1645—1995. Muzeum okresu Benešov. — Roč. 35 (1995). — S. 119—126.

— **K otázke protitureckej obrany a pevnostného systému v 16. storočí v Uhorsku.** — In: Fortifikace a obrana státu: Praha, HÚ AV ČR, 1995. — S. 48—63.

— **K otázke stavu a perspektív vojenskej histórie na Slovensku.** — In: Slovenské dejiny v dejinách Európy: Vedecké kolokvium v Bratislave 26.—27. novembra 1996. — Bratislava: Academic Electronic Press, 1997. — S.75—80.

— **Národnostná problematika v rakúsko-uhorskej armáde a Slováci.** In: Československý časopis historický. — Roč. 23, č. 6 (1976), s. 851—884. — Tab. 6.

— **Nástup rakúsko-uhorských branných síl na severovýchodnom fronte v auguste 1914.** — In: HaV. — Roč. 37, č. 6 (1988), s. 59—77.

— **Odzraz stavovských povstaní vo vojenských dejinách Slovenska: Turci na Slovensku.** — In: Spoločnosť, Armáda, Osobnosť (SAMO). — Trenčín: Správa výchovy a kultúry GŠ ASR. — č. 1 (1997). — S. 34—69.

— **Organizácia rakúsko-uhorskej armády so zvláštnym zretelom na Slovensko (1868—1914).** — In: HaV. — Roč. 32, č. 4, (1983), s. 178—195.

— **Otázky národnohistorických pamiatok: /V. Jankovič—V. Dangl.** — Bratislava: Monumentorum tutela, 1967—1968. — zv. 4. — S. 51—80.

— **O vzťahu slovenskej spoločnosti k armáde na prelome 19. a 20. storočia.** — In: Vojenské obzory/H. — Roč. 3 príl. č. 1 (1996), s. 21—28.

— **Počiatočná fáza bitky pri Komarówe a činnosť VI. košického zboru.** — In: Historický časopis. — Roč. 40, č. 4 (1992), s. 422—437.

— **Postoj Milana Hodžu k niektorým vojensko-politickým otázkam pred prvou svetovou vojnou.** — In: Milan Hodža — štátnik a politik: Referáty z vedeckej konferencie v Bratislave 14.—16. sept. 1992. — Bratislava: Politologický kabinet SAV. — Vysoká voj. pedagog. škola, 1992. — S. 39—47.

— **Prejavy antimilitarizmu na Slovensku v súvislosti s bojom o branné zákony a slovenská politika v rokoch 1911—1912.** — In: Štúdie k československým vojenským dejinám. Praha: VHÚ, č. 2—3 (1976), s. 23—68.

— **Príspevok k rozloženiu politických síl a rastu militarizácie v Uhorsku v období pred**

nastolením branných predlôh pred uhorský snem roku 1911 so zretelom na slovenskú buržoázu politickú reprezentáciu. — In: Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády. — Roč. 3, č. 1—2 (1974), s. 11—83.

— **Prusko-rakúska vojna a slovenské politické myslenie.** — In: Hradec Králové 1866—1991: (Königratz): Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference (6.—8. 6. 1991). — díl II. — Praha, 1992. — S. 210—221.

— **Rakúsko-uhorská armáda a slovenská spoločnosť v predvečer prvej svetovej vojny.** — In: Slovensko v politickom systéme Československa: Materiály z vedeckého sympózia v Častej 11.—13. nov. 1991. — Bratislava: SNR a HÚ SAV, 1992. — S. 36—41.

— **Rast militarizmu v Uhorsku v období balkánskych vojen.** — In: Československý časopis historický. — Roč. 28, č. 3 (1980), s. 377—398.

— **Rok 1848 — prvé ozbrojené vystúpenie Slovákov v novodobých dejinách.** — In: Armáda v dejinách Slovenska. — I. časť. — Bratislava, 1993. — S. 17—38.

— **Slovanská idea a protivojnové prejavy slovenského dedinského ľudu pred prvou svetovou vojnou.** — In: Historický časopis. — Roč. 27, č. 1 (1979), s. 3—28.

— **Slovenská buržoázia v zápase o branné predlohy (1910—1912).** — In: Historický časopis. — Roč. 23, č. 1 (1975), s. 49—71.

— **Slovensko vo vojnách.** — In: Vojenské a regrútske piesne/S. Burlasová. — Bratislava: Veda 1991. — S. 16—25.

— **Systém doplňovania rakúsko-uhorskej armády so zretelom na Slovensko.** — In: Vojenské obzory/H. — Roč. 2, príl. č. 3 (1995). — S. 3—16.

— **Úlohy slovenskej vojenskej historiografie pri výskume obdobia 1848—1914.** — In: Historický časopis. — Roč. 35, č. 1 (1987), s. 98—103.

— **Vojensko-diplomatické pozadie prípravy prvej svetovej vojny po sarajevskom atentáte.** — In: HaV. — Roč. 36, č. 3 (1987), s. 70—96.

— **Vojnové plány Rakúsko-uhorskej monarchie v predvečer prvej svetovej vojny.** — In: Historie a vojenství. — Roč. 37, č. 2 (1988), s. 61—75.

— **Vývoj, organizácia, vnútorná štruktúra a dislokácia pozemných síl rakúsko-uhorskej armády na území Slovenska v rokoch 1868—1914.** — In: Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády. — Roč. 6, č. 4—5 (1977), s. 67—134. Tab. 18.

— **Začiatky tureckej expanzie a bitka pri Moháči r. 1526.** — In: Spoločnosť, Armáda, Osobnosť (SAMO). — Trenčín: Správa výchovy a kultúry GŠ Armády SR. — č. 1 (1997). — S. 31—33.

RECENZIE A ČLÁNKY

— **Arcivojvoda a slovenská buržoázia.** — In: Práca, 23. 6. 1984, č. 147, s. 7.

Rec: **Az Osztrák-Magyar monarchia hadserege gyalogos és lovas csapattestéinek (önnálló) alsztályainak nyelv szerinti megoszlása (1918. május):/J. Kun.** — In: Hadtörténelmi Közlemények. — Roč. 21, č. 1 (1974), s. 104—131.

Rec: **Barikádok Budapest utcáin 1912:/L. Remete.** — Budapest: Kossuth kiadó, 1972, 283 s.— In: Historický časopis. — Roč. 23, č. 1 (1975), s. 144—145.

— **Battles and Battlefields: Bitky a bojiská.** — Bratislava: Meridians, 1988, č. 12, s. 135—137.

— **Bitka pri Komarówe a činnosť VI. košického zboru.** — In: Apológia. — Roč. 2, č. 7, (1994), s. 17—20.

— **Bitka pri Lučenci a pri Veľkých Kostolanoch: Bitky a bojiská. VII.** — In: Krásy Slovenska. — Roč. 55, č. 6 (1978), s. 302—305. — Obr. 5.

— **Bitka pri Moháči: Bitky a bojiská. IX.** — In: Krásy Slovenska. — Roč. 55, č. 10, (1978), s. 448—452. — Mp. 1. — obr. 7.

— **Bitka pri Rozhanovciach: Obrázky z vojenskej histórie Slovenska.** — In: Obrana. — Roč. 1, č. 19 (1993), s. 9.

- **Bitka pri rieke Slaná roku 1241:** Obrázky z vojenskej histórie Slovenska. — In: Obrana. — Roč. 1, č. 15 (1993), s. 9.
- **Bitka pri rieke Slanej roku 1241:** Bitky a bojiská. IV. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 55, č. 4 (1978), s. 158—161.
- **Bocskayovo povstanie:** Bitky a bojiská. XIII. — Roč. 56, č. 2 (1979), s. 54—58. — Obr. 6.
- **Bočkajovo povstanie v Uhorsku.** — In: Práca, 7. 4. 1984, č. 84, s. 7.
- **Bratislavská bitka roku 907.** Obrázky z vojenskej histórie Slovenska. — In: Obrana. — Roč. 1, č. 5 (1993), s. 9. — In: Historický časopis. — Roč. 42, č. 1 (1994), s. 136—138.
- **Bratislavská bitka roku 907:** Ranofeudálne vojenstvo: Bitky a bojiská. III. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 55, č. 3 (1978), s. 104—107.
- **Človek doby kamennej, zbrane a lov:** Zbrane našich predkov. VII. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 61, č. 11 (1984), s. 33—35. — Obr.
- **Dejiny a literatúra:** Príspevok na stretnutí historikov a spisovateľov. — In: Slovenské pohľady. — Roč. 104, č. 2 (1988), s. 28—31.
- **Dobudovanie národnej kultúrnej pamiatky Kalište.** — In: Pamiatky—príroda. 1970, č. 5.
- Rec: **František Ferdinand d'Este/Jan Galandauer.** — Praha: Svoboda—Libertas, 1993. — 245 s. — In: Historie a vojenství. — Roč. 42, č. 1 (1964), s. 136—138.
- **Ešte o zbraniach z dreva, kameňa a kostí:** Zbrane našich predkov. V. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 61, č. 6 (1984), s. 32—35. — Obr.
- **Hajduci.** — In: Historie a vojenství. — Roč. 40, č. 2 (1991), s. 174—176. Rec: **Hajdukviťezek (1591—1699)/L. Nagy.** — Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1983. — 359 s. — 2. vyd. — Budapest: Kossut Könyvkiadó, 1986. — 321 s.
- **Historický 1. máj v Liptovskom Mikuláši.** — In: Nové slovo, č. 17, (1973), s. 8.
- **Cholerové povstanie na východnom Slovensku:** Bitky a bojiská. XXI. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 56, č. 11 (1979), s. 512—516.
- **Kalište — symbol utrpenia a hrdinstva.** — In: Ročenka SZPB, 1974. — S. 41—43.
- **K metodike národnohistorických pamiatok.** — In: Pamiatky a príroda č. 1, (1973), s. 4—6.
- **Koniec revolučného husitstva.** — In: Práca, 26. 5. 1984, č. 123, s. 7.
- **K problematike výstavby pamätníkov na Slovensku.** — In: Pamiatky—príroda. — Roč. 1971, č. 3—4, s. 8—9.
- **Kráľovná zbraní — Luk so šípmi:** Zbrane našich predkov. VI. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 61, č. 8 (1984), s. 38—40. — Obr.
- **Krvavý deň robotníckych dejín.** — Práca, 20. 2. 1971.
- **Kuruci a „kurucký kráľ“ Imrich Tököly:** Bitky a bojiská. XVI. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 56, č. 5 (1979), s. 218—223.
- **Literárny sprievodca po Stredoslovenskom kraji a Literárny sprievodca po Slovensku.** — In: Pamiatková starostlivosť. — r. 1968, č. 1.
- **Maďarská kniha o inštitutu hajduku.** Rec. publ.: Hajduviťezek. (1951—1699). Bp. 1983. — In: Historie a vojenství. — Roč. 40, č. 2 (1991), s. 174—176.
- Rec: **Magyarország az első világháborúban/I. Galántai.** — Budapest 1973. — In: Historický časopis. — Roč. 23, 1975, č. 4, s. 628—629.
- Rec: **Magyarország hadtörténete/Militärgeschichte Ungarns.** Bd. 1. — In: Militärgeschichte. — Roč. 26, č. 6 (1987), s. 598—600.
- **1. máj v Liptovskom Mikuláši v roku 1918.** — In: Krásy Slovenska. — Roč. 50, č. 7 (1973), s. 438—441.
- **Matúš Čák Trenčiansky a bitka pri Rozhanovciach:** Bitky a bojiská. V. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 55, č. 5 (1978) s. 112—215.
- **Martinský cintorín.** — In: Vlastivedný časopis. — Roč. 17, č. 1 (1968).
- **Medzinárodná konferencia k tridsaťročnej vojne v Prahe.** — In: Historický časopis. — Roč. 43, č. 3 (1995), s. 605—606.

- „**Mierové storočie**“: Bitky a bojiská. XIX. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 56, č. 8 (1979), s. 362—367. — Obr. 7.
- **Mongolsko-tatárske nebezpečenstvo**: Obrázky z vojenskej histórie Slovenska. — In: Obrana. — Roč. 1, č. 13 (1993), s. 9. — Fotogr.
- **Muž tvrdej ruky**: Protihabsburský odboj Juraja I. Rákociho. — Historická revue. — Roč. 6, č. 2 (1995), s. 12—13.
- **Na obranu polskej nezávislosti**. In: Práca, 24. 3. 1984, č. 72, s. 7.
- **Národný Panteón v Martine**. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 46, č. 10 (1969), s. 400—401. — Obr. 6.
- **Na úvod**: Obrázky z vojenských dejín Slovenska. — In: Obrana. — Roč. 1, skúš. č. (1993), s. 8. — Obr.
- **Neskrotní hajdúsi**. — In: Historická revue. — Roč. 1, č. 4 (1990), s. 5—7.
- **Niečo o vojenstve v 13.—14. storočí**. — In: Obrana. — Roč. 1, č. 21 (1993), s. 9.
- **Niekoľko poznámok k otázke ochrany nehnuteľných literárnych pamiatok**. In: Letopis Pamätníka slovenskej literatúry 1968. — Martin: Matica slovenská, 1968. — S. 31—34.
- **Ocenenie práce prvolezcov**. Rozhovor. — In: Obrana. — 1994, č. 28, s. 6. — Obr. 1.
- **Od brnenia po rovnošatu**: Bitky a bojiská. XVIII. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 56, č. 7 (1979), s. 302—306. — Obr. 8.
- **Osudná bitka pri Trenčíne**. In: Práca, 6. 8. 1983, č. 184, s. 7.
- **Pamätník dr. Vladovi Clementisovi**. — In: Pamiatková starostlivosť. — Roč. 1968, č. 3.
- **Partizánska republika**. In: Práca, 18. 3. 1969, s. 5.
- **Počiatky lesku Veľkej Moravy**: Obrázky z vojenskej histórie Slovenska. — In: Obrana. — Roč. 1, č. 1 (1993), s. 9. — Fotogr.
- **Povstanie Františka II. Rákociho**: Bitky a bojiská. XVII. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 56, č. 6, (1979), s. 248—253. — Obr. 4.
- **Povstanie Juraja Dózsua r. 1514**: Bitky a bojiská. VIII. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 55, č. 8, (1978), s. 352—355.
- **Pred 145-timi rokmi sa uskutočnila Septembrová výprava slovenských dobrovoľníkov**. — In: Apológia. — Roč. 1, č. 6 (1993), s. 14—18. — Obr.
- **Pred 450 rokmi**. — In: Kamarát. — Roč. 1, č. 31.
- **Prokop Veľký v Bratislave**. — In: Večerník, 28. 3. 1969.
- **Protihabsburská vojna „starého“ Rákociho**: Bitky a bojiská. XV. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 56, č. 4 (1979), s. 172—176. — Obr. 6.
- **Protiturecká obrana a pevnostný systém na Slovensku v 16. storočí**. — Obr. — In: Apológia. — Roč. 4, č. 2 (1996), s. 26—28.
- **Protivojnové hnutie slovenskej sociálnej demokracie v období balkánskych vojen (1912—1913)**. — In: Historický časopis. — Roč. 26, č. 1 (1978), s. 25—62.
- **Prusi na Záhorí**: Epizóda núteného spolužitia. — In: Historická revue. — Roč. 3, č. 1, (1991), s. 9—11. — Fot. 2.
- **Prví ľudia a prvé zbrane**: Zbrane našich predkov. III. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 61, č. 2 (1984), s. 32—35. — Obr.
- **Rákociho povstanie a Slováci**. In: Práca, 18. 6. 1983, č. 142, s. 7.
- **Reportáž z korunovácie zaznamenaná podľa archívov**. — In: Kamarát. — Roč. 1, č. 38.
- **Rozplynutý sen Habsburgovcov**: 125 rokov od osudnej bitky pri Hradci Králové. — In: Práca, 13. 7. 1991, č. 162, s. 7.
- **Sedliacka vojna proti pánom**. — In: Práca, 5. 5. 1984, č. 106, s. 7.
- **Seminár o Armáde v dejinách Slovenska v Bratislave**. — In: Historický časopis. — Roč. 42, č. 1 (1994), s. 161—162.
- **Slávnosti bývalej Hontianskej župy**. — In: Nedela, 15. 8. 1969.
- **Slovensko v obrazoch**. Rec: Slovensko v obrazoch. — Bratislava: Osveta, 1990. — In: História a vojenství. — Roč. 40, č. 4 (1991), s. 163—166.
- **Slovník prvního československého odboje 1914—1918**. Zostavil J. Galandauer a kol. — spoluaut. — Praha: Hermes, 1993. — 165 s.

- **Spanilé jazdy husitov na Slovensko:** Bitky a bojiská. VI. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 55, č. 5 (1978), s. 246—249. — Obr. 6.
- **Spomienka na smutné výročie.** — In: Rolnícke noviny, 21. 3. 1972.
- **Spravodaj vojenského múzea MLR.** — In: Historie a vojenství. — Roč. 22, č. 4 (1973), s. 725—727.
- **Starí Slovania a boje Samovej ríše:** Bitky a bojiská. I. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 55, č. 1 (1978), s. 14—17.
- **Svätopluk a jeho ríša:** Obrázky z vojenskej histórie Slovenska. - In: Obrana.— Roč. 1, č. 3 (1993), s. 9. — Fotogr.
- **Tajomstvo a zánik vojenskej moci Turkov:** Bitky a bojiská. XII. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 56, č. 1 (1979), s. 6—10. — Obr. 4.— Mp. 1.
- **Tragický deň robotníckych dejín (Krompachy pred 55 rokmi).**— In: Nové slovo. — Roč. 17, 1975, č. 10, s. 12.
- **Tragický krompašský pondelok v roku 1921.** — In: Bojovník, 21. 2. 1976.
- **Tri výpravy Gabriela Bethlena:** Bitky a bojiská. XIV. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 56, č. 3 (1979), s. 102—107.
- **Udalosť významná aj pre Slovensko:** Víťazstvo Sobieskeho 1683 pri Viedni. — In: Práca, 3. 9. 1983, č. 208, s. 7.
- **Úvod:** Zbrane našich predkov. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 60, č. 10 (1983), s. 17—19.
- **Úvodom.** — In: Vojenské aspekty SNP. Zostavil Ján Korček. — VHÚ. — Žilina, 1994. — S. 9—13.
- **Vedecká konferencia v Budapešti z príležitosti 150. výročia narodenia Sándora Petöfiho a 125. výročia maďarskej revolúcie v rokoch 1848—1849:**(správa). — In: HaV. — 1973, č. 3, s. 545—547.
- **Vedecká konferencia z príležitosti 125. výročia narodenia S. Petöfiho a vzniku maďarskej revolúcie 1848—1849 v Uhorsku.** — In: Historický časopis. — Roč. 21, č. 4 (1973), s. 4.
- **Vlny tureckého náporu a Slovensko:** Bitky a bojiská. XI. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 55, č. 12 (1978), s. 542—546.
- **Vojenské dejiny Uhorska I:** Recenzia publ.: Magyarország hadtörténete. — Zv. I. Bp. 1984. — In: HaV. - Roč. 36, č. 2 (1987), s. 144—155.
- **Vojenské umenie starých Slovanov:** Obrázky z vojenskej histórie Slovenska. — In: Obrana. — Roč. 1, č. 7 (1993), s. 9.
- **Vojenský lesk a zánik Veľkej Moravy:** Bitky a bojiská. II. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 55, č. 2 (1978), s. 56—59.
- **Vojská Suvorova, Napoleona a Kutuzova na Slovensku:** Bitky a bojiská. XX. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 56, č. 9 (1979), s. 400—405.
- **Voľby v Uhorsku a Slováci.** — In: Kamarát. — Roč. 1, č. 41.
- **V tieni tureckého polmesiaca:** Bitky a bojiská. X. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 55, č. 11, (1978), s. 494—498. — Obr. 6.
- **Výstrely v hladovej doline.** — In: Práca, 14. 2. 1981.
- **V znamení slobody:** Bitky a bojiská. XXIII. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 56, č. 12, (1979), s. 532—537.
- **Zainteresovanie múzeí na ochrane národnohistorických pamiatok.** — In: Múzeum. — Roč. 13, č. 4.
- **Za vidinou kráľovskej koruny: Bethlenov vpád na Slovensko roku 1619.** — In: Historická revue. — Roč. 1, č. 1 (1990), s. 8—10. — Obr. 3.
- **Zbrane, vojny, armády:** Zbrane našich predkov. II. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 60, č. 12 (1983), s. 32—35.
- **Zbrane z dreva, kameňa a kostí:** Zbrane našich predkov. IV. — In: Krásy Slovenska. — Roč. 61, č. 4 (1984), s. 34—37.— Obr.

MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA (KOLOKVIUM) K VSTUPU RUMUNSKA DO PRVEJ SVETOVEJ VOJNY

Komisia pre vojenskú dejiny Rumunska usporiadala v dňoch 2.—6. septembra 1996 v spolupráci s Inštitútom operačno-strategických štúdií a Akadémiou pozemného vojska rumunskej armády 3. medzinárodnú vedeckú konferenciu o problematike politických a vojenských dôsledkov vstupu Rumunska do prvej svetovej vojny roku 1916. V Národnom vojenskom múzeu v Bukurešti inštalovali pri príležitosti 80. výročia tejto významnej udalosti rumunských dejín široko koncipovanú a reprezentačnú výstavu dobových dokumentov a vojenských muzeálnych predmetov, späť tých s účasťou Rumunska vo vojne na strane Dohody. Samotná vedecká konferencia sa konala v dňoch 3.—5. septembra v Sibíni (Sibiu), bývalom uhorskom Hermannstade, v okolí ktorého v septembri 1916 zvädzali urputné boje rakúsko-uhorské vojská s 1. a 2. rumunskou armádou.

Rumunsko aktívne vstúpilo do vojny 28. augusta 1916 na strane Dohody vypovedaním vojny Rakúsko-Uhorsku s príslubom pripojenia Sedmohradsko (Transylvánia), Bukoviny, Banátu a Torontálskej stolice; teda území patriacich dovtedy habsburskej monarchii. Rumunská armáda však napriek reorganizácii (roku 1908) a modernizácii výzbroje nebola pripravená na útočné operácie. Mala 20 divízií organizovaných v štyroch armádach s celkovým počtom asi 500 tisíc vojakov. Jej delostrelectvo malo približne 1300 hlavní, zväčša zastaraných typov. 1. a 2. rumunská armáda začiatkom septembra 1916 na Sedmohradsko a Banát a spočiatku postupovala takmer bez odporu. Hoci zároveň s nimi prekročili Karpaty aj ruské vojská, postup armád oboch spojencov bol pomalý a nedôrazný, čo umožnilo rakúsko-uhorskému a nemeckému veleniu zoskupiť dostatočné sily na odrazenie útoku. V ťažkých bojoch pri meste Sibíň (26.—29. septembra 1916) spojené rakúsko-uhorské a nemecké vojská pod velením gen. Falkenhayna porazili 1. rumunskú armádu a pri Brašove (predtým Kronstadt) zastavili aj 2. rumunskú armádu, ktorá sa usilovala prísť na pomoc 1. armáde. Rovnaký neúspech postihol aj 4. rumunskú armádu sústredenú severnejšie v Karpatoch.

Po víťazstve pri Sibíni pripravilo rakúsko-nemecké velenie proti Rumunsku koordinovaný úder z dvoch strán. Pri Tirgu-Jiu sa posilnená rakúsko-nemecká 9. armáda prebojovala do Valašskej nížiny. Bulharské vojská postupovali na Dobružu a už koncom októbra obsadili čiernomorský prístav Konstanca. Na Bukurešť súčasne postupovala Mackensenova (dunajská) armáda pozostávajúca z nemeckých, bulharských a tureckých vojsk, ktoré obsadili Bukurešť 6. decembra 1916.

Aj z orientačného prierezu vojenskými udalosťami roku 1916 je zrejmé, že toto obdobie rumunských národných dejín bolo bohaté na vojenské udalosti. Preto neprekvapilo, keď na konferencii odznegli z prevažnej časti príspevky domácich vojenských historikov, ktorí sa z rôznych uhlov pohľadu upriamili na osvetlenie a hodnotenie príčin porážky rumunských vojsk roku 1916. Vo svojich vystúpeniach sa opierali o hlbší archívny výskum, ktorý im sprostredkoval doteraz málo známe fakty a súvislosti nielen o vstupe Rumunska do vojny (28. augusta 1916), ale aj o samom priebehu vojenských operácií. Za ťažiskové príspevky rumunských vojenských historikov považujeme: Diplomatické a vojenské aspekty zapojenia Rumunska do vojny (D. Preda); Politicko-vojenská zmluva z augusta 1916 — potvrdenie práv Rumunov na Transylvánii a Bukovinu (C. Botoran); Ofenzíva rumunskej armády v Transylvánii v auguste a septembri 1916 a jej dopad na ostatné fronty (S. Paslaru); Príčiny porážky rumunskej armády počas ťaženia v roku 1916 (I. Munteanu); Boje o Bukurešť (P. Otu) a iné. Za osobitne hodnotný sa pokladal príspevok V. Avrama Akcie rumunských letcov v ťažení armády v roku 1916.

Na konferencii vystúpili aj účastníci zo zahraničia, a to prof. B. Bond z Veľkej Británie na tému Balkán v stratégii Britov v roku 1916; gen. J. Delmas z Francúzska s príspevkom Rumunsko v stratégii Francúzska v roku 1916; plk. Y. Moncil z Bulharska s príspevkom Rumunsko v operačných plánoch bulharského generálneho štábu (1914 —1916). Zástupca Slovenskej republiky z Vojenského historického ústavu v Bratislave B. Klein vystúpil s príspevkom na tému Odozva vstupu Rumunska do prvej svetovej vojny v slovenskej dobovej tlači.

Usporiadatelia konferenciu organizačne a odborne dobre pripravili a zvládli. (V jej priebehu sa našiel čas aj na prehliadku historického jadra Sibíne a návštevu hradu Bran, známeho ako Dracu-

lov hrad.) V rumunských masovokomunikačných prostriedkoch bola primerane medializovaná aj preto, lebo vstup Rumunska do vojny sa pokladá za medzník moderných dejín krajiny na začiatku 20. storočia, spečatený parížskymi mierovými dohodami v Neuilly (27. novembra 1919) a v Trianone (4. júna 1920).

B. Klein

VEDECKÝ SEMINÁR VOJENSKÝCH HISTORIKOV O SLOVENSKU, O ČS. ARMÁDE V ROKOCH 1918—1938 A JEJ OSOBNOSTIACH

Vojenský historický ústav v spolupráci so Sekciou pre vojenské dejiny Slovenska pri SHS usporiadal 26. 9. 1996 v Bratislave vedecký seminár pod názvom Slovensko, Slováci a čs. armáda v rokoch 1918—1938. Prednesené príspevky z obdobia prvej Česko-Slovenskej republiky boli obohatením nielen pre vojenských historikov a zástupcov rezortu MNO, ale i pre vedeckých pracovníkov civilných inštitúcií — Historického ústavu SAV, Politologického kabinetu SAV, Slovenského národného archívu a Slovenského národného múzea.

Ako na úvod pri otvorení seminára zdôraznil riaditeľ Odboru vojenskohistorických výskumov VĽÚ Vojtech Dangel, mnohé témy z tohto obdobia v minulosti v československej historiografii absentovali i v dôsledku homogénneho chápania branných síl. Aj keď čs. armáda v období prvej Česko-Slovenskej republiky tvorila jednotný celok, osobitosť voči Slovákom tu boli od jej vzniku, a v priebehu jej budovania sa čoraz viac zviditeľňovali. Cieľom seminára bolo prezentovať najnovšie výsledky bádania slovenskej vojenskej historiografie z tohto obdobia v čo najširšom spektre problematiky.

Referát Mariána Hronského K bojom o Slovensko 1918—1919 priblížil v širších súvislostiach význam vojenských akcií na území Slovenska po rozpade rakúsko-uhorskej monarchie, v období príméria a v rámci celkového diplomatického a ozbrojeného zápasu o Slovensko. Z časových dôvodov sa viac zamerail iba na prvé obdobie: november 1918—január 1919. Priebeh vojenského obsadzovania územia Slovenska jednotkami domáceho a zahraničného čs. vojska rozdelil do 4 hlavných etáp, v rámci ktorých v jej poslednej etape bojovali i československí legionári z Talianska. V týchto súvislostiach sa zvlášť zamerail na nepriaznivé dôsledky belehradského príméria vo vojenskej oblasti, určenia prvej demarkačnej čiary a jej vojenského zabezpečenia. V závere naznačil širšie súvislosti, ktoré viedli k vojne s Maďarskou republikou rád a poukázal na niektoré zásadné postoje mierovej konferencie v Paríži k vojenskej situácii na Slovensku roku 1919.

Príspevok M. Čaploviča priblížil účastníkom Organizačnú výstavbu čs. armády na Slovensku od jej unifikácie 1920—1922 do roku 1938. Podrobne v ňom načrtnol organizačné členenie čs. armády (dobovo čs. brannej moci) podľa stupňa pohotovosti, poslania a úloh. Načrtnol princípy doplnovacieho systému. Charakterizoval podmienky vytvárania mierovej organizácie armády v rokoch 1920—1922. Začiatkom tridsiatych rokov uviedol príklady mnohých čiastkových organizačných a dislokačných zmien. Analyzoval rozsiahlu organizačnú prestavbu v armáde na jeseň 1935, ktorá prebiehala do roku 1938.

Vojenským operáciám Dočasnej vlády v Skalici 1918 sa venoval príspevok A. Konečného, ktorý drobnokresbou zachytil priebeh udalostí na Slovensku po vyhlásení novej Česko-Slovenskej republiky v októbri 1918. Svoju pozornosť zamerail na príchod Dočasnej vlády na Slovensko 5. novembra 1918, jej kompetencie a program, priebeh preberania štátnej správy čs. orgánmi, organizovanie bojových akcií v jednotlivých mestách na Záhorí proti maďarským jednotkám a tiež stav dosiahnutých výsledkov koncom novembra 1918.

Mnohé nové informácie vyplynuli z referátu Petra Švandu, ktorý obsiahol problematiku letectva na Slovensku v rokoch 1918—1938. Charakterizoval v ňom tri základné obdobia vo vývoji letectva prvej ČSR, jej organizačné členenie, otázku techniky a výzbroje. Z príspevku vyplynulo, že obdobie rokov 1918—1924 sprevádzalo budovanie prvých leteckých jednotiek — od poľnej vojenskej stotiny po vytvorenie troch leteckých plukov. Takisto sa zamerail na ich organizáciu a dislokáciu. V tridsiatych rokoch možno konštatovať plne rozvinutú organizačnú štruktúru letectva, ktoré už tvorilo 6 leteckých plukov. V tomto období vznikli letecké skupiny pri Zemských vojen-

ských veliteľstvách a dobudovala sa organizácia v letectve. Posledná mierová organizácia sa uskutočnila k 1. 1. 1938.

Anna Krivá v referáte Národnostná problematika v čs. armáde 1918—1938 a postavenie Slovenska v jej dôstojníckom zbere na základe hĺbkovej sondy dôstojníckeho zboru čs. armády ako celku stručne načrtla prierez kariéry bývalých rakúsko-uhorských dôstojníkov slovenskej národnosti v čs. armáde i bývalých legionárov. Referát priblížil poslucháčom aj problematiku vojenského školstva a vzdelávania. Postavenie vojenských poslucháčov slovenskej národnosti rozvinula v širších spoločensko-ekonomických a politických súvislostiach, venovala pozornosť národnostnému zloženiu veliteľského zboru, hodnotnému a funkčnému zaradeniu slovenských dôstojníkov.

Koreferát J. Havlíčka Zabudnutý poľsko-československý pohraničný konflikt počas odstupovania územia severného Slovenska v novembri 1938 načrtol v krátkosti kontinuitu pohraničných sporov medzi Československom a Poľskom od roku 1918. Pobúrenie slovenského ľudu proti činnosti poľskej delimitačnej komisie v novembri 1938 využila poľská armáda na zákerý prepad územia na sever od Čadce, za čo napokon zaplatila krutú daň. Z konfliktu sa však nevyvodili nijaké dôsledky a odstupovanie územia Poľsku naďalej pokračovalo. Autor pohraničné problémy na Orave a Spiši spracoval kontinuálne až po koniec druhej svetovej vojny.

Prednesené príspevky vyvolali živú a tvorivú diskusiu (B. Ferenčuhová, J. Bystrický, J. Štaigl, M. Hronský, A. Krivá, P. Švanda a i.). Podnetné boli vystúpenia, ktoré prispeli k rozšíreniu poznania zahraničnopolitického kontextu riešenia hraníc Československa po prvej svetovej vojne. Rozvinula sa široká diskusia o špecifických prvkoch organizačnej štruktúry armády na Slovensku v rámci Československa, ktoré boli determinované našim geopolitickým postavením. Z diskusie tiež vyplynulo, že pokračovanie výskumu slovenských vojenských osobností sa javí ako jedna z najnaliehavejších úloh vojenských historikov pre nasledujúce obdobie. Problematika bola širšie spracovaná a zakomponovaná do IV. zväzku Vojenských dejín Slovenska.

M. Stanová

NOVÁ EXPOZÍCIA VO VOJENSKOM MÚZEU VO SVIDNÍKU

Pri príležitosti 52. výročia bojov o Duklu bola 5. októbra 1996 vo Vojenskom múzeu vo Svidníku za prítomnosti štátneho tajomníka MO SR Ing. Jozefa Gajdoša a zahraničných hostí slávnostne otvorená nová expozícia **Dejiny vojenstva na východnom Slovensku**.

Doterajšia expozícia bola z hľadiska historického ohraničená rokmi 1939—1945, pričom regionálnym dejinám sa venoval malý priestor. Väčšia pozornosť sa venovala všeobecným otázkam, ktoré sa týkali priebehu druhej svetovej vojny na našom území. Z tohto dôvodu vedecko-výskumní pracovníci Vojenského múzea vo Svidníku dospeli k záveru, že novú expozíciu treba rozšíriť o staršie obdobie.

Nová expozícia zachytáva obdobie od prvej svetovej vojny až do roku 1945 a tematicky sa člení na 10 blokov, ktoré chronologicky na seba nadväzujú. Zvýrazňuje vojensko-strategický význam Duklianskeho priesmyku v období dvoch vojen, ktoré si vyžiadali veľké obete na ľudských životoch, materiálne škody a mali ničivý dopad na ďalší vývoj tohto regiónu.

Prvý a druhý blok expozície dokumentačne ilustruje Dukliansky a Lupkovský priesmyk, kde sa v septembri 1911 uskutočnili manévry rakúsko-uhorskej armády, ktorej velenie predpokladalo pravdepodobný úder ruských vojsk smerom na maďarskú nížinu. Nasleduje začiatok prvej svetovej vojny a jej priebeh v regióne východného Slovenska. Zimná ofenzíva ruských vojsk roku 1914 v Duklianskom priesmyku si vyžiadala straty približne milión ruských a asi 800 tisíc rakúsko-uhorských vojakov. Priebeh bojov dokumentujú dobové fotografie.

Tretí a štvrtý blok expozície je venovaný medzivojnovému obdobiu rokov 1918—1938. Zachytáva vznik ČSR, boje s Maďarmi o hranice ČSR v rokoch 1918—1919, konštituovanie orgánov vojenskej správy a jednotiek čs. armády. Vo štvrtom bloku sú materiály z obdobia nástupu fašizmu v Nemecku, ktorý ovplyvnil bezpečnostnú politiku ČSR. Na juhu východného Slovenska sa začalo s výstavbou pevnostného obranného systému.

Piaty blok je venovaný Malej vojne, ktorá prepukla po vyhlásení Slovenského štátu 14. marca 1939, keď 23. marca maďarské vojská prepadli naše východné hranice. Dôsledkom tohto vpádu bolo urýchléné formovanie slovenskej armády, ktorá vystúpila na obranu územnej celistvosti a štátnej samostatnosti Slovenska. Tieto udalosti sa verejnosti prezentujú po prvý raz. Zachytené sú v dobových fotografiách a archívnych materiáloch.

Šiesty tematický blok je venovaný východoslovenskému regiónu od apríla 1939 do augusta 1944. Toto obdobie zachytáva budovanie slovenskej armády na východnom Slovensku v začiatkovej fáze, najmä jej obrannú úlohu. V druhej svetovej vojne sa vinou satelitného postavenia Slovenského štátu voči Nemecku stala nástrojom jeho agresívnej politiky. Po boku nemeckých vojsk sa zúčastnila ťaženia proti Poľsku roku 1939 a roku 1941 bola zatiahnutá do agresie proti ZSSR. Prežitými vojnovými hrôzami a poznaním cieľov fašizmu postupne rástol odpor slovenských vojakov, z ktorých mnohí prechádzali na sovietsku stranu.

S približovaním Červenej armády k slovenským hraniciam sa časť Východných Karpát začala opevňovať. Do priestoru Duklianskeho a Lupkovského priesmyku boli nasadené dve divízie Východoslovenskej armády. Nemecké velenie jej však nedôverovalo a 31. augusta obidve divízie odzbrojilo. Po odzbrojení sa časť príslušníkov zapojila do odboja.

V nadväznosti na dejinný vývin pokračuje siedmy tematický celok zameraný na protifašistický odboj. Jeho začiatky siahajú už do roku 1939. Do odbojovej činnosti boli zapojené rôzne vrstvy a skupiny obyvateľstva. Protifašistický odpor postupne narastal a pred príchodom Červenej armády sa na východnom Slovensku rozvinula intenzívna partizánska vojna.

Osobitný, plochou najväčší priestor, patrí ôsmemu tematickému bloku, ktorý zachytáva vlastnú Karpatsko-dukliansku operáciu. Tá sa uskutočnila na žiadosť vojenských a politických predstaviteľov čs. exilovej vlády v Londýne, domácich a zahraničných odbojových síl. Bola to najúčinnější pomoc SNP. Táto rozsiahla vojenská operácia pripadla vojskám 38. armády 1. ukrajinského frontu, v ich zostave aj 1. čs. armádnemu zboru v ZSSR. Nemci vybudovali v Karpatoch silnú obranu, a tak boje boli neobyčajne úporné a kruté s veľkými obeťami na strane oslobodzovacích vojsk. Túto časť tematického bloku dokumentuje množstvo nového faktografického materiálu.

Deviaty a desiaty panelový blok tematicky súvisí s oslobodzovaním územia východného Slovenska a zachytáva aj dôsledky druhej svetovej vojny. Ilustrovaná je zimná ofenzíva Červenej armády v januári 1945, v priebehu ktorej bol východoslovenský región oslobodený.

Dve svetové vojny, ktoré bezprostredne zasiahli východné Slovensko, zanechali v tomto regióne stovky cintorínov a pomníkov. Dokumentujú to nielen fotografie z jednotlivých miest, ale textovú a fotodokumentačnú časť expozície dopĺňa množstvo autentických vojenských exponátov: sú to predovšetkým rovnosť účastníkov bojov, rôzne druhy zbraní, munícia, písomnosti, frontové časopisy a iné.

J. Rodák

THE COLD WAR INTERNATIONAL HISTORY PROJEKT

Medzinárodný vedecký výskumný projekt The Cold War International Project bol založený roku 1991 a jeho garantom sa stal Woodrow Wilson International Center for Scholars sídliaci vo Washingtone. V rámci projektu boli publikované viaceré mimoriadne zaujímavé štúdie riešiace dlhé roky tabuizované témy. Až pád tzv. východného bloku a s tým súvisiace sprístupnenie utajovaných archívnych fondov v európskych postkomunistických krajinách vytvorili podmienky pre nový, odideologizovaný pohľad na dynamické a zložité obdobie tzv. studenej vojny. Tím významných vedeckých pracovníkov v zložení: prof. John Lewis Gaddis (Ohio University), Dr. Samuel F. Wells, Jr. (Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington), prof. Warren Cohen (Michigan State University), prof. William Taubman (Amherst College), Dr. Robert Litwak a Dr. James G. Hershberg (Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington) zorganizoval niekoľko významných medzinárodných vedeckých konferencií a seminárov ve-

novaných rôznym aspektom tzv. studenej vojny. Absentoval však špecifický vedecký pohľad vojenských historikov.

O impulz na preklenutie tohto vákuu v poznaní vojenskej histórie tzv. studenej vojny sa úspešne pokúsili organizátori medzinárodnej vedeckej konferencie konajúcej sa pod názvom „Vojenské archívy a dejiny studenej vojny“ v dňoch 21.—26. marca 1994 vo Washingtone. Garanti konferencie, Úrad ministra obrany Spojených štátov amerických a Stredisko vojenskej histórie americkej armády pozvali na toto významné podujatie viac ako 140 vojenských historikov a archivárov zo 17 krajín. Slovenskú republiku zastupovali vedeckí pracovníci, mjr. Miloslav Púčik a pplk. Václav Štefanský. Dosiahnutú úroveň vedeckého poznania problematiky studenej vojny zo slovenského pohľadu prezentoval v prednesenom referáte M. Púčik.

Účastníci konferencie rokovali v priestoroch hotela Doubletree, v príjemnom prostredí washingtonského predmestia Arlington v štáte Virgínia. Na konferencii odznelo viac ako 40 referátov a diskusných príspevkov, ktoré organizátori zaradili do štrnástich panelov.

Otvárací prejav predniesol riaditeľ historickej sekcie úradu ministra obrany USA, Dr. Alfred Goldberg. Vo svojom vystúpení pripomenul cieľ, ktorý si stanovili organizátori, a to vytvorenie podmienok na otvorenú diskusiu vojenských historikov a archivárov o možnostiach spoločného výskumu dejín obdobia tzv. studenej vojny s dôrazom na jej vojenské aspekty a vzájomne sa informovať o aktuálnom stave a možnostiach štúdia archívnych prameňov v krajinách NATO a krajinách bývalej Varšavskej zmluvy. Podsekretár ministerstva obrany USA pre politiku Frank Wisner podporil prednesené myšlienky Alfreda Goldberga a zdôraznil dôležitosť prvého rozsiahleho vedeckého kontaktu vojenských historikov a archivárov, ktoré umožnilo vzájomné poznanie dosiahnutej úrovne vedeckého bádania problematiky tzv. studenej vojny v konkrétnej účastníckej krajine. V závere Frank Wisner vyzval všetkých zúčastnených vojenských historikov a archivárov, aby sa zúčastnili na spoločnom projekte výskumu obdobia tzv. studenej vojny.

V úvodnom bloku odzneli príspevky zástupcov Ruskej federácie. Referujúci genmjr. V. A. Zolotarev, riaditeľ Vojenského historického ústavu Ruskej federácie a plk. V. B. Makovskij, zástupca náčelníka Strediska generálneho štábu ruských ozbrojených síl pre históriu, archívy a vojenské pamätníky v niektorých pasážach svojich príspevkov prezentovali v podstate prekonaný ideologický pohľad, čo vyvolalo všeobecný nesúhlas účastníkov konferencie.

V druhom, treťom a štvrtom bloku boli prednesené príspevky k problematike „Berlínska kríza 1958—1962: sovietske a východonemecké perspektívy“. V uvedených blokoch boli mimoriadne zaujímavé referáty Dr. Vladislava Zuboka, Dr. Bruce W. Menniga, Dr. Helmuta Trotnowa a Dr. Heather Yasamee, ktoré prezentovali poctivý archívny výskum odtajnených dokumentov a vyvolali bohatú diskusiu. V treťom bloku predniesli vedeckí pracovníci z USA referáty, v ktorých prezentovali výklad problematiky berlínskej krízy zo zorného uhla USA a NATO. V štvrtom bloku historici a archivári z Veľkej Británie, Francúzska a Spolkovej republiky Nemecko vysvetľovali tzv. západoeurópske vnímanie a vedecké spracúvanie problematiky berlínskej krízy.

Na druhý a tretí deň pokračovala medzinárodná vedecká konferencia rozvinutím svojej druhej témy, a to prednesením aktuálnych informácií o archívnych prameňoch k problematike tzv. studenej vojny, ktoré sa nachádzajú v jednotlivých zúčastnených krajinách. Určitým sklamaním boli opäť informácie zástupcov Ruskej federácie, ktorí uviedli, že zatiaľ sa neplánuje odtajnenie a sprístupnenie archívnych fondov pre bádateľov. Informačne bohaté príspevky predniesli najmä archivári z USA, Poľska, Maďarska, Rumunska, Švédska, Kanady, Veľkej Británie, Holandska, Spolkovej republiky Nemecko. Pre európskych historikov boli zaujímavé informácie o vojenských archívoch USA a NATO v Európe.

V dvanástom až štrnástom bloku odzneli príspevky historikov z Maďarskej republiky, Poľskej republiky, Českej republiky, Slovenskej republiky a Rumunska. Referujúci vo svojich vystúpeniach prezentovali špecifiká výskumu problematiky studenej vojny.

V rámci medzinárodnej vedeckej konferencie pripravili organizátori bohatý doplnkový program, v ktorom všetci účastníci mohli absolvovať podnetné návštevy v Národnom archíve vo Washingtone, v Národnom bezpečnostnom archíve vo Washingtone a Vojenského historického ústavu na Vojnovej škole v Carlisle v Pensylvánii. Súčasťou doplnkového programu bola aj zaujímavá prehliadka Pentagonu.

V záverečnej diskusii, ktorú moderoval Alfred Goldberg, odzneli informácie organizačného charakteru a perspektív ďalšej spolupráce zúčastnených krajín na spoločnom projekte výskumu tzv. studenej vojny. Bolo dohodnuté, že koordinátorom medzinárodného vedeckého projektu bude Historické stredisko americkej armády vo Washingtone. Jeho riaditeľ, brigádny generál Harold W. Nelson prisľúbil pomoc pre lepšiu vzájomnú informovanosť. Reálnou podobou tohto sľubu bolo založenie časopisu *The Cold War History Newsletter* a jeho nulté číslo vyšlo v januári 1995.

V rámci projektu aktívne pracujú vedeckí pracovníci Vojenského historického ústavu v Bratislave pplk. Miloslav Púčik a pplk. Jan Štaigl, ktorí doposiaľ spracovali päť vedeckých štúdií a ich referáty odzneli na dvoch medzinárodných vedeckých konferenciách organizovaných v rámci projektu.

M. Púčik

MEDZINÁRODNÉ SYMPÓZIUM VOJENSKÝCH ARCHIVÁROV V BUKUREŠTI

V rámci Medzinárodnej komisie pre vojenské dejiny pôsobí i Výbor vojenských archívov. Tento výbor usporiadal medzinárodné sympóziium, ktoré sa konalo 5.—9. septembra 1996 v Bukurešti. Zišli sa na ňom zástupcovia vojenských archívov, ako i archívnych správ zo štyroch kontinentov, vrátane USA, Kanady a Číny. Žiaľ, absentovali archivári zo štátov bývalého ZSSR. Z vážnych dôvodov sa ho nemohol zúčastniť predseda Výboru vojenských archívov, plk. Dr. Kehrig, riaditeľ Bundesarchivu — Militärarchivu vo Freiburgu v Nemecku.

Sympóziium bolo prvou veľkou samostatnou akciou Výboru vojenských archívov. Je preto prirodzené, že na rokovacom stole sa nahromadili viaceré vážne špecifické, teoretické aj praktické problémy, ktoré musia riešiť vojenski archivári. Podujatie sa konalo v kongresovej hale zahraničného hotela rumunskej armády.

Hlavným programom prvého zasadania bola prezentácia príspevkov na tému vzdelávania. Ako prvý vystúpil riaditeľ ústredného národného archívu prof. dr. Comeliu-Mihail Lungu z Rumunska. Načrtnol problematiku postavenia a úlohy archívnej vedy v súčasnej spoločnosti. Dr. Reiner Egger, riaditeľ Kriegersarchivu vo Viedni vystúpil s referátom *Výchova archivarov v Rakúsku*. Upozornil na problém, že napriek dobrej tradícii v príprave archivarov v minulosti, Rakúsko dnes nemá vysokú školu, ktorá by sa špecializovala na prípravu profesionálnych archivarov, ako je to napríklad v Nemecku (Marburg, Mníchov, Potsdam). Viedenský ústav sa postupne preorientoval na teóriu a metódy historického výskumu, pričom zásadné otázky archívnictva nerieši. Tento stav vyvoláva znepokojenie medzi riadne vyškolenými archivarmi a vedie k tlaku na príslušné miesta. V praxi sa často stáva, že miesta archivarov obsadzujú pracovníci bez potrebnej archívnej prípravy, čo však nevylučuje, že sa nemôžu v praxi vypracovať. Zatiaľ sa však ani nepočíta s vytvorením špeciálnej školy pre archivarov. Rakúsko rieši vzdelávanie archivarov formou seminárov a zhromaždení a taktiež pomocou odborného časopisu *Scrinium*. Príprave archivarov pomáha aj trojročné štúdium na vysokej škole v odbore rakúskej histórie. Osnovy školy sú zamerané na prípravu historikov. Hoci veľká časť študentov histórie je ochotná pracovať v rakúskych archívoch, táto forma vzdelania nie je pre štátne archívy zakotvená v zákone.

Riaditeľ národnej školy archivarov Rumunska Dr. Stefan Hurmuzache zoznámil prítomných so zameraním prípravy archivarov. Vyzdvihol najmä dvojročný odborný zdokonaľovací kurz postgraduálneho štúdia, ktorý rozširuje poznatky poslucháčov v oblasti archívnej teórie, ústavného, verejného a správneho práva, archívneho zákona, historických prameňov, historického výskumu, informatiky, knihovedy, štatistiky, archívnych informácií a praktickej práce vychádzajúc z potrieb jednotlivých pracovísk, kde sú poslucháči zamestnaní. Tieto kurzy navštevujú aj pracovníci z úseku ochrany a reštaurovania dokumentov. V rokoch 1995 a 1996 odišlo 31 absolventov tejto školy pracovať do špecializovaných archívov rezortu obrany, vnútra a spravodajskej služby.

Náčelník rumunského vojenského archívu pplk. Alexandru Osca rozobral závislosť vzrastajúcich potrieb rozvoja archívu od potreby ďalšieho vzdelávania vojenských archivarov. Poukázal na

potrebu školených archivárov špecialistov, inžinierov, biológov, odborníkov vo výpočtovej technike, reštaurátorov. A navyše pre prípad vojny alebo lokálneho konfliktu sú potrebné znalosti z medzinárodného a vojnového práva. Archív musí reagovať aj na spoločenské zmeny po roku 1989, napríklad vybaví nároky na odškodnenie 800 tisíc vojenských veteránov alebo ich manželiek.

Constantin Burac, dekan, univerzitný profesor na fakulte archivistiky v Rumunsku rozoberal otázku významu a úlohy archívnej vysokej školy v príprave budúcich archívnych kádrov.

Predmetom druhého zasadania bola ochrana dokumentov voči rizikovým chemickým a fyzikálnym faktorom. Čínsky delegát, generál v zálohe Ph.D. Liu lu-Mín, prezident čínskej komisie pre vojenskú dejiny, upozornil na bohatosť vojenských dejín svojej krajiny. Mnohé dokumenty vojenskej povahy podľahli skaze počas prírodných katastrof alebo v dôsledku pôsobenia ľudského činiteľa, veľké množstvo dokumentov sa však zachovalo v knižniciach a archívoch celej krajiny. Zodpovednosť za zber a ochranu militárií má Vojenské múzeum a Vojenský archív Čínskej ľudovej armády. V Číne sa podarilo zozbierať a publikovať úplný katalóg starodávnych vojenských kníh o vojenskom umení. Rečník vo svojom vystúpení upozornil, že by nemalo dôjsť k duplicitnému zastúpeniu Číny v medzinárodných organizáciách, čím mal na mysli Tajvanskú spoločnosť pre vojenskú dejiny a ich vojenský archív. Tajvanskí rodáci majú byť zastúpení v rámci čínskych organizácií.

Náročné úlohy, ktoré budú musieť riešiť archivári 21. storočia v oblasti konzervácie, ochrany a reštaurovania dokumentov, analyzoval Dr. Florea Oprea, vedúci oddelenia ochrany Národného archívu Rumunska. Upozornil, že napriek mnohým pozitívnym výsledkom vstupujeme do nového tisícročia s množstvom dlhov. Napríklad dostatočne sa nepropagovali také skúsenosti, ako je používanie špeciálneho papiera a atramentu pri tvorbe dokumentov, používanie kompaktných regálov, ako aj hromadné ošetrovanie poškodených dokumentov. Dostatočne nie sú pripravovaní ani archivári na prácu v archívoch technických dokumentov, ktoré budú mať prevahu nad klasickými archívmi. Nie sú dostatočné finančné zdroje, aby sa urýchlilo tempo transformácie písomných dokumentov z 18. a 19. storočia na mikrofilmy, keďže životnosť málo kvalitného papiera ako nosiča je obmedzená a ohrozená. Vyslovil potrebu zmapovať životnosť jednotlivých dokumentov, a to analýzou stavu papierového nosiča. Upozornil, že veľké nároky na kopírovanie niektorých dokumentov vytvoria aj potrebu vybudovať archívy kópií na vytváranie multiplikátov.

V rámci tretieho zasadania boli otvorené problémy súvisiace s ochranou archívov v čase vojny, politickej krízy a lokálnych konfliktov. K námetu sa vyslovil kanadský zástupca Serge Bernier, riaditeľ vojenského historického pracoviska. Priznal, že pri skúmaní otázky zistil, že v Kanade nemajú rozpracovaný postup ochrany vojenských archívov pre prípad vojny. V pripravenosti Kanadanov na obranu vlastného územia vrátane ochrany vojenských archívov sa odráža fakt, že územie Kanady nebolo fakticky ohrozené od roku 1815. Dnes majú však rozsiahly plán na záchranu archívov pod názvom „Plánovanie pre prípad katastrofy“. Z hľadiska charakteristiky pojmu katastrofa, môžeme do nej zaradiť aj prípad vojny. Okrem možných prírodných a priemyselných katastrof upozornil aj na ľudský faktor, ktorý môže vyvolať konvenčnú vojnu, nukleárnu vojnu, povstanie, občiansky chaos alebo teroristický útok. Kanadský vojenský archív sa vo vlastnom pláne pre prípad katastrofy zameral skôr na bombový útok než na občianske nepokoje.

Tému ďalej rozvíjal profesor Robin Higham z Národného archívu USA. Za hlavnú hrozbu označil záplavy, sneh, požiare a tornáda, v období studenej vojny aj nukleárny útok. Tieto riziká viedli k protiopatreniam. Boli zhotovované mikrofilmy a dôležité dokumenty sa zhromažďovali v regionálnych archívoch. Doposiaľ najväčšiu škodu spôsobil požiar vo federálnom archíve osobných spisov vojenských osôb v Saint Louis. K ďalšej katastrofe došlo roku 1972 pri odosielaní dokumentov z obdobia druhej svetovej vojny poštou. Práve v tom čase, keď sa nachádzali v suteréne triediacej miestnosti, značnú časť dokumentov zničila voda zo záplav. Od tých čias sa urobili viaceré opatrenia na ochranu dokumentov vrátane ich zabezpečenia proti dehydratácii, vysušovaniu a R. Higham ďalej dokumentoval zabezpečenie archívu pred katastrofami na príklade Národného archívu v Kansas City, ktorý od roku 1985 disponuje patričným plánom. Plán uvádza, kde sú najdôležitejšie fondy, adresy, telefónne čísla zodpovedných osôb a firiem, ktoré treba kontaktovať pri ohrození, uloženie kľúčov, mená dobrovoľných záchranárov a podrobné inštrukcie ako postupovať pri akcii. Podľa plánu sa každý polrok koná v archíve cvičný poplach. Vyčlenený zásahový

tím je zodpovedný za premiestnenie ohrozeného materiálu do iných priestorov, pričom sú presne stanovené priority podľa dôležitosti materiálu na každom poschodí depotov. Plán je zameraný najmä proti riziku vodného živlu pri pretekanií vo striedach alebo pri zemetrasení. Toto opatrenie sa vzťahuje aj na boj proti pliesni a odlepovaniu väzby kníh. V prípade ak prevlnú fotografie, musia sa ošetriť v laboratóriu v priebehu 24 hodín. R. Higham upozornil, že plán nekalkuluje s alternatívnym spojením v prípade výpadku telefónnej siete a neexistujú ani priepustky pre členov tímu, aby im v prípade zákazu vychádzania národná garda umožnila pohyb po uliciach.

Riaditeľ Vojenského historického archívu Maďarskej armády plk. György Markó vo svojom príspevku analyzoval zákon č. 67 z roku 1995 o archívnictve, ktorý po prvý raz komplexne zahŕňa požiadavky na zaobchádzanie s verejnými listinami, správu archívov a ochranu dokumentov v súkromných archívoch. Zákon kladie zásadný dôraz na ochranu dokumentov, ktoré obsahujú osobné údaje. Tieto údaje možno sprístupniť po 30 rokoch od úmrtia osoby. Ak dátum úmrtia nie je známy, čas ochrany sa zvyšuje na 90 rokov od dátumu narodenia. Keď nie je známy ani dátum narodenia, údaje možno sprístupniť po 60 rokoch od dátumu vzniku dokumentu. Zákon novým spôsobom rieši aj postavenie súkromných archívov. Ak sa pridriavajú správnych noriem bežných pre štátne archívy a umožnia bádateľom štúdium dokumentov, dostávajú od štátu finančnú podporu.

Štvrté zasadanie bolo venované štúdiu archívnych dokumentov z hľadiska medzinárodnej praxe a národnej legislatívy. Zástupkyňa Národného archívu v Záhrebe Mirjana Prereminová—Huremová zoznámila svojich kolegov so stavom vojenských fondov chorvátskej proveniencie a archívnej legislatívy v Chorvátsku. Na domácej pôde sú archivované vojenské fondy len miestneho významu, tie významnejšie sú uložené v zahraničných archívoch, predovšetkým v Rakúsku, Maďarsku, Juhoslávii, Rumunsku a i. Rokuje sa o ich delimitácii alebo aspoň o možnosti získat kópie.

Zástupca náčelníka rumunského vojenského archívu pplk. Ardeleanu Eftimie rozobral prístupnosť vojenských dokumentov v období 1920—1996. Zatiaľ čo v minulosti platili prísne obmedzenia a dokumenty slúžili len na služobné účely, dnes sú prístupné po uplynutí 30 rokov od ich vzniku. Výnimku tvoria tie, ktoré sa dotýkajú národnej bezpečnosti a integrity štátu, kde je lehota sprístupnenia 100 rokov, pri dokumentoch súkromnej povahy 75 rokov, dokumentoch zahraničnej politiky 75 rokov a súdnych spisoch 90 rokov.

Riaditeľ Vojenskej historickej služby v Španielsku brig. gen. Daniel Serradilla Ballinas, riaditeľ Ústavu maltského rádu v Španielsku Dr. O'Donnell Hugo a generálny riaditeľ Vojenského archívu plk. Vázquez Gregorio sú spoluautormi príspevku, v ktorom podrobne analyzovali historický vývoj španielskeho vojenského archívnictva, vrátane organizačných foriem a právnych úprav. Nemenej zaujímavá bola časť, ktorá sa týka súčasného archívneho systému v armáde. Tvoria ho štyri samostatné archívne podsystemy: pozemné vojsko, vojenské letectvo, vojenské námorníctvo a ministerstvo obrany. Tieto podsystemy, najmä pozemné vojsko, majú rozvetvenú štruktúru rôznych archívov. Celý systém zastrešujú zložky ministerstva, kde existuje aj Vojenská archívna rada a Výbor pre posúdenie utajenia dokumentov

Na piatom zasadaní s témou vojenské archívy a súčasnosť vystúpil s referátom za Slovenskú republiku P. Vimmer a účastníkov sympózia zoznámil so skúsenosťami z rozdelenia vojenských archívov po rozdelení Československa.

Plk. Dimitru Dobre z rumunského vojenského archívu zdôraznil nárast a zmenu požiadaviek spoločnosti na vojenský archív v súvislosti s úsilím o vstup do NATO.

V rámci riešenia nových úloh, vrátane odstraňovania starých tabu pri výbere výskumnej témy, archív sústreďuje svoju pozornosť na tvorbu nových archívnych pomôcok, rozširuje spracúvanie faktov výpočtovou technikou, zabezpečuje medzinárodný štandard pri ochrane dokumentov, prehľbuje kvalifikáciu svojho personálu, zvyšuje podiel archívárov na tvorbe historických prác a posilňuje charakter vojenského archívu ako inštitúcie demokratického štátu.

Na poslednom zasadaní Dr. Veli—Matty Syrjo, pracovník Vojenského archívu vo Fínsku priblížil význam štúdia dokumentov súkromnej povahy v podmienkach špecifickej fínskej vojenskej histórie, ktorá zahŕňa i dobrovoľnícke vojenské formácie. Archívy a vojenský archív osobitne, spravujú množstvo pozostalostí dôstojníkov, osobné doklady, denníky, súkromnú korešpondenciu vojakov na fronte a pod. Tieto dokumenty okrem toho, že zachytávajú atmosféru svojej doby, čas-

Vojenská história

to umožňujú bádateľom zistiť fakty, ktoré neobsahujú oficiálne dokumenty, napr. kto a akou mierou sa zúčastňoval na vypracovaní vojenskej stratégie a dôležitých plánov a rozhodnutí, ktoré formálne podpísali najvyšší velitelia.

Tuniský hosť plk. v zál. Fathy Ben Hmida El Mizouni, bývalý riaditeľ vojenského archívu v Tunise, informoval o legislatívnych otázkach formovania tuniského archívniectva, ktoré sa buduje od vzniku nezávislosti roku 1956.

Všetky príspevky so sympózia boli publikované v zborníku, ktorý vyšiel v Rumunsku v anglickom a rumunskom jazyku pod názvom Arhivele militare in confruntarea cu secolul XXI. (Bucharest, Editura Machiavelli 1997, 222 s.).

P. Vimmer

Autori čísla

PhDr. Bohuš KLEIN, Vojenský historický ústav MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

PhDr. Marián HRONSKÝ, CSc., Vojenský historický ústav MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Npor. Mgr. Miloslav ČAPLOVIČ, Vojenský historický ústav MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Plk. PhDr.Doc. Jozef BYSTRICKÝ, CSc., Vojenský historický ústav MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

PhDr. Vojtech DANGL, CSc., Vojenský historický ústav MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

PhDr. František CSÉFALVAY, CSc., Vojenský historický ústav MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

PhDr. Ladislav SUŠKO, CSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, Bratislava

PODMIENKY PUBLIKOVANIA VO VOJENSKEJ HISTÓRII

V prípade zaslaných príspevkov a recenzií prosíme dodržiavať príslušné spracovateľské normy: 30 riadkov na jednej strane, 60 úderov v riadku, a to na diskete a vo dvoch výtlačkoch. Vedecké štúdie by nemali presiahnuť 40 strán textu. Každý príspevok musí obsahovať meno a priezvisko, adresu, rodné číslo a vlastnoručný podpis autora. Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení rukopisu.

OBSAH

Úvodné slovo	3
--------------------	---

Štúdie

KLEIN, Bohuš: Vojensko-geografické aspekty rímskej obrany na strednom Dunaji v 1.—4.stor.....	5
HRONSKÝ, Marián: Pohyb východného frontu (august 1914—máj 1915) a jeho dosah a ohlas na Slovensku	23
ČAPLOVIČ, Miloslav: Mierová organizácia čs. armády a jej vývoj na Slovensku (1918—1928).....	33
✓ BYSTRICKÝ, Jozef: Slovensko v prevratových plánoch čs. MNO v Londýne (1941—1943).....	64

Dokumenty a materiály

DANGL, Vojtech: K otázke stavu a perspektív vojenskej histórie na Slovensku.....	86
CSÉFALVAY, František: „Westfeldzug“ v hodnotení slovenského dôstojníka. (Západné ťaženie Wehrmachtu na jar 1940 v správach slovenského vojenského atašé v Berlíne, mjr. gšt. Š. Tatarka).....	91
SUŠKO, Ladislav: Dokument o zmene nacistickej propagandy voči východoeurópskym národom po bitke pri Stalingrade.....	101

Recenzie

✓ BYSTRICKÝ, Jozef: Slovenská armáda 1939—1945 (Ch. K. Kliment).....	107
ŠIMUNIČ, Pavel: Koniec legendy o misii generála Paula von Otta (J.Považský).....	113
KORČEK, Ján: KGB. Důvěrná správa o zahraničních operacích od Lenina do Gorbačova (Ch. Andrew—O. Gordijevskij).....	114

Anotácie,.....	119
----------------	-----

Kronika,.....	132
---------------	-----

INHALT

Einleitung	3
------------------	---

Studien

KLEIN, Bohuš: Militärisch—geographische Aspekte der römischen Verteidigung an der mittleren Donau im 1.—4. Jh.....	5
HRONSKÝ, Marián: Bewegung der Ostfront (August 1914—Mai 1915) und ihr Einfluß und Wiederhall in der Slowakei.....	23

ČAPLOVIČ, Miloslav: Friedensorganisation der tschechoslowakischen Armee und ihre Entwicklung in der Slowakei (1918—1928).....	33
BYSTRICKÝ, Jozef: Die Slowakei in den Umsturzplänen der tschecho-slowakischen Ministeriums der Nationalverteidigung in London (1941—1943).....	64

Dokumente und Materialien

DANGL, Vojtech: Zur Frage des Zustandes und der Perspektiven der Militärgeschichte in der Slowakei.....	86
CSÉFALVAY, František: „Westfeldzug“ in der Wertung eines slowakischen Offiziers. (Westfeldzug der Wehrmacht im Frühling 1940 in den Berichten des Slowakischen Militärattaché in Berlin, des Majors des Genstabes Š. Tatarko)....	91
SUŠKO, Ladislav: Dokument über die Veränderung der Nazi-Propaganda gegenüber den osteuropäischen Nationen nach der Schlacht bei Stalingrad.....	101

Rezensionen

BYSTRICKÝ, Jozef: Slowakische Armee 1939—1945 (Ch. Kliment).....	107
ŠIMUNIC, Pavel: Ende der Legende über die Mission von General von Otto (J. Považský).....	113
KORČEK, Ján: KGB. Vertrauer Bericht über ausländische Operationen von Lenin bis Gorbatschow (Ch. Andrew—O. Gordijevskij).....	114

Annotationen	119
---------------------------	-----

Chronik	132
----------------------	-----

CONTENTS

Foreword	3
-----------------------	---

Studies

KLEIN, Bohuš: Military-Geographic Aspects of the Roman Defence at the Central Danube in the 1.—4. Centuries.....	5
HRONSKÝ, Marián: Movement of the Eastern Front (August 1914—May 1915) and its impact and Response in Slovakia.....	23
ČAPLOVIČ, Miloslav: The Peace Organization of the Czechoslovak Army and its Development in Slovakia (1918—1928).....	33
BYSTRICKÝ, Jozef: Slovakia in the Revolutionary Plans of the Czechoslovak Ministry of National Defence in London (1941—1943).....	64

Documents and materials

DANGL, Vojtech: To the Status and Perspectives of Military History in Slovakia	86
CSÉFALVAY, František: „Westfeldzug“ in the Slovak Officer's Evaluation (Western Battleshift of Wehrmacht during Spring 1940 in the Reports of the Slovak Military Attaché in Berlin, Mjr. of GS Š. Tatarko).....	91
SUŠKO, Ladislav: Document about the Nazi Propaganda Change towards East	

European Nations after the Stalingrad Battle.....	101
Reviews	
BYSTRICKÝ, Jozef: The Slovak Army in the Years 1939—1945 (Ch. Kliment).....	107
ŠIMUNIČ, Pavel: The End of the Legend on Gen. Paul von Otto's Mission (J. Považský).....	113
KORČEK, Ján: KGB. The Confidential Report about the Foreign Operations from Lenin to Gorbachev. (Ch. Andrew—O. Gordijevskij).....	114
Annotations	119
Chronicle	132

VOJENSKÁ HISTÓRIA 1/97

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Ministerstvo obrany SR vo Vojenskej informačnej a tlačovej agentúre v spolupráci s Vojenským historickým ústavom.

Šéfredaktor Ladislav Sokol

Redakčná rada: plk. doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc. (predseda), členovia: PhDr. Michal Barnovský, DrSc., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., PhDr. Silvia Čordášová, PhDr. Vojtech Dangl, CSc., plk. PhDr. Ivan Gosiorovský, PhDr. Pavol Habáň, PhDr. Marián Hronský, CSc., PhDr. Ján Korček, PhDr. Vladimír Segeš, Mgr. Ladislav Sokol, PhDr. Jan Štaigl, CSc. pplk. Peter Turza, PhDr. Oldřich Vaněk, CSc.

Tajomníčka: Mgr. Mária Stanová

Rozširuje Vojenská informačná a tlačová agentúra, Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava.

Registračné číslo 1713/97

Tlač: RESS, spol. s r. o. Senica

Ústredná knižnica
Slovenskej akadémie vied

2 8 8 9 1 6 6 8 9 2